

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα πτυχιακής εργασίας:

«Προεκλογική εκστρατεία, επικοινωνιακές στρατηγικές και πολιτικός λόγος:
Προσλήψεις του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος στην πολιτική
και ρητορεία του ΣΥΡΙΖΑ και της ΝΔ στην προεκλογική εκστρατεία του Ιουλίου
2019»

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2020-2021

Επιβλέπων καθηγητής: κος Καραγιάννης Ιωάννης, Επίκουρος Καθηγητής

Πτυχιακή εργασία της Μπουδαλάκη Κλεοπάτρα ΑΜ:3664

Ευχαριστίες

Η παρούσα πτυχιακή εργασία με θέμα «Προεκλογική εκστρατεία, επικοινωνιακές στρατηγικές και πολιτικός λόγος: Προσλήψεις του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος στην πολιτική και ρητορεία του ΣΥΡΙΖΑ και της ΝΔ στην προεκλογική εκστρατεία του Ιουλίου 2019» πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της πτυχιακής εργασίας του Τμήματος Πολιτικής επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης, το έτος 2021.

Στο σημείο αυτό αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω τις θερμές και ειλικρινείς μου ευχαριστίες σε όσους συνέβαλλαν στη ολοκλήρωση αυτής της προσπάθειας: Πρώτα από όλα στον επιβλέποντα καθηγητή της πτυχιακής μου εργασίας, κύριο Ιωάννη Καραγιάννη για τη συνεχή καθοδήγηση, την αμέριστη υποστήριξη και τις ουσιώδεις συμβουλές που μου προσέφερε καθόλη τη διάρκεια της εργασίας μου. Η ολοκλήρωση της πτυχιακής αυτής εργασίας θα ήταν αδύνατη χωρίς την πολύτιμη βοήθειά του.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τους καθηγητές μου, καθώς και τους συμφοιτητές μου, οι οποίοι συνέβαλαν καθοριστικά στη πορεία μου στο πανεπιστήμιο. Συγκεκριμένα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τις συμφοιτήτριες μου Ζυμπά Κυριακή, Παλαιογιάννη Μαρία και Σπανού Κυριακή για τη βοήθεια και τη συνεργασία που είχαμε κατά τη διάρκεια των σπουδών μας.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου, Αθανάσιο Μπουδαλάκη και Θεοφανώ Κακάνη, καθώς και τον αδερφό μου Πάρι Μπουδαλάκη, οι οποίοι υπήρξαν πάντα ένα ανεκτίμητο στήριγμα για μένα και στους οποίους οφείλω όλη τη διαδρομή των σπουδών μου μέχρι σήμερα.

Περίληψη

Οι εκλογές της 7^{ης} Ιουλίου 2019 αποτελούσαν κρίσιμο σταυροδρόμι για το μέλλον της χώρας μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση. Η μετα-μνημονιακή εποχή αποτελούσε πρόκληση και για τα δύο «κόμματα εξουσίας», τον κυβερνών ΣΥΡΙΖΑ και την αντιπολιτευόμενη Νέα Δημοκρατία (ΝΔ). Τα εν λόγω κόμματα προωθούσαν διαφορετικά πολιτικά προγράμματα, στηριγμένα σε διαφορετικές προσλήψεις και ερμηνείες αναφορικά με το παρελθόν, το παρόν και το (επιθυμητό) μέλλον για τη χώρα. Η εργασία εξετάζει συστηματικά πως τα εν λόγω κόμματα αναπαριστούν ρητορικώς το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον ώστε να επιτύχουν την εκλογική υποστήριξη στα πολιτικά τους προγράμματα. Στόχος της είναι να υπογραμμίσει τον κρίσιμο ρόλο αυτών των στρατηγικών ρητορικής στη διαμόρφωση μιας αξιόπιστης όσο και αποτελεσματικής πολιτικής αφήγησης.

Λέξεις-κλειδιά:

Ρητορικός λόγος, πολιτικός λόγος, προσλήψεις του παρελθόντος-παρόντος-μέλλοντος, αφήγημα, νομιμοποίηση, προεκλογική εκστρατεία, Νέα Δημοκρατία, ΣΥΡΙΖΑ, προεκλογική εκστρατεία 2019, χρόνος, επικοινωνιακές στρατηγικές.

Abstract

The elections of July 7th, 2019 were a critical crossroad for the country's future in the aftermath of the Great Recession. The post-crisis era was a challenge for both main parties in Greece, the governing SYRIZA and New Democracy (ND), the party in opposition. These parties promoted different political programs based on different perceptions and interpretations regarding the past, the present, and the (desired) future for the country. This study systematically explores how these parties rhetorically represent the past, the present, and the future, to achieve the electorate support to their political programs. It aims to underline the crucial role of these rhetorical strategies to build a reliable as well as effective political narrative.

Keywords:

Rhetoric political discourse, perceptions of the past-present-future, narrative, legitimation, election campaign, New Democracy, SYRIZA, election campaign 2019, time, communication strategies.

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγή	5
Κεφάλαιο 1: Η έννοια του χρόνου στον πολιτικό λόγο	8
1.1: Ο ρόλος του αφηγήματος στον πολιτικό λόγο	8
1.2: Η νομιμοποίηση του πολιτικού λόγου	12
1.3: Η σημασία του παρελθόντος στον πολιτικό λόγο	15
1.4: Η σημασία του παρόντος στον πολιτικό λόγο	18
1.5: Η σημασία του μέλλοντος στον πολιτικό λόγο	19
Κεφάλαιο 2: Το Πολιτικό πλαίσιο των εκλογών της 7^{ης} Ιουλίου 2019	23
2.1: «Δημόσια σφαίρα» και διακυβεύματα (issues) στην εκλογική αναμέτρηση της 7 ^{ης} Ιουλίου 2019	23
2.2: «Δημόσια σφαίρα» και διακυβεύματα (issues) στην εκλογική αναμέτρηση της 7 ^{ης} Ιουλίου 2019: Η ατζέντα του ΣΥΡΙΖΑ	26
2.3: «Δημόσια σφαίρα» και διακυβεύματα (issues) στην εκλογική αναμέτρηση της 7 ^{ης} Ιουλίου 2019: Η ατζέντα της Νέας Δημοκρατίας (ΝΔ)	28
2.4: Οι Τρεις Εκλογικές Αναμετρήσεις	31
2.4.1: Οι Ευρωεκλογές της 26 ^{ης} Μαΐου 2019	32
2.4.2: Τα αποτελέσματα των Αυτο-διοικητικών εκλογών	34
2.4.3: Οι βουλευτικές εκλογές της 7 ^{ης} Ιουλίου 2019	34
Κεφάλαιο 3: Παρελθόν, παρόν και μέλλον στον πολιτικό λόγο της ΝΔ	39
3.1: Αναπαραστάσεις του παρελθόντος	39
3.2: Αναπαραστάσεις του παρόντος	45
3.3: Αναπαραστάσεις του μέλλοντος	46
Κεφάλαιο 4: Παρελθόν, παρόν και μέλλον στον πολιτικό λόγο του ΣΥΡΙΖΑ	52
4.1: Αναπαραστάσεις του παρελθόντος	52
4.2: Αναπαραστάσεις του παρόντος	59
4.3: Αναπαραστάσεις του μέλλοντος	60
Συμπεράσματα	66
Βιβλιογραφικές πηγές:	71
Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία	71
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	71
Αρχειακό Υλικό:	76
Ηλεκτρονικές πηγές: (Άρθρα)	76
Ηλεκτρονικές πηγές: (Οπτικοακουστικό υλικό)	78

Εισαγωγή

Ο πολιτικός λόγος αποτελεί αντικείμενο εκτεταμένου θεωρητικού προβληματισμού και έρευνας. Στις ποικίλες διαστάσεις που εξετάζονται κεντρική θέση κατέχει αναμφίβολα η ρητορική με την οποία οι δρώντες επιδιώκουν να πείσουν και να προωθήσουν τις θέσεις τους. Η χρήση της γλώσσας και οι γενικότερες τεχνικές στη διαμόρφωση των επιχειρημάτων που προωθεί ο πολιτικός λόγος, αποτελούν πεδίο συστηματικής ανάλυσης και κριτικού αναστοχασμού. Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη έννοια του χρόνου, στο πως δηλαδή ο πολιτικός λόγος αναπαριστά, νοηματοδοτεί, ερμηνεύει και αφηγείται το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Πρόκειται για κρίσιμες πρακτικές ρητορικής και πειθούς, οι οποίες έχουν πολλαπλές επιδράσεις τόσο στην αξιοπιστία των προτεινόμενων επιχειρημάτων όσο και στη συναισθηματική κινητοποίηση των πολιτών.

Παρά την εκτεταμένη επιστημονική παραγωγή αναφορικά με τη ρητορική του πολιτικού λόγου, στην Ελλάδα οι σχετικές αναλύσεις στον χώρο της πολιτικής ανάλυσης είναι λιγοστές. Το κύριο ενδιαφέρον στρέφεται κατά κανόνα στα πολιτικά προγράμματα των πολιτικών κομμάτων, στις επικοινωνιακές στρατηγικές και στο επικοινωνιακό περιβάλλον, καθώς και στη μελέτη των βασικών ζητημάτων που προωθούνται στη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας και στην εκλογική τους απήχηση, παρά στη συστηματική μελέτη του πολιτικού λόγου και της πολιτικής ρητορικής.

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να καλύψει αυτό το κενό. Έχει ως αντικείμενο τη μελέτη του πολιτικού λόγου και, ειδικότερα, τη μελέτη των τρόπων με τους οποίους νοηματοδοτείται, ερμηνεύεται και αναπαρίσταται το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον στον πολιτικό λόγο δύο πολιτικών κομμάτων που πρωταγωνίστησαν στις πρόσφατες βουλευτικές εκλογές τον Ιούλιο του 201, εν προκειμένω του ΣΥΡΙΖΑ και της ΝΔ. Ειδικότερα, εξετάζει συστηματικά το υλικό που παράγεται στη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου των βουλευτικών εκλογών τον Ιούλιο του 2019, με στόχο ακριβώς να ανασυστήσει και να περιγράψει τις, κατά κανόνα υπόρρητες, εικόνες και αναπαραστάσεις των πολιτικών δυνάμεων, και δη του ΣΥΡΙΖΑ και της ΝΔ, αναφορικά με το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της χώρας.

Συνοπτικά, τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα είναι τα ακόλουθα: τι σκοπό εξυπηρετούν οι αναπαραστάσεις του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος στον πολιτικό λόγο; Ποιες στρατηγικές χρησιμοποιούνται από τους πολιτικούς δρώντες ώστε να σκιαγραφήσουν και να προωθήσουν το όραμά τους; Ποια είναι η σημασία του χρόνου στον πολιτικό λόγο; Πως εκφράζεται το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον στον πολιτικό λόγο και τι σκοπούς εξυπηρετεί; Ποιο ήταν το πολιτικό πλαίσιο της προεκλογικής αναμέτρησης το 2019 και πως συνδέεται με τον πολιτικό λόγο των κομμάτων; Πως αναπαρίσταται η μεταπολίτευση και γενικώς η περίοδος μετά το 1974 στον πολιτικό λόγο των κομμάτων; Ποιες πρακτικές του παρελθόντος τονίζονται ως βασικοί παράγοντες για την οικονομική κρίση και τις δυσκολίες που διέρχεται η χώρα; Ποιες κοινωνικές ομάδες, κατ' επέκταση, ονοματίζονται ως «υπεύθυνες» για την τρέχουσα κρίση; Ποια γενικότερα εμπόδια εντοπίζονται στο παρελθόν και προτείνονται ως ανασταλτικοί ή ανασχετικοί παράγοντες των προσπαθειών που καταβάλλονται για το ξεπέρασμα της κρίσης; Ποια κατάσταση χαρακτηρίζει το παρόν; Ποιες κοινωνικές ομάδες χρήζουν τη στήριξη του κράτους; Ποια ειδικότερα καθήκοντα επιβάλλει το παρόν και οι συνθήκες που το χαρακτηρίζουν στις πολιτικές δυνάμεις; Ποιο όραμα συντρέχει για το μέλλον και πως αυτό περιγράφεται; Ποια είναι τα στοιχεία εκείνα του μέλλοντος που εμφανίζονται ως επιθυμητά χαρακτηριστικά και ποια αποκλείονται ή καταγγέλλονται ως σημάδια κρίσης και παρεκτροπής; Κατά πόσο οι αναπαραστάσεις των δύο αντίπαλων κομματικών παρατάξεων συγκλίνουν ή αποκλίνουν και σε ποια κύρια σημεία;

Η μελέτη των εν λόγω ερευνητικών ερωτημάτων μεθοδεύεται με γνώμονα τον θεωρητικό προβληματισμό για τον λόγο (discourse) ως μηχανισμό κατασκευής της κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας. Το πραγματολογικό υλικό της μελέτης απαρτίζεται από προεκλογικές ομιλίες, προεκλογικές συνεντεύξεις και προεκλογικά σποτ, στα οποία οι πολιτικοί δρώντες καταθέτουν προτάσεις πολιτικής οι οποίες εμπεριέχουν συγκεκριμένες αναγνώσεις για το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Προτάσεις πολιτικής, ειδικότερα, οι οποίες διαμορφώνονται βάσει συγκεκριμένων ερμηνειών για το τι έφταιξε και οδηγήθηκε η χώρα στο σημείο το οποίο βρίσκεται, αλλά και πως σκιαγραφείται το (επιθυμητό) μέλλον στο πλαίσιο αυτών των πολιτικών.

Η δομή της εργασίας είναι η ακόλουθη. Στο πρώτο κεφάλαιο, επισκοπούνται κριτικά ορισμένες βασικές προσεγγίσεις σχετικά με τον πολιτικό λόγο και την αναπαράσταση που κομίζει για το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Αναλύονται στρατηγικές επικοινωνίας τις οποίες χρησιμοποιούν οι πολιτικοί δρώντες στον πολιτικό λόγο τους, καθώς και οι λειτουργίες που επιτελούν συγκεκριμένες σημασιοδοτήσεις του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος, στο συνολικό πολιτικό επιχείρημα και τις επιδιώξεις των πολιτικών φορέων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναλύεται εκτενώς και περιγράφεται το πολιτικό πλαίσιο της προεκλογικής εκστρατείας στις τρεις εκλογικές αναμετρήσεις το 2019. Στο κεφάλαιο αυτό, αναφέρονται τα βασικά διακυβεύματα που προωθούσαν οι δύο βασικοί πολιτικοί δρώντες και αντίπαλοι. Επιπλέον, αναφέρονται συνοπτικά τα αποτελέσματα των τριών εκλογικών αναμετρήσεων (Ευρωεκλογές, Αυτοδιοικητικές, Εθνικές), καθώς και η επιρροή των αποτελεσμάτων των δύο πρώτων αναμετρήσεων στην τελευταία και κρισιμότερη από την άποψη των εγχώριων εξελίξεων σε επίπεδο κεντρικής κυβέρνησης και πολιτικής σκηνής.

Στο τρίτο κεφάλαιο και τέταρτο κεφάλαιο, αναλύεται ο πολιτικός λόγος της ΝΔ και του ΣΥΡΙΖΑ στη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας το 2019. Μελετώνται προεκλογικές συνεντεύξεις, ομιλίες και διαφημιστικά σποτ, και καταγράφονται οι αναπαραστάσεις που συντελούνται για το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Η ανάλυση εστιάζει στις (ανα)παραστάσεις που διαμορφώνονται και προωθούνται για το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον και τη λειτουργία που αυτές επιτελούν στο συνολικό επιχείρημα που προωθούν τα δύο πολιτικά κόμματα στον μεταξύ τους ανταγωνισμό.

Η εργασία ολοκληρώνεται με ένα συμπερασματικό κεφάλαιο στο οποίο παρατίθενται συνοπτικά τα βασικά πορίσματα της μελέτης. Τα συμπεράσματα αυτά, αναφέρονται στη συγκριτική αποτίμηση του πολιτικού λόγου των δύο κομμάτων και τις στρατηγικές ρητορικής που υιοθέτησαν, καθώς και στα σημεία σύγκλισης ή απόκλισης τα οποία καταγράφονται σε σχέση με αυτές τις στρατηγικές.

Κεφάλαιο 1: Η έννοια του χρόνου στον πολιτικό λόγο

Η ανάλυση του πολιτικού λόγου εστιάζει στο περιεχόμενό του και, ειδικότερα, στο τι λέγεται και με ποιον τρόπο. Οι πολιτικοί δρώντες επιλέγουν στρατηγικές λόγου οι οποίες στοχεύουν να διαμορφώσουν συγκεκριμένες εντυπώσεις και να πείσουν το ακροατήριό τους, στο πλαίσιο μιας αμφίδρομης σχέσης μεταξύ πολιτικού προσωπικού και πολιτών. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Hugh Rank, «[...] οι πολιτικοί δεν είναι οι μόνοι που χρειάζονται κάτι από εμάς, εμείς οι ίδιοι επίσης χρειαζόμαστε κάτι από αυτούς».¹

Η έννοια του χρόνου στον πολιτικό λόγο και η χρήση του ώστε να διαμορφώνονται αναπαραστάσεις οι οποίες υποστηρίζουν λογικά επιχειρήματα και συναισθηματικούς δεσμούς έχει επανειλημμένα απασχολήσει την πολιτική ανάλυση. Στο βιβλίο του «1984», ο George Orwell δημιουργεί έναν κόσμο στον οποίο το Κράτος ελέγχει την κοινωνία και, συγκεκριμένα, το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της. Οι τρεις αυτές διαστάσεις του χρόνου ελέγχονται από το κράτος και είναι αλληλένδετες μεταξύ τους: «όποιος ελέγχει το παρελθόν, ελέγχει το μέλλον· όποιος ελέγχει το παρόν, ελέγχει το παρελθόν».²

Στην παρούσα ενότητα θα επισκοπηθούν κριτικά βασικά σημεία του επιστημονικού προβληματισμού για τον πολιτικό λόγο και τις στρατηγικές που αναπτύσσονται στο πλαίσιό του με σκοπό να πραγματοποιηθούν συγκεκριμένες επιδιώξεις των χρηστών του. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην έννοια του χρόνου και στον ρόλο που διαδραματίζει στο να υπερασπιστούν συγκεκριμένα επιχειρήματα, αλλά και να επιτευχθούν συναισθηματικοί δεσμοί.

1.1: Ο ρόλος του αφηγήματος στον πολιτικό λόγο

Σύμφωνα με τον Smith, στα σύγχρονα δημοκρατικά πολιτικά συστήματα οι πολιτικές δυνάμεις έχουν ως κύριο στόχο «να καθοδηγήσουν όσο το δυνατόν

¹ Βλ. Rank H., 1980, *Analyzing Political Rhetoric*, *The English Journal*, 69(9), 38-43.

² Βλ. Orwell G., 1949, *1984*, New York, Harcourt, Brace Jovanovich. In: Dunmire L. P., 2005, *Preempting the future: rhetoric and ideology of the future in political discourse*, *Discourse & Society*, 16, 481.

μεγαλύτερο αριθμό ατόμων».³ Η δήλωση αυτή, καθώς και η συνειδητοποίηση της επιδραστικότητας του πολιτικού λόγου στη διαμόρφωση όχι μόνο της ψήφου, αλλά γενικότερα στο πως τα άτομα αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα, έχει οδηγήσει την επιστημονική κοινότητα στην εξεύρεση εργαλείων μελέτης και αποσυμβολοποίησης του πολιτικού λόγου.

Οι προεκλογικές εκστρατείες είναι μια σημαντική πηγή δεδομένων για το πεδίο έρευνας του πολιτικού λόγου. Στη διάρκειά τους, οι πολιτικοί δρώντες δημιουργούν αφηγήματα τα οποία εμπεριέχουν προσλήψεις του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος. Η αφήγηση αποτελεί μέσο πολιτικής επικράτησης και έχει πολλαπλούς στόχους: (ανα)παράγει συγκεκριμένες εικόνες, υποστηρίζει συγκεκριμένα επιχειρήματα και υποδεικνύει «ορθές» επιλογές. Συνιστά, με δύο λόγια, κρίσιμη παράμετρο για την επιτυχία ή αποτυχία μιας προεκλογικής εκστρατείας. Στη διάρκειά της, οι πολιτικοί δρώντες «υποδύονται» συγκεκριμένους ρόλους με σκοπό να επιτύχουν πολιτικούς στόχους και να πείσουν τον μέγιστο δυνατό αριθμό ψηφοφόρων. Τρεις βασικές στρατηγικές λόγου διακρίνονται στο πλαίσιο αυτό. Πρώτον, η διαμόρφωση ενός συγκεκριμένου αφηγήματος που εξιστορεί, ερμηνεύει και παρέχει γενικότερα (συγκεκριμένο) νόημα στα επιχειρήματα και τις πολιτικές θέσεις που προωθούνται. Δεύτερον, η πρακτική της «συνομιλίας» με το κοινό ώστε να τονιστούν κοινοί δεσμοί. Τρίτον, η επίκληση αυθεντίας και πολιτικών προσωπικοτήτων με κύρος ώστε να επενδυθούν με ανάλογη πολιτική βαρύτητα οι προτεινόμενες πολιτικές θέσεις και τα επιχειρήματα που προβάλλονται.⁴

Ο όρος «αφηγητής» είναι κεντρικός σε έρευνες σχετικά με τις πρακτικές αφήγησης που σχετίζονται με τις προσωπικές εμπειρίες (Koven 2002, 2007; Labov 1972; Labov and Waletzky 1967), στις οποίες το ομιλούν υποκείμενο εξιστορώντας μια ιστορία υποδύεται ρόλο αφηγητή.⁵ Η πρακτική της αφήγησης

³ Βλ. Smith R. M., 2003, *Stories of peoplehood*. Cambridge, Cambridge University Press. In: Hammer S., 2010, The role of narrative in political campaigning: An analysis of speeches by Barack Obama, *National Identities*, 12(3), 269-290.

⁴ Βλ. Reyes A, 2011, *Voice in Political Discourse: Castro, Chavez, Bush and their Strategic Language*, New York, Continuum International Publishing Group, 43.

⁵ Βλ. Koven, M., 2001, "Comparing bilinguals" quoted performances of self and others in telling of the same experience in two languages, *Language in Society*, 30, 513-558. Labov, W., 1972, The transformation of experience in narrative syntax, *Language in the Inner City*, W. Labov, Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 354-396. Labov, W. and Waletzky, J. 1967, Narrative analysis: Oral versions of personal experience, in J. Jelm (ed.), *Essays on the Verbal and Visual Arts*, Seattle, University of Washington Press, 12-44. In: Reyes A, 2011, *Voice in Political*

συντελείται και στον πολιτικό λόγο, όχι για να εξιστορηθεί μια «προσωπική» εμπειρία, αλλά για να υποδειχθεί ένας κοινός δεσμός ανάμεσα στον αφηγητή και το (εκλογικό) κοινό, βάσει του οποίου εκμαιεύονται συγκεκριμένες επιλογές (πειθώ). Ο αφηγητής εξιστορεί «τα πράγματα» με τρόπο ώστε να αποσυνδεθεί από ορισμένα γεγονότα ή περιστατικά και, αντίθετα, να συνδεθεί με άλλα που ενισχύουν τη θέση του και προοιωνίζουν ένα επιθυμητό μέλλον. Στόχος, γενικότερα, είναι να διαμορφωθεί περιβάλλον στο οποίο οι προτεινόμενες θέσεις εμφανίζονται ως «αντικειμενικές αλήθειες», πέρα από κάθε δυνατότητα διάψευσης. Το περιβάλλον αυτό, διαμορφώνεται με προσεκτικά επιλεγμένα πληροφοριακά στοιχεία και την αποσιώπηση ή τον υποτονισμό άλλων.⁶ Η ερμηνεία των γεγονότων δεν συντελείται άμεσα, με τη διατύπωση συγκεκριμένης γνώμης που έχει ο αφηγητής, αλλά έμμεσα, με την επιδέξια παρουσίαση ενός θέματος με όρους «αντικειμενικότητας» και «αμεροληψίας». Ο αφηγητής εμφανίζεται να παρουσιάζει απλώς την πραγματικότητα και τα γεγονότα που εμπεριέχονται σε αυτή.⁷

Προκειμένου να διαμορφώσει μια «αμερόληπτη» και «ουδέτερη» (ανα)παράσταση της πραγματικότητας, αλλά και να προσδώσει εγκυρότητα και κύρος στις προβαλλόμενες θέσεις και τα επιχειρήματά του, ο αφηγητής καταφεύγει και χρησιμοποιεί αφηγήσεις άλλων δρώντων (δημοσιογραφικές, επιστημονικές, κ.λπ.), αλλά και τοποθετήσεις ιστορικών και σημαντικών προσωπικοτήτων.⁸

Η αφήγηση των γεγονότων στηρίζεται σε μια πλοκή στην οποία κατασκευάζονται συγκεκριμένοι χαρακτήρες για τους πολιτικούς δρώντες. Διαπιστώνεται, εν προκειμένω, πως τον πολιτικό λόγο χαρακτηρίζει μια ρητορική με αναφορά σε τρεις κύριους δρώντες: τον «κακό», τον «καλό» και τα αθώα θύματα που θα σωθούν από τον «κακό» δρώντα-αντίπαλο πολιτικό. Η κατασκευή αυτή έχει επισημανθεί πως συνιστά στρατηγική που καταγράφεται συχνά στις διεθνείς σχέσεις ώστε να νομιμοποιηθούν συγκεκριμένες πολιτικές.⁹

Discourse: Castro, Chavez, Bush and their Strategic Language, New York, Continuum International Publishing Group, 44.

⁶ *Αυτόθι*, σ. 43.

⁷ *Αυτόθι*, σ. 45.

⁸ *Αυτόθι*, σ. 48.

⁹ Βλ. Chilton, P. and Lakoff, G., 1995, Foreign policy by metaphor, in C. Schaffner and A. Wenden (eds). *Language and Peace*, Melbourne, Australia, Harwood Academic Publishers. In: Reyes A, 2011,

Παράλληλα με τη συγκεκριμένη (ανα)παράσταση των γεγονότων και της πραγματικότητας, στην πολιτική ομιλία και ρητορική επιδιώκεται η «συνομιλία» με το κοινό απεύθυνσης (Interlocutor's role) ώστε να διαμορφωθεί αίσθηση ενεργητικής συμμετοχής του κοινού στα δρώμενα. Ο ομιλητής «αποσύρεται» από τον ρόλο του αφηγητή, με σκοπό να έρθει σε επαφή -ή, τουλάχιστο, να «προβάλει» ότι έρχεται σε επαφή- και να συμπεριλάβει το κοινό στη διαδικασία που συντελείται εκείνη τη στιγμή.¹⁰

Μια τρίτη πρακτική, τέλος, όπως ήδη αναφέρθηκε, είναι αυτή της ταύτισης των πολιτικών δρώντων με άλλους χαρακτήρες (character's role). Εν προκειμένω, γίνεται αναφορά σε τοποθετήσεις και πεπραγμένα άλλων κοινωνικών και πολιτικών δρώντων ώστε να εμφανιστεί μια άλλη «φωνή», μία άλλη άποψη, η οποία θα συμβαδίζει με το δικό τους όραμα και τη δική τους ατζέντα. Οι ιστορικές και διάσημες αυτές φιγούρες δεν έρχονται να επιβεβαιώσουν μόνο το όραμα των πολιτικών, αλλά και να καταστήσουν στεγανές τις αναπαραστάσεις τους για την πραγματικότητα. Δεν αποτελούν, λοιπόν, μόνο εγγυητές του μέλλοντος, συμφωνώντας με τις βλέψεις του ομιλητή, αλλά αποτελούν και εγγυητές του παρελθόντος, επιβεβαιώνοντας τα γεγονότα που παρουσιάστηκαν.¹¹ Συχνά, μάλιστα, χρησιμοποιούνται και «φωνές» των απλών πολιτών. Ο πολιτικός ομιλητής-ρήτορας εκφράζει την ανησυχία και την άποψη ενός «απλού πολίτη», με σκοπό να τονίσει ότι είναι σε θέση να κατανοεί τα προβλήματα των πολιτών, καθότι είναι «ένας από αυτούς», και να ηγηθεί στην προσπάθεια επίλυσής τους.¹² Επιχειρείται, με άλλα λόγια, να εγκαθιδρυθεί μια ταυτότητα δεσμού ανάμεσα στις απαιτήσεις του (εκλογικού) κοινού και αυτές του πολιτικού, μολονότι στην πραγματικότητα η ατζέντα των θεμάτων που προωθεί το πολιτικό προσωπικό δεν διαμορφώνεται από τα ενδιαφέροντα των πολιτών, αλλά από ένα κλειστό κύκλο πολιτικών δρώντων.¹³

Οι στρατηγικές αυτές λόγου και ρητορικής διανθίζονται με ισχυρισμούς και -άμεσες ή έμμεσες- κατηγορίες έναντι αντιπάλων. Κύρια επιδίωξη του πολιτικού λόγου είναι να συνθέσει μία ιδέα ή μία πολιτική η οποία έχει εκφραστεί ήδη ως

Voice in Political Discourse: Castro, Chavez, Bush and their Strategic Language, New York, Continuum International Publishing Group, 44.

¹⁰ *Αυτόθι*, σσ. 46-63.

¹¹ *Αυτόθι*, σ. 97.

¹² *Αυτόθι*, σ. 114.

¹³ *Αυτόθι*, σ. 114.

επιθυμία από το κοινό. Αντίστοιχα, στο πλαίσιο των επιθέσεων και της απόκρουσης αντίπαλων πολιτικών τοποθετήσεων και επιχειρημάτων, επιδιώκεται η σύνθεση με κάτι που είναι ήδη μισητό ή το κοινό έχει εκφράσει τον φόβο του προς αυτό.¹⁴

1.2: Η νομιμοποίηση του πολιτικού λόγου

Ο πολιτικός λόγος χαρακτηρίζεται από τον πρωτότερο και μεθοδικό σχεδιασμό του. Πριν τοποθετηθούν δημοσίως, οι πολιτικοί δρώντες έχουν ήδη συνθέσει την επιχειρηματολογία που θα χρησιμοποιήσουν, τις (ανα)παραστάσεις που θα προβάλουν, τα (ρητορικά ή μη) ερωτήματα που θα θέσουν. Μέσα από έντεχνα διαμορφωμένους πολιτικούς λόγους και τα επιμέρους νοηματικά περιεχόμενα που αυτοί κομίζουν, επιδιώκεται η (ανα)παραγωγή της κυριαρχίας τους σε ένα δοσμένο σύστημα σχέσεων εξουσίας.¹⁵ Για τον σκοπό αυτό, ειδικότερα, αναπτύσσονται συγκεκριμένες στρατηγικές νομιμοποίησης του πολιτικού λόγου, τη διαμόρφωση δηλαδή συνθηκών αποδοχής τους από το κοινό απεύθυνσης.

Σε επίπεδο θεωρίας, η έννοια της νομιμοποίησης αντιστοιχεί στην προσπάθεια να διαμορφωθεί κάτι ως νόμιμο. Ο όρος προέρχεται από την λατινική λέξη «legitimus». Σήμερα, ο σχετικός όρος χρησιμοποιείται εκτεταμένα και εκτός του νομικού πλαισίου, στο πλαίσιο πολιτικών συζητήσεων στις οποίες διατυπώνονται (αντ)επιχειρήματα.¹⁶

Ως νομιμοποίηση μπορεί να ιδωθεί η διαδικασία κατά την οποία οι ομιλητές αναγνωρίζουν και δικαιολογούν μία κοινωνική συμπεριφορά, με την παράθεση επιχειρημάτων που επιδιώκουν να εξηγήσουν και να αιτιολογήσουν ιδέες, σκέψεις, ανακηρύξεις κλπ.¹⁷ Με τη διαδικασία αυτή, οι πολιτικοί δρώντες προσπαθούν να εκμαιεύσουν την «έγκριση» του κοινού για παρελθούσες, αλλά και μελλοντικές πράξεις τους, για να ανέλθουν ή να παραμείνουν σε θέση (κυβερνητικής) εξουσίας.

¹⁴ Βλ. Rank H., 1980, Analyzing Political Rhetoric, *The English Journal*, 69(9), 38-43.

¹⁵ Βλ. Reyes A., 2011, Strategies of legitimization in political discourse: from words to actions, *Discourse & Society*, New York, SAGE, 781-807.

¹⁶ *Αυτόθι*, σ. 782.

¹⁷ *Αυτόθι*, σ. 782.

Στην άρθρωση του πολιτικού λόγου, οι δρώντες χρησιμοποιούν συμβολισμούς (Bourdieu, 2001) με σκοπό να καταστήσουν τις πολιτικές τους σκοπιμότητες αναγκαίες, επιθυμητές και αποδεκτές. Ο πολιτικός λόγος στοχεύει να πείσει ένα συγκεκριμένο ακροατήριο σε μια δοσμένη ιστορική περίσταση, πρωτίστως με το να εμφανίζει τους στόχους και τις επιδιώξεις του ως επιδιώξεις και ανάγκες του ακροατηρίου.¹⁸ Σημαντικό τμήμα της επιστημονικής κοινότητας έχει στρέψει τη προσοχή του στη μελέτη της γλώσσας, των συμβολισμών και της ιδεολογίας που (ανα)παράγεται στο πλαίσιο του πολιτικού λόγου.

Ο Van Leeuwen έχει διακρίνει τέσσερις κύριες κατηγορίες νομιμοποίησης: (1) τη νομιμοποίηση που αναφέρεται σε δρώντες φορείς εξουσίας ή γενικά στην παράδοση (authorization), (2) τη νομιμοποίηση ηθικών αξιών και αρετών (moral evaluation), (3) τη νομιμοποίηση των επιδιώξεων και των χρήσεων του λόγου από τους θεσμούς, στο πλαίσιο των κοινωνικών τους πράξεων (rationalization) και (4) τη νομιμοποίηση αφηγημάτων (mythopoesis).¹⁹

Ο Antonio Reyes διακρίνει πέντε στρατηγικές που χρησιμοποιούνται από τους πολιτικούς δρώντες ώστε να επιτύχουν τους πολιτικούς στόχους τους.²⁰ Η πρώτη, αναφέρεται διαδικασίες νομιμοποίησης που διαμορφώνονται με επίκεντρο τη συναισθηματική κινητοποίηση του ακροατηρίου. Πρόκειται για στρατηγική η οποία εδράζεται στον ριζικό διαχωρισμό ενός «εμείς» προς ένα «αυτοί», ο οποίος και (ανα)παράγεται με την υπογράμμιση αρνητικών στοιχείων των αντιπάλων. Η τεκμηρίωση αυτής της κριτικής προς τους αντιπάλους συντελείται με αναφορά σε πράξεις που έλαβαν χώρα στο παρελθόν.²¹ Η δεύτερη, συνεκδοχικά, επιδιώκει να διαμορφώσει συνθήκες νομιμοποίησης με αναφορά στο μέλλον. Εν προκειμένω, σε πράξεις του αντιπάλου που θα επαναληφθούν και θα προκαλέσουν βλάβη ή σε πράξεις του ομιλούντος υποκειμένου που στέφθηκαν

¹⁸ Βλ. Bourdieu P., 2001, *Language & Symbolic Power*, 6th edn (trans, Raymond G and Adamson M), Cambridge, MA, Harvard University Press. In: Reyes A., 2011, Strategies of legitimization in political discourse: from words to actions, *Discourse & Society*, New York, SAGE, 784.

¹⁹ Βλ. Van Leeuwen T., 1996, *The Grammar of Legitimation*, London, Scholl of Media/London School of Printing. Van Leeuwen, T., 2002, The representations of social actors, in M. Toolan (ed.), *Critical discourse Analysis*, London, Routledge, 302-339. Van Leeuwen T., 2007, Legitimation in discourse and communication, *Discourse & communication* 1(1), 91-112. Van Leeuwen T., 2008, *Discourse and Practice: New Tools for Critical Discourse Analysis*, New York, Oxford University Press. In: Reyes A., 2011, Strategies of legitimization in political discourse: from words to actions, *Discourse & Society*, New York, SAGE, 785.

²⁰ *Αυτόθι*, σ. 783.

²¹ Βλ. Reyes A., 2011, Strategies of legitimization in political discourse: from words to actions, *Discourse & Society*, New York, SAGE, 786.

με επιτυχία στο παρελθόν και, συνεπώς, εγγυώνται ένα ελπιδοφόρο και ευοίωνο μέλλον.²² Η τρίτη στρατηγική, σε συμφωνία με τη στρατηγική που αναφέρθηκε παραπάνω από τον Van Leeuwen, αφορά στην προσπάθεια των πολιτικών δρώντων να καταδείξουν τη λογική σκέψη που ακολούθησαν ώστε να διαμορφώσουν ορισμένες αποφάσεις και να δικαιολογήσουν παρελθοντικές πράξεις. Δίνεται μεγάλη έμφαση στον χρόνο και στην τεχνογνωσία που δαπανήθηκε με σκοπό να διαμορφωθεί ένα σχέδιο ή μια πολιτική ατζέντα που έχει προκύψει από πολλές επεξεργασίες προς όφελος της κοινωνίας στην οποία απευθύνεται ο πολιτικός λόγος. Η στρατηγική αυτή έχει ως σκοπό να πείσει για την ακρίβεια και την «τελειότητα» του σχεδίου, καθώς και για τη θέληση του πολιτικού δρώντα να πραγματοποιήσει αυτό που το ίδιο το ακροατήριο επιθυμεί.²³ Η τέταρτη στρατηγική, συνδέεται με την αναφορά σε ειδικούς ώστε να επιβεβαιωθεί η ορθότητα των προτεινόμενων μέτρων και των πολιτικών. Η αναφορά αυτή προσδίδει στα λεγόμενα του ομιλητή αξιοπιστία και, παράλληλα, νομιμοποιεί τις (μελλοντικές) πράξεις του.²⁴ Η πέμπτη στρατηγική, τέλος, αναφέρεται στην «επένδυση» του πολιτικού λόγου με έναν μανδύα αλτρουισμού. Οι πολιτικοί δρώντες φροντίζουν ώστε οι προτάσεις τους να μην εμφανίζονται ότι αποσκοπούν αποκλειστικά στο προσωπικό τους συμφέρον. Γι' αυτό το λόγο, παρουσιάζονται συνήθως ως «υπηρέτες» του κοινού συμφέροντος, των επιθυμιών του ακροατηρίου. Με αυτόν τον τρόπο νομιμοποιούν τις προτάσεις τους και τις πολιτικές επιδιώξεις τους, καθώς τις παρουσιάζουν ως πολιτικές οι οποίες αποσκοπούν στο κοινό συμφέρον. Ο πολιτικός εμφανίζεται ως αλτρουιστής, να παραμερίζει προσωπικές φιλοδοξίες και επιδιώξεις και να πορεύεται έχοντας μόνο στο μυαλό του τις επιθυμίες και τις ανάγκες των πολιτών. Η στρατηγική αυτή, συνδέεται με αυτό που έχει αναφέρει ο ίδιος ο Van Leeuwen ως «νομιμοποίηση μέσω των ηθικών αξιών».²⁵

Η νομιμοποίηση λαμβάνει χώρα συνήθως με τη χρήση του χρόνου ή μιας συγκεκριμένης χρονικής διάστασης. Οι πολιτικοί δρώντες συνδέουν το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον, χρησιμοποιώντας αναπαραστάσεις, εικόνες, συμβολισμούς, γεγονότα. Το παρόν παρουσιάζεται ως χρονική περίοδος που

²² *Αυτόθι*, σ. 786.

²³ *Αυτόθι*, σ. 786.

²⁴ *Αυτόθι*, σ. 786.

²⁵ *Αυτόθι*, σ. 787.

πρέπει να ληφθούν σημαντικές αποφάσεις και είναι η στιγμή όπου οι πολίτες μπορούν -και πρέπει- να αναλάβουν δράση.²⁶ Αυτές οι πράξεις είναι συνδεδεμένες πάντοτε με έναν συγκεκριμένο σκοπό και έχουν συνέπειες που θα λάβουν χώρα στο μέλλον. Κοντολογίς, ο πολιτικός λόγος υπογραμμίζει ότι το πρόβλημα του παρόντος προκύπτει από μια αιτία στο παρελθόν, η οποία σε μεγάλο βαθμό προσδιορίζει και τις ενέργειες που απαιτούνται ώστε το πρόβλημα αυτό να μην επαναληφθεί στο μέλλον.²⁷ Στη συνέχεια θα αναλυθεί αναλυτικότερα ο ρόλος του χρόνου και, ειδικότερα, ο ρόλος του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος, στον πολιτικό λόγο.

1.3: Η σημασία του παρελθόντος στον πολιτικό λόγο

Ένα από τα κύρια ερωτήματα στη σχετική επιστημονική έρευνα αναφορικά με τη σχέση του πολιτικού λόγου και του παρελθόντος είναι το ποιος διαχειρίζεται το παρελθόν, πως το διαχειρίζεται και με ποιο σκοπό. Στη σχετική επιστημονική έρευνα επιχειρείται επίσης να κατανοηθεί η σύνδεση του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος στον πολιτικό λόγο, όπως επίσης και πως οι πολιτικοί δρώντες χρησιμοποιούν αυτή τη σύνδεση ώστε να επιτύχουν τους στόχους τους. Οι γλωσσολογικές επιλογές των πολιτικών δρώντων είναι αυτές που διαμορφώνουν πολλαπλές αναπαραστάσεις του παρελθόντος και είναι αυτές που θα ερευνηθούν ώστε να γίνει κατανοητό πως οι πολιτικοί μπορούν και διαμορφώνουν δικές τους αναγνώσεις του παρελθόντος.

Σύμφωνα με τον Heidegger, παρελθόν είναι οτιδήποτε δεν ανήκει πλέον στο παρόν και δεν έχει στην πραγματικότητα καμία επιρροή στο παρόν.²⁸ Η δυνατότητα διαχείρισης του παρελθόντος επιτρέπει στους δρώντες να δομήσουν τον πολιτικό τους λόγο ώστε να «φωτίσουν» γεγονότα, καταστάσεις, συμβάντα και πρόσωπα του παρελθόντος, και να αφήσουν άλλα εκτός πλαισίου. Δημιουργούνται έτσι πολλαπλές διαστάσεις του παρελθόντος, οι οποίες ερμηνεύονται και διαμορφώνονται διαφορετικά από τον πολιτικό δρώντα. Οι

²⁶ *Αυτόθι*, σ. 793.

²⁷ *Αυτόθι*, σ. 793.

²⁸ Βλ. -, 2003, *Re/reading the past: critical and functional perspectives on time and value*, edited by J. R. Martin and R. Wodak, *Discourse Approaches to Politics, Society and Culture*, Amsterdam, John Benjamins B.V., 8:8.

ανταγωνιστικές αυτές αναπαραστάσεις χρησιμοποιούνται με σκοπό να επηρεάσουν την εικόνα του ακροατηρίου για τα ήδη πεπραγμένα, για να φωτίσουν γεγονότα που τους προσδίδουν κύρος και αξιοπιστία και να αποσιωπήσουν άλλα που θα τους εξέθεταν σε απολογία.²⁹

Οι ποικίλες ιδεολογικές χρήσεις του παρελθόντος στον πολιτικό λόγο είναι ευδιάκριτες και στην περίπτωση του λόγου που αρθρώνουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ). Τα τελευταία, ενημερώνουν για γεγονότα που έχουν συντελεστεί στο κοντινό παρελθόν, αλλά ο τρόπος παρουσίασής τους είναι ανάλογος με αυτόν των πολιτικών οι οποίοι προωθούν συγκεκριμένες αναπαραστάσεις τους έναντι άλλων.³⁰ Σύμφωνα με τον Mitten (1987) και την Wodak (1994), δεν μπορούμε να χαρακτηρίσουμε το παρελθόν ως ένα και μοναδικό. Στην πραγματικότητα υπάρχουν πολλά και διαφορετικά παρελθόντα, τα οποία κατασκευάζονται ή ανακατασκευάζονται από ειδικούς και μη, σύμφωνα με τις αξίες και τις επιθυμίες τους. Οι διαφορετικές ερμηνείες, εικόνες και (ανα)παραστάσεις του παρελθόντος διαμορφώνονται μέσα από συγκεκριμένες επιχειρηματολογίες και στρατηγικές ρητορικής που χρησιμοποιεί ο πολιτικός λόγος.³¹

Στο πλαίσιο αυτό, δίνεται έμφαση στην ικανότητα ενός πολιτικού ομιλητή να διαμορφώνει ένα προσωπικό αφήγημα το οποίο να εμπεριέχει τη δική του ερμηνεία για το παρελθόν. Η εξουσία και η ιδεολογική επιρροή διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη δυνατότητα αυτή (Wodak, 1989; Menz, 1989;2000; Fairclough 1992).³² Σύμφωνα με τον Giddens (1979), δύο είναι οι σημαντικότεροι

²⁹ Βλ. Parker L. D., 2004, Presenting the past: perspectives on time for accounting and management history, *Accounting, Business & Financial History*, Routledge, 14(1), 1-27.

³⁰ Βλ. -, 2003, Re/reading the past: critical and functional perspectives on time and value, edited by J. R. Martin and R. Wodak, *Discourse Approaches to Politics, Society and Culture*, Amsterdam, John Benjamins B.V., 8:61.

³¹ Βλ. Mitten R., 1987, *Die Vergangenheit bewältigen?* Vienna, Unpublished manuscript. Wodak, Ruth, Florian, Mitten, Richard & Stern, Frank, 1994, *Die Sprachen der Vergangenheiten*. *Öffentliches Gedenken in österreichischen und deutschen Medien*. Frankfurt am Main: Suhrkamp. In: -, 2003, *Re/reading the past: critical and functional perspectives on time and value*, edited by J. R. Martin and R. Wodak, *Discourse Approaches to Politics, Society and Culture*, Amsterdam, John Benjamins B.V., 8:141.

³² Βλ. Fairclough N., 1992, *Discourse and Social Change*, Cambridge: Polity Press. Menz, F., 1989, *Manipulation Strategies in Newspapers: A Programme for Critical Linguistics*. In R. Wodak (Ed.), *Language, Power, and Ideology* (pp. 227-249), Amsterdam: Benjamins. Menz F., 2000, *Selbst-und Fremdorganisation im Diskurs*, Wiesbaden: Deutscher Universitätsverlag. Wodak, R. (Ed.), 1989, *Language, Power, and Ideology*, Amsterdam: Benjamins. In: In: -, 2003, *Re/reading the past: critical and functional perspectives on time and value*, edited by J. R. Martin and R. Wodak, *Discourse Approaches to Politics, Society and Culture*, Amsterdam, John Benjamins B.V., 8:141.

παράγοντες ώστε να συντελεστεί η παραπάνω διαδικασία: αρχικά, η θέση ισχύος που έχει το άτομο το οποίο διατυπώνει το αφήγημα και, έπειτα, κατά πόσο έχει καταφέρει το αφήγημα αυτό να το νομιμοποιήσει, να το παρουσιάσει δηλαδή ως καθολικό και αξιόπιστο.³³

Οι πολιτικοί δρώντες έχουν σήμερα τη δυνατότητα όχι απλώς να ανακαλύπτουν το παρελθόν, αλλά να το δημιουργούν. Η κατασκευή και ανασκευή αυτή του παρελθόντος τοποθετεί σε κεντρική θέση τη γλώσσα και τις σκοπιμότητες που κάθε φορά αυτή εξυπηρετεί. Στη διαπίστωση αυτή συνηγορούν ποικίλες εργασίες οι οποίες στρέφουν το ερευνητικό ενδιαφέρον στην ανάλυση των στρατηγικών που χρησιμοποιούνται στον πολιτικό λόγο και τους ιδεολογικούς προσανατολισμούς τους, καθώς και στη μελέτη του πως αυτές οι στρατηγικές χρησιμοποιούνται ώστε να αναπτυχθούν ή να διατηρηθούν σχέσεις εξουσίας.³⁴

Απαραίτητη είναι επίσης η αναφορά της σύνδεσης του παρελθόντος με το παρόν και το μέλλον αντίστοιχα. Κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί ότι το παρελθόν και το μέλλον συνδέονται. Το κάθε ένα από αυτά αντίστοιχα είναι απαραίτητα για την ερμηνεία του άλλου.³⁵ Σύμφωνα με τον Previt (1994), το μεγαλύτερο μέρος των ερευνών στρέφει το ενδιαφέρον του στο μέλλον. Παρ' όλα αυτά, χωρίς το παρελθόν να αποτελεί τον μοναδικό παράγοντα διαμόρφωσης του μέλλοντος, δεν μπορεί να περάσει απαρατήρητη η σύνδεση του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος.³⁶ Το παρελθόν είναι σε πολλές περιπτώσεις αυτό που μας βοηθάει να κατανοήσουμε το παρόν και να σχεδιάσουμε το μέλλον.

Η σύνδεση των τριών διαστάσεων γίνεται εμφανής και στον πολιτικό λόγο. Κάθε πολιτικός ομιλητής αναφέρεται και στις τρεις διαστάσεις, υπερτονίζοντας κάθε φορά τη μία ή την άλλη: αναφέρεται στο μέλλον που μπορεί να προσφέρει και στο μέλλον που πρέπει να αποφευχθεί, στο παρελθόν που ήταν ένδοξο και στο

³³ Βλ. Giddens, A., 1979, *Central Problems in Social Theory. Action, Structure and Contradiction in Social Analysis*, London: Macmillan. In: *ibid.* 142.

³⁴ *Αυτόθι*, σ. 222.

³⁵ Βλ. Parker L. D., 2004, Presenting the past: perspectives on time for accounting and management history, *Accounting, Business & Financial History*, Routledge, 14(1), 1-27.

³⁶ Βλ. Previt, G.J. and Bricker, R., 1994, Fact and theory in accounting research: presentmindedness and capital market research, *Contemporary Accounting research*, 10: 625-41. In: *ibid.* 19.

παρελθόν που πρέπει να μην επαναληφθεί, καθώς και στο κρίσιμο παρόν και την αλλαγή που μπορεί αυτό να φέρει.

1.4: Η σημασία του παρόντος στον πολιτικό λόγο

Η περίπτωση του παρόντος δεν παρουσιάζεται τόσο εκτεταμένα στον πολιτικό λόγο. Γι' αυτόν τον λόγο δεν καταγράφεται και σημαντικός αριθμός εργασιών που να εστιάζει κατά βάση ή αποκλειστικά στο παρόν και στον ρόλο που διαδραματίζει στον πολιτικό λόγο. Παρ' όλα αυτά, η σύνδεσή του με το παρελθόν και το μέλλον ή η κρίσιμη σημασία του σε περιόδους όπου απαιτείται η λήψη δύσκολων αποφάσεων, τοποθετεί το παρόν, μαζί με τις άλλες δύο διαστάσεις, στο επίκεντρο των σχετικών ερευνών.

Το παρόν περιγράφεται ως μεταβατικό στάδιο, ως μία κρίσιμη καμπή: ανάμεσα στο παρελθόν (τα γεγονότα που συντελέστηκαν) και στο μέλλον (τα μελλούμενα γεγονότα). Το «αναγκαίο» παρελθόν οδηγεί σε μια «ασήμαντη» παροντική στιγμή, η οποία με τη σειρά της οδηγεί σε ένα μέλλον αβέβαιο, με άπειρες δυνατότητες.³⁷ Η άποψη των πολιτών για το παρελθόν έχει διαμορφωθεί από τις εμπειρίες του παρόντος και, αντίστοιχα, η άποψη που έχουν διαμορφώσει στο παρόν είναι επηρεασμένη από τις πεποιθήσεις που έχουν διαμορφωθεί σε σχέση με το παρελθόν. Σε συνδυασμό με τα παραπάνω, είναι επόμενο να αναφερθεί ότι οι απόψεις και ανησυχίες του παρελθόντος έχουν άμεση σχέση με τις ανησυχίες που μπορεί να έχουν οι πολίτες σχετικά με το μέλλον.³⁸

Το παρόν στον πολιτικό λόγο, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ταυτίζεται με την κρίσιμη στιγμή, την απόφαση που πρέπει να ληφθεί από τους πολίτες να στηρίξουν ή όχι τον εκάστοτε πολιτικό δρώντα. Το παρόν θα είναι αυτό που θα κρίνει εάν οι πολίτες θα έχουν το επιθυμητό μέλλον ή ένα μέλλον που θα ταυτίζεται και θα είναι καταδικασμένο να επαναλάβει τα λάθη του παρελθόντος. Το παρόν, λοιπόν, ταυτίζεται με τους πολίτες, οι οποίοι επιφορτίζονται με την ευθύνη να καθορίσουν οι ίδιοι το μέλλον τους. Οι πολιτικοί δρώντες είναι υπεύθυνοι για το παρελθόν και για το μέλλον, οι πολίτες όμως στο παρόν θα είναι

³⁷ Βλ. Dunmire P., 2011, *Projecting the future through Political Discourse*, Discourses approaches to Politics, Society and Culture, Amsterdam, John Benjamins B.V., 28.

³⁸ Βλ. Parker L. D., 2004, Presenting the past: perspectives on time for accounting and management history, *Accounting, Business & Financial History*, Routledge, 14(1), 1-27.

εκείνοι που θα επιλέξουν ποιοι πολιτικοί δρώντες θα διαμορφώσουν το μέλλον τους.

1.5: Η σημασία του μέλλοντος στον πολιτικό λόγο

Σύμφωνα με τον Polak (1973), η τωρινή συμπεριφορά ενός ατόμου συναρτάται και από την αντίληψή του για το μέλλον.³⁹ Επίσης, σύμφωνα με τον Fraser (1975), το μέλλον διαθέτει συμβολική διάσταση, η οποία του επιτρέπει να παράγει τρόπους καθοδήγησης του παρόντος, αλλά και να δίνει νόημα στο παρελθόν.⁴⁰ Στο πλαίσιο του πολιτικού λόγου, το μέλλον έχει καταγραφεί ως μία αρχή χρονική, εννοιολογική και πρακτικά κυρίαρχη.⁴¹ Όπως αναφέρει ο Habermas (1981), η πολιτική αφορά την απεικόνιση οραμάτων, τη διαμόρφωση μιας κοινής πραγματικότητας, όπως και των μελλοντικών προοπτικών.⁴² Ο κυριότερος στόχος της πολιτικής επικοινωνίας, σύμφωνα με τον Chilton (2004), είναι πείσει τους άλλους να έχουν μια κοινή θέση για το τι είναι καλό ή κακό, χρήσιμο, δίκαιο, αποδεκτό.⁴³

Το μεγαλύτερο μέρος της έρευνας που έχει πραγματοποιηθεί σε σχέση με τον πολιτικό λόγο έχει κατευθυνθεί προς τη διάσταση του μέλλοντος και των αναπαραστάσεων που προβάλλονται από τους πολιτικούς δρώντες. Σύμφωνα με τον Edelman, οι πολιτικοί δρώντες μέσω του πολιτικού λόγου έχουν τη δυνατότητα να κατασκευάζουν διάφορες αναπαραστάσεις του μέλλοντος, οι οποίες με τη σειρά τους έχουν τη δυνατότητα να διαμορφώνουν αντιλήψεις και ερμηνείες παροντικών γεγονότων και επιπλέον τον τρόπο που τα άτομα τις δέχονται.⁴⁴

³⁹ Βλ. Polak, F., 1973, *The Image of the Future*, Amsterdam: Elsevier Scientific Publishing. In: Dunmire P., 2011, *Projecting the future through Political Discourse*, Discourses approaches to Politics, Society and Culture, Amsterdam, John Benjamins B.V., 20.

⁴⁰ Βλ. Fraser, J. T., 1975, *Of Time, Passion, and Knowledge* (2nd edition), Princeton University Press, 36. In: *ibid.* 21-22.

⁴¹ *Αυτόθι*, σ. 23.

⁴² Βλ. Habermas J., 1981, *Theorie des kommunikativen Handels*, Frankfurt am Main: Suhrkamp. In: Cap P., 2021, Alternative futures in political discourse, *Discourse and Society*, SAGE, 32(3), 328-345.

⁴³ Βλ. Chilton P., 2004, *Analyzing Political Discourse: Theory and Practice*. London: Routledge. In: *ibid.* 229-330.

⁴⁴ Βλ. Edelman M, 1971, *Politics as Symbolic Action: Mass Arousal and Quiescence*, Chicago: Markham. Edelman M., 1988, *Constructing the Political Spectacle*, Chicago: University of Chicago Press. In: Dunmire P., 2011, *Projecting the future through Political Discourse*, Discourses approaches to Politics, Society and Culture, Amsterdam, John Benjamins B.V., 14.

Το μέλλον παρουσιάζεται συνήθως ως αναπόφευκτο, αλλά ταυτόχρονα ως πεδίο πολλών διαφορετικών δυνατοτήτων. Είναι η διάσταση στην οποία μπορεί να φανταστεί κάποιος την πολιτική αλλαγή και ταυτόχρονα να την πραγματοποιήσει. Η δυνατότητα των πολιτικών δρώντων να αντικαθιστούν την ιδιότητα του μέλλοντος να έχει απεριόριστες πιθανότητες και δυνατότητες, με έναν μέλλον που είναι αναπόφευκτο και προκαθορισμένο, είναι κι αυτό που έστρεψε αρχικά την προσοχή της έρευνας του πολιτικού λόγου.⁴⁵ Ένα από τα βασικότερα ερωτήματα που έχουν τεθεί στο πεδίο έρευνας σε σχέση με το μέλλον και τον ρόλο που διαδραματίζει στον πολιτικό λόγο είναι το κατά πόσο αυτός που χειρίζεται το μέλλον είναι σε θέση να ελέγχει και το παρόν.⁴⁶

Ένα ανοικτό και χωρίς εκ των προτέρων διαμορφωμένο περιεχόμενο μέλλον υπονομεύει δοσμένες σχέσεις εξουσίας και για το λόγο αυτό οι πολιτικοί δρώντες αποπειρώνται να το ελέγξουν. Ο Fairclough (2004), υπογραμμίζει αυτήν ακριβώς την πρακτική σημειώνοντας ότι οι μελλοντικές πολιτικές διαμορφώνονται με τέτοιο τρόπο ώστε να παρουσιάζονται αναπόφευκτες, ως η μόνη διέξοδος, και τις περισσότερες φορές αναπαρίστανται ως η μοναδική πραγματικότητα που μπορεί να ταυτιστεί με τον κόσμο ως έχει.⁴⁷ Με αυτόν τρόπο, οι πολίτες τροφοδοτούνται με αφηγήσεις, αναπαραστάσεις και εικόνες, οι οποίες θα τους προετοιμάσουν για την έλευση του μέλλοντος.

Ο Αριστοτέλης, αναφερόμενος στο πολιτικό λόγο, διευκρίνισε ότι ο πολιτικός ρήτορας πρέπει να καταπιάνεται μόνο με αυτό που μπορεί να γίνει σε μια χρονική στιγμή στο μέλλον. Η ρεαλιστική απεικόνιση του μέλλοντος δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να τον απασχολεί.⁴⁸ Ο διαχωρισμός αυτός καταδεικνύει αντίστοιχα τη διαφορά ανάμεσα στο μέλλον που παρουσιάζεται ως αναπόφευκτο και βασίζεται στις πράξεις των ανθρώπων και στο αβέβαιο μέλλον το οποίο δεν θα συμπεριλαμβάνεται σε κάποιο αφήγημα.

⁴⁵ *Αυτόθι*, σ. 15.

⁴⁶ *Αυτόθι*, σ. 15.

⁴⁷ Βλ. Fairclough, N., 2005, Critical discourse analysis in researching language in New Capitalism: Overdetermination, transdisciplinary, and textual analysis. In *Systemic Functional Linguistics and Critical Discourse Analysis: Studies in Social Change*, Lynn Young and Claire Harrison (eds.), 103-122. London: Continuum, 104. *ibid.* 19. (104).

⁴⁸ Βλ. Aristotle. *The Rhetoric and Poetics of Aristotle 1954*. Trans. W. Rhys Roberts. New York: Modern Library. In: *ibid.* 23.

Οι πολιτικοί δρώντες φροντίζουν να διαμορφώνουν πολλαπλές αναπαραστάσεις που θα εμπεριέχουν τους ίδιους, τα οράματα και τις πολιτικές τους. Οι αναπαραστάσεις προβάλλονται με τέτοιο τρόπο ώστε οι πολίτες να μπορούν να ξέρουν τι τους επιφυλάσσει το μέλλον και με τον τρόπο αυτό οι πολιτικοί καταφέρνουν και (ανα)παράγουν συγκεκριμένες συμπεριφορές.⁴⁹ Προβάλλοντας το μέλλον δίνεται στους θεσμούς η δυνατότητα να επηρεάσουν τα οράματα και τις επιθυμίες των ατόμων ώστε να ταυτίζονται με τις πολιτικές επιδιώξεις τους. Σύμφωνα με τον Cap (2008a), οι πολιτικοί δρώντες έχουν βασιστεί σε μια μορφή γλώσσας η οποία τους επιτρέπει να «επιβάλουν» το όραμά τους στους άλλους.⁵⁰ Είτε με τη μορφή αφηγημάτων είτε ως πολιτικές εξαγγελίες, οι ιδεολογικά επιφορτισμένες αναπαραστάσεις του μέλλοντος είναι σε θέση να ορίζουν και να οριοθετούν τις προοπτικές του μέλλοντος στο παρόν και στο ακροατήριο. Οι αναπαραστάσεις χαρακτηρίζονται για τη ρεαλιστικότητά τους και τη δυνατότητά τους να πραγματοποιηθούν μόνο εάν υιοθετηθούν οι προτεινόμενες πολιτικές.⁵¹

Οι πολιτικοί δρώντες νομιμοποιούν τις μελλοντικές πολιτικές τους, κατασκευάζοντας διαφορετικά πολιτικά μελλοντικά μονοπάτια. Παρουσιάζουν και αντιπαραβάλλουν το δικό τους όραμα για το μέλλον με αυτό του αντιπάλου τους, το οποίο επανερμηνεύεται από τους ίδιους. Το επιθυμητό μέλλον βασίζεται συνήθως σε συγκεκριμένα και ρεαλιστικά μοτίβα, τα οποία όμως προσαρμόζονται στο όραμα του πολιτικού ρήτορα. Αντιθέτως, το όραμα του αντιπάλου για το μέλλον παρουσιάζεται ως απειλητικό. Κατά κανόνα δε, παρουσιάζεται πρώτο, ώστε το δεύτερο σε αναφορά και επιθυμητό μέλλον να μπορεί να ταυτιστεί με την επιθυμία του ακροατή.⁵² Όπως ήδη σημειώθηκε, ο πολιτικός λόγος επιχειρεί να προκαλέσει και αξιοποιήσει συναισθήματα (πχ. άγχος).⁵³

⁴⁹ *Αυτόθι*, σ. 24.

⁵⁰ Βλ. Cap, P., 2008a, Towards the proximization model of the analysis of legitimization in political discourse, *Journal of Pragmatics*, 40:17-41. In: *ibid.* 25.

⁵¹ *Αυτόθι*, σ. 26.

⁵² Βλ. Cap P., 2021, Alternative futures in political discourse, *Discourse and Society*, SAGE, 32(3), 328-345.

⁵³ Βλ. Dunmire L. P., 2005, Preempting the future: rhetoric and ideology of the future in political discourse, *Discourse & Society*, 16, 484.

Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις διαφορετικές μορφές αναπαράστασης του μέλλοντος στον πολιτικό λόγο: (1) μπορεί να γίνει αναπαράσταση πολλών και διαφορετικών μελλοντικών οραμάτων, (2) ένα όραμα έχει τη δυνατότητα πάντα να ξεχωρίζει σε σχέση με τα άλλα και (3) το όραμα του ομιλητή αποτελεί το όραμα όλων για το μέλλον.⁵⁴ Οι έρευνες συνήθως επικεντρώνονται στις επιδιώξεις των κυρίαρχων θεσμών και δρώντων και πως τις προάγουν μέσω των αναπαραστάσεων του μέλλοντος. Μελετώνται επίσης οι επιδράσεις που έχουν αυτές οι αναπαραστάσεις στο κοινό και η συμπεριφορά που προκαλείται.⁵⁵ Η μελέτη των αναπαραστάσεων του μέλλοντος είναι σε θέση να οδηγήσει στην καλύτερη κατανόηση των επιπτώσεων εξουσίας του πολιτικού λόγου και τη δυνατότητά του ειδικότερα να διαμορφώνει οράματα τα οποία συντελούν στην εκπλήρωση πολιτικών σκοπιμοτήτων.⁵⁶

Γενικά, μπορεί να ειπωθεί ότι ο πολιτικός λόγος αναφέρεται κυρίως στο μέλλον και στις δυνατότητές του, ενώ το παρελθόν παρουσιάζεται κατά κύριο λόγο θετικά από φορείς που κατέχουν την (κυβερνητική) εξουσία και αρνητικά από όσους τη διεκδικούν. Το παρόν, αντίστοιχα, προβάλλεται ως κρίσιμο και ως ευκαιρία των πολιτών να «απαντήσουν» στο τι είδους μέλλον επιθυμούν να έχουν. Η μελέτη του πολιτικού λόγου σε σχέση με τον χρόνο είναι βασική, καθώς εμπεριέχει και προσπαθεί να εξακριβώσει το ποιος χειρίζεται τις διαστάσεις του χρόνου, πως τις χειρίζεται, τι επιδράσεις ασκούν στο ακροατήριο και τέλος τις σκοπιμότητες εξυπηρετεί, χωρίς αυτό ασφαλώς να εξαντλεί τη βεντάλια των ερευνητικών ερωτημάτων που παραμένουν ποικίλα και πληθυντικά.

⁵⁴ *Αυτόθι*, σ. 486.

⁵⁵ Βλ. Dunmire P., 2011, *Projecting the future through Political Discourse*, Discourses approaches to Politics, Society and Culture, Amsterdam, John Benjamins B.V., 64.

⁵⁶ *Αυτόθι*, σσ. 342-343.

Κεφάλαιο 2: Το Πολιτικό πλαίσιο των εκλογών της 7^{ης} Ιουλίου 2019

Η εκλογική αναμέτρηση τον Ιούλιο του 2019 υπήρξε ιδιαίτερα κρίσιμη από την άποψη ότι έφερε αντιμέτωπα δύο ευδιάκριτα πολιτικά προγράμματα (ΣΥΡΙΖΑ & ΝΔ), σε μια ιδιαίτερη από οικονομική και πολιτική άποψη ιστορική συγκυρία. Στην προηγούμενη τετραετία, ένα κόμμα της Αριστεράς, συνεπικουρούμενο από έναν κυβερνητικό εταίρο με διαφορετική ιδεολογική και πολιτική φυσιογνωμία, είχε αναλάβει κυβερνητικές ευθύνες και διαχειρίστηκε την πολυδιάστατη οικονομική κρίση στην οποία είχε περιέλθει η χώρα και στην οποία τελεί μέχρι σήμερα.

Η «έξοδος» από το μνημόνιο, η «Συνθήκη των Πρεσπών» και το μεταναστευτικό ζήτημα, αναδείχθηκαν σε πεδία οξύτατων αντιπαραθέσεων μεταξύ των αντίπαλων πολιτικών δυνάμεων. Στο πλαίσιο της προεκλογικής εκστρατείας οι πολιτικές δυνάμεις επιδίωξαν να κατανοήσουν τις ανάγκες των πολιτών, αλλά και να υπογραμμίσουν τα κρίσιμα επίδικα της περιόδου. Στη δημόσια σφαίρα πρωταρχικό ρόλο διαδραμάτισε η οικονομία, πεδίο στο οποίο υπερθεμάτισαν και τα δύο κόμματα. Στις επιμέρους πολιτικές στην εν λόγω θεματική ατζέντα υπήρξαν ωστόσο διαφοροποιήσεις των δύο κύριων αντιπάλων, με την ΝΔ να προωθεί στην ατζέντα της εκτεταμένα το ζήτημα της ασφάλειας και ο ΣΥΡΙΖΑ να επικεντρώνεται στην «πράσινη» ανάπτυξη.

2.1: «Δημόσια σφαίρα» και διακυβεύματα (issues) στην εκλογική αναμέτρηση της 7^{ης} Ιουλίου 2019

Η προεκλογική περίοδος του 2019 έλαβε χώρα σε συνθήκες εξόδου της χώρας από το Μνημόνιο και την «επιστροφή στην κανονικότητα». Στη μετά-μνημονιακή περίοδο και μετά από δέκα χρόνια οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής κρίσης, οι πολίτες προτάσσουν ως μείζον διακύβευμα των εκλογών αυτό της οικονομίας.⁵⁷

⁵⁷ Βλ. <https://www.mavris.gr/6335/greek-parliamentary-election-2019/print/>

Η δυσπιστία των πολιτών προς τα πολιτικά κόμματα που ευθύνονται για την οικονομική χρεωκοπία εκτείνεται πλέον και προς τον ΣΥΡΙΖΑ καθώς είχε και ο ίδιος επιβαρυνθεί από τα «λάθη» της προηγούμενης τετραετίας. Η στροφή του να υιοθετήσει και ο ίδιος μνημονιακή πολιτική οδήγησε σε απώλεια μεγάλου μέρους του εκλογικού του κοινού. Παρ' όλα αυτά, η συντριπτική πλειονότητα όσων στήριζαν ΣΥΡΙΖΑ πρότασαν το να εμποδίσουν την επάνοδο των κομμάτων που ευθύνονται για την κρίση. Αντίστοιχα, υπήρχε μεγάλο μέρος του εκλογικού σώματος που θα ψήφιζε ΝΔ με μοναδικό σκοπό να τιμωρήσει την απερχόμενη Κυβέρνηση για τα «λάθη» της. Το μεγαλύτερο όμως μέρος των εκλογέων, και κυρίως των αναποφάσιστων, προέτασε το ζήτημα της οικονομίας και ποιο κόμμα μπορούσε να εγγυηθεί την οικονομική ανάπτυξη.⁵⁸

Συγκεκριμένα, σε έρευνα της Pulse για τον ΣΚΑΪ, το 22% δήλωνε ως βασικό κριτήριο ψήφου «Ανάπτυξη και Επενδύσεις» και το 20% «τη μείωση των φόρων». Αυτά αναδείχθηκαν και τα σημαντικότερα κριτήρια ψήφου των αναποφάσιστων ψηφοφόρων. Επίσης, στην έρευνα της Rass που διεξήχθη τέλη Μαρτίου, το 38,6% ανέφερε ως βασικό κριτήριο ψήφου «να βελτιώσω την προσωπική μου οικονομική κατάσταση». Το 32,5% «να εμποδίσω την επάνοδο των κομμάτων που κυβέρνησαν στο παρελθόν» και το 13,1% «να τιμωρήσω την κυβέρνηση». Τέλος, το 14,8% απάντησε «κανένα από τα παραπάνω». ⁵⁹

Στην τρέχουσα προεκλογική περίοδο η «μεσαία τάξη» βρέθηκε στο προσκήνιο, καθώς από το 2008 η κρίση θεωρείται ότι έπληξε κυρίως τα στρώματα αυτά. Η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ, στην προσπάθειά της να προστατεύσει περισσότερο τα φτωχά στρώματα, επέβαλλε φορολογικές και ασφαλιστικές επιβαρύνσεις σε κατηγορίες «μεσαίων στρωμάτων» όπως οι αυτοαπασχολούμενοι και οι επαγγελματίες. ⁶⁰ Βέβαια, η ρητορική υπέρ της μεσαίας τάξης είναι συνθηματολογική και αποτελεί μείζον επικοινωνιακό πλεονέκτημα, αφού το μεγαλύτερο μέρος του εκλογικού ακροατηρίου αισθάνεται ότι οι σχετικές εξαγγελίες το αφορούν. Πεποίθηση επίσης ενός σημαντικού τμήματος του εκλογικού σώματος ήταν ότι η κρίση δεν έχει ξεπεραστεί. Ένα από τα κεντρικά

⁵⁸ Βλ. Βαρδουλάκης Ε, 2019, *Διλήμματα μιας Πενταετίας. Τα στρατηγικά Πολιτικά Ορόσημα της περιόδου 2014-2019*, Αθήνα, Πεδίο, 111.

⁵⁹ Βλ. Βαρδουλάκης Ε, 2019, *Διλήμματα μιας Πενταετίας. Τα στρατηγικά Πολιτικά Ορόσημα της περιόδου 2014-2019*, Αθήνα, Πεδίο, 108-109.

⁶⁰ Βλ. https://www.efsyn.gr/politiki/ekloges/ekloges-2019/202264_peri-tis-mesaias-taxis

μηνύματα του ΣΥΡΙΖΑ αφορούσε ότι «παρ' όλα τα λάθη που συνέβησαν στο παρελθόν, καταφέραμε να ξεπεράσουμε τη κρίση, τώρα είμαστε σε καλύτερη κατάσταση και γι' αυτό δεν πρέπει αν γυρίσουμε πίσω».⁶¹ Ενδεικτικές είναι τρεις σχετικές δημοσκοπικές έρευνες της περιόδου. Σε έρευνα της Pulse στα τέλη Φεβρουαρίου (ΣΚΑΪ), το 63% δήλωνε ότι «τα πράγματα πάνε προς λάθος κατεύθυνση ή μάλλον προς λάθος κατεύθυνση», ενώ το 29% δήλωνε ότι «πάνε σε σωστή ή μάλλον σωστή». Παρόμοια τάση κατέγραψε και η έρευνα της Alco στα μέσα Μαρτίου, με το ερώτημα «Η Ελλάδα έχει μπει σε τροχιά ανάκαμψης;» με το 71% να απαντάει όχι. Η τρίτη έρευνα, η οποία διεξήχθη τέλη Μαρτίου από τη Rass, διατύπωσε το παρακάτω ερώτημα: « Πιστεύετε ότι η χώρα μας, μετά και την έξοδο στις αγορές, έχει ξεπεράσει την κρίση και μπαίνει σε περίοδο ομαλότητας ή υπάρχει κίνδυνος να μπούμε σε νέες περιπέτειες;». Στο ερώτημα αυτό το 80,9% απάντησε ότι «υπάρχει κίνδυνος να μπούμε σε νέες περιπέτειες», μόλις το 16,5% εκτιμά ότι «ξεπεράστηκε η κρίση και μπαίνει η χώρα σε περίοδο ομαλότητας», ενώ το 2,6% δεν ξέρει ή δεν απαντά. ⁶²

Οι πολίτες, λοιπόν, πρότασαν ως πρωταρχικό το ζήτημα της οικονομίας διότι, μεταξύ άλλων, θεωρούσαν πως η κρίση δεν έχει λήξει. Σε κάθε εκλογική αναμέτρηση είναι δεδομένο ότι μέρος των εκλογέων θα επιθυμήσουν να τιμωρήσουν την κυβέρνηση ή να μην αφήσουν την αντιπολίτευση να ανέλθει στην εξουσία. Οι προεκλογικές καμπάνιες των δύο κομμάτων στράφηκαν όμως κυρίως στους πρώτους και στην ομάδα των ψηφοφόρων που παρέμεναν αναποφάσιστοι. Εκτός από το ζήτημα της οικονομίας, τα δύο κύρια κόμματα προσπάθησαν να εντάξουν στη δημόσια ατζέντα και προεκλογική αντιπαράθεση και ορισμένα ειδικότερα ζητήματα και να τα παρουσιάσουν με τρόπο που να προσπορίζει εκλογικά οφέλη.

⁶¹ Βλ. https://www.ethnos.gr/politiki/48078_o-alexis-tsipras-protagonistis-sto-neo-spot-toy-syriza-vid και https://youtu.be/kkgDNk6-VAk?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J και https://youtu.be/TFMerzERTTs?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52Jv και https://youtu.be/dzhCk4OY8vU?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J καθώς και https://youtu.be/g3j5ESRDVIQ?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J

⁶² Βλ. Βαρδουλάκης Ε, 2019, *Διλήμματα μιας Πενταετίας. Τα στρατηγικά Πολιτικά Ορόσημα της περιόδου 2014-2019*, Αθήνα, Πεδίο, 113.

2.2: «Δημόσια σφαίρα» και διακυβεύματα (issues) στην εκλογική αναμέτρηση της 7^{ης} Ιουλίου 2019: Η ατζέντα του ΣΥΡΙΖΑ

Στην προεκλογική καμπάνια του ΣΥΡΙΖΑ προβάλλεται εκτεταμένα η έξοδος από τα μνημόνια, καθώς και οι δεσμεύσεις που συνέτρεχαν έναντι των «Θεσμών», συνθήκες οι οποίες δεν επέτρεπαν να υλοποιηθεί η πολιτική ατζέντα του κόμματος, διότι πρώτα έπρεπε να «απελευθερωθεί η Ελλάδα από τα δεσμά της». Πλέον, όμως, το κόμμα είναι σε θέση να παρουσιάσει τη δική του ατζέντα, αναδεικνύοντας ως κρίσιμα ζητήματα αυτά της οικονομίας, της περιβαλλοντικής πολιτικής και της στήριξης γενικότερα των «πολλών».

Χαρακτηριστικό είναι το τηλεοπτικό σποτ του ΣΥΡΙΖΑ με τίτλο: «Το διακύβευμα των εκλογών», στο οποίο ο επικεφαλής του (Α. Τσίπρας) υπογραμμίζει την υποχρέωση των πολιτών να μην «γυρίσουν πίσω». Συγκεκριμένα τονίζει: «Σε αυτές τις εκλογές έχουμε δύο επιλογές -να προχωρήσουμε μπροστά όλοι μαζί ή να επιστρέψουμε πίσω στη λιτότητα, την ανασφάλεια, την αδικία».⁶³ Η οικονομική «ευημερία» υποστηρίζεται πως μπορεί να συντελεστεί μόνο με τον ΣΥΡΙΖΑ, καθώς οι πολιτικές δυνάμεις που έδρασαν ως κυβερνήσεις στο παρελθόν ήταν εκείνες που οδήγησαν την χώρα στη κρίση. Ο ΣΥΡΙΖΑ εμφανίζεται ως εγγυητής του μέλλοντος και υπεύθυνος για την επαναφορά της «κανονικότητας». Η αποφυγή των μνημονίων υποστηρίζεται πως θα γίνει μόνο με τον αποκλεισμό των υπαίτιων για τα μνημόνια αυτά πολιτικών δυνάμεων.⁶⁴

Κεντρικό σύνθημα στην προεκλογική εκστρατεία του ΣΥΡΙΖΑ ήταν το «Ήρθε η ώρα των πολλών», με το οποίο υπογραμμιζόταν η αντίθεση ανάμεσα σε ορισμένες προνομιούχες ελίτ και στην πλειοψηφία των υπόλοιπων κοινωνικών ομάδων οι οποίες τελούν σε συνθήκες μειονεξίας. Σε επίπεδο προγραμματικών θέσεων, το σύνθημα αυτό εξειδικευόταν σε δώδεκα δεσμεύσεις για τη «Νέα Τετραετία».⁶⁵

Συγκεκριμένα, ως κύριο μέλημα του κόμματος παρουσιάζεται η προστασία της εργασίας και η αναδιανομή του πλούτου προς όφελος των οικονομικά αδύναμων.

⁶³ Βλ. https://youtu.be/q7Vx2scB_Qw?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J και https://www.ethnos.gr/politiki/48078_o-alexis-tsipras-protagonistis-sto-neo-spot-toy-syriza-vid

⁶⁴ Βλ. https://youtu.be/dzhCk4OY8vU?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J και https://youtu.be/g3j5ESRDVIQ?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J

και https://youtu.be/kkgDNk6-VAk?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J

⁶⁵ Βλ. https://youtu.be/TFMerzERTTs?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J

Σε δηλώσεις του ο Α. Τσίπρας διατύπωσε μέτρα όπως: «δημιουργία νέων ποιοτικών δουλειών με αυξημένους μισθούς, με θέσεις για μείωση της ανεργίας κατά 8% και της ανεργίας των νέων κατά 13%, αύξηση κατώτατου μισθού, επαναφορά συλλογικών διαπραγματεύσεων και επέκταση δεκαπέντε κλαδικών συλλογικών συμβάσεων εργασίας με κάλυψη πάνω από 215.000 εργαζομένων, μείωση της αδήλωτης εργασίας στο 9% και καταπολέμηση της παραβατικότητας στους χώρους εργασίας». ⁶⁶

Εκτός από τις παραπάνω δράσεις, όμως, μεγάλο μέρος της προεκλογικής καμπάνιας επικεντρώθηκε στη μεσαία τάξη. Ο Α. Τσίπρας επέρριπτε, σε όλη τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας, την ευθύνη για την «εξαθλίωση» της μεσαίας τάξης στα λάθη των πολιτικών δυνάμεων του παρελθόντος. Ειδικότερα σε δηλώσεις που έκανε, αναφέρθηκε ότι με το πρώτο και το δεύτερο μνημόνιο η μεσαία τάξη έχασε 5.500 ευρώ, ενώ από το 2015 και μετά έχουμε την προσθήκη των 680 ευρώ. Η περίοδος λοιπόν 2010-2015 ήταν εκείνη που οδήγησε στην «αφαίμαξη» της μεσαίας τάξης. Από το 2015 και για το υπόλοιπο της τετραετίας έγιναν αντίθετα κινήσεις για την «αποκατάσταση» των αδικιών, που όμως μπορούσαν να φτάσουν μέχρι ενός ορίου, λόγω της επιτροπείας από τους «Θεσμούς». ⁶⁷ Πλέον, όμως, με την κυβερνητική πολιτική του ΣΥΡΙΖΑ διαμορφώθηκαν δυνατότητες ώστε να ασκηθούν πολιτικές που να ευνοούν τα στρώματα αυτά. ⁶⁸

Τέλος, ως σημαντικό ζήτημα προβάλλεται η «πράσινη» ανάπτυξη. Το προεκλογικό σποτ του ΣΥΡΙΖΑ με τίτλο «Η ανάπτυξη θα είναι πράσινη ή δεν θα υπάρξει» αναδεικνύει τη σημασία του περιβάλλοντος και τις προκλήσεις που θέτει η κλιματική αλλαγή, για την οποία τονίζεται η ανάγκη άμεσης λήψης μέτρων. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές, υποστηρίζεται πως μπορούν να πραγματοποιηθούν μόνο από τον ΣΥΡΙΖΑ, καθώς τα ζητήματα αυτά διαπιστώνεται πως απουσιάζουν παντελώς από την ατζέντα της. ⁶⁹

⁶⁶ Βλ. <https://www.cnn.gr/ekloges/story/182328/ekloges-2019-ayto-einai-to-programma-toy-syriza>

⁶⁷ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=U-PGlg9FoDo>

⁶⁸ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=5MGvYljPc5o>

⁶⁹ Βλ. https://youtu.be/Gp0lmnCHocg?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J και https://youtu.be/ICNuVSH358Q?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J καθώς και <https://www.cnn.gr/ekloges/story/182328/ekloges-2019-ayto-einai-to-programma-toy-syriza>

Στην ατζέντα του ΣΥΡΙΖΑ περιλαμβάνονταν επίσης ζήτημα όπως αυτά των νέων, η θέση της Ελλάδας στο διεθνές στερέωμα και ειδικότερα ο ηγετικός ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει στα Βαλκάνια, καθώς και θεσμικές μεταρρυθμίσεις.⁷⁰ Τα ζητήματα αυτά, όμως δεν έτυχαν σημαντικής προβολής, καθώς το κύριο βάρος δόθηκε στη «δικαιολόγηση» των πολιτικών στη διάρκεια της κυβερνητικής θητείας του κόμματος, σε ζητήματα οικονομίας και των διαφορών πολιτικής σε σχέση με τη ΝΔ, όπως επίσης και σε ζητήματα περιβαλλοντικής πολιτικής.

2.3: «Δημόσια σφαίρα» και διακυβεύματα (issues) στην εκλογική αναμέτρηση της 7^{ης} Ιουλίου 2019: Η ατζέντα της Νέας Δημοκρατίας (ΝΔ)

Η επίσημη έναρξη της προεκλογικής εκστρατείας της ΝΔ για την εκλογική αναμέτρηση της 7^{ης} Ιουλίου πραγματοποιήθηκε από το Καστελόριζο, σε μια περίοδο έντασης με την Τουρκία στη νοτιοανατολική Μεσόγειο.⁷¹ Η επιλογή του συγκεκριμένου τόπου (Καστελόριζο) αποτελούσε συμβολική κίνηση από την πλευρά του Κ. Μητσοτάκη, ο οποίος επεδίωκε να θέσει ψηλά στην ατζέντα του κόμματος το ζήτημα της ασφάλειας. Όπως και στη περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ, η οικονομία διαδραμάτισε πρωταρχικό ρόλο στη καμπάνια της ΝΔ, με το ζήτημα όμως της ασφάλειας να έρχεται δεύτερο σε σπουδαιότητα.

Το Κυβερνητικό Πρόγραμμα της ΝΔ απαρτιζόταν από δεκαέξι πυλώνες, από τους οποίους οι περισσότεροι αφορούσαν την οικονομία.⁷² Συγκεκριμένα, το πρόγραμμα της ΝΔ είχε εξειδικευτεί ανά τομείς και είχε τη δυνατότητα να προσαρμοστεί ανάλογα με την οικονομική, κοινωνική και ηλικιακή ομάδα στην οποία απευθυνόταν ο πρόεδρός της.⁷³ Το αρχικό τρίπτυχο που χρησιμοποιήθηκε στις παρουσιάσεις του προγράμματος ήταν «ανάπτυξη-επενδύσεις-δουλειές». Ως προτεραιότητα της ΝΔ παρουσιάστηκε η δημιουργία πολλών και καλών θέσεων

⁷⁰ Βλ. <https://sputniknews.gr/politiki/201905303589389-ekloges-syriza-nd-apotelesmata-maxi/>

⁷¹ Βλ. <https://www.tovima.gr/2019/06/03/politics/o-kyriakos-mitsotakis-ksekina-tin-proeklogiki-ekstrateia-apo-to-kastelorizo/>

⁷² Βλ. <https://www.newsit.gr/ekloges/ekloges-2019-oi-desmeyseis-mitsotaki-gia-to-kyvernitiko-programma-tis-nd/2808185/>

⁷³ Βλ. <https://www.newsbomb.gr/politikh/story/989253/mitsotakis-made-in-usa-se-amerikanika-protypa-i-proeklogiki-ekstrateia-tis-nd>

εργασίας, η προσέλκυση επενδύσεων, καθώς και η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας.⁷⁴

Ειδικότερα, με γνώμονα την οικονομία, ο Κ. Μητσοτάκης είχε αναφερθεί εκτενώς στην ανάγκη μέτρων που θα επιφέρουν ισχυρή ανάπτυξη. Όπως δήλωσε και ο ίδιος: «Οι μεγάλοι πυλώνες του προγραμματικού μας λόγου αφορούν την ισχυρή ανάπτυξη και το πως η ισχυρή ανάπτυξη θα δημιουργήσει πολλές και καλές θέσεις εργασίας, τη μείωση της ανεργίας και φόρων, καθώς και τον περιορισμό της φοροδιαφυγής».⁷⁵ Η ΝΔ υποστήριξε ότι εάν η μείωση της φορολογίας συνδυαστεί με ισχυρούς ρυθμούς ανάπτυξης, τότε το δημόσιο θα μπορεί να έχει τελικά περισσότερα έσοδα.⁷⁶

Ιδιαίτερη έκταση δόθηκε στο ζήτημα της φορολόγησης, καθώς οι φορολογικοί συντελεστές αποτελούσαν ένα καίριο ζήτημα που απασχολούσε τους ψηφοφόρους. Σε σχέση με το ζήτημα της φορολογίας, τόσο ο Κ. Μητσοτάκης όσο και άλλα στελέχη του κόμματος είχαν δηλώσει ότι θα προχωρήσουν σε μειώσεις των φόρων στις επιχειρήσεις από το 28% στο 20% σε μια διετία και άμεσα τον φόρο στα μερίσματα. Εκτός από τις επιχειρήσεις, αναγγέλθηκε επίσης μείωση του εισαγωγικού φορολογικού συντελεστή για μισθωτούς επαγγελματίες και αγρότες, μείωση του ΕΝΦΙΑ, και μικρότερος φορολογικός συντελεστής (13%) σε όλα τα προϊόντα της εστίασης. Επιπλέον, δηλώθηκε η πρόθεση του κόμματος να προχωρήσει στη μείωση των φόρων για όλους τους πολίτες συνολικά.⁷⁷

Από τις προεκλογικές εξαγγελίες της ΝΔ δεν απουσιάζουν οι αναφορές στη μεσαία τάξη. Ο ίδιος ο Κ. Μητσοτάκης κατά τη διάρκεια της εκστρατείας είχε δηλώσει: «Η Νέα Δημοκρατία είναι το κόμμα της μεσαίας τάξης, γιατί η μεσαία τάξη ήταν πάντα η ραχοκοκαλιά που στήριξε την ελληνική κοινωνία, που την έβγαλε από τη κρίση, που έκανε πράξη το θαύμα της Μεταπολιτευτικής Ελλάδας. Αυτή τη μεσαία τάξη θα την στηρίξουμε και θα την εκφράσουμε».⁷⁸

⁷⁴ Βλ. <https://www.newsbomb.gr/politikh/story/989253/mitsotakis-made-in-usa-se-amerikanika-protypa-i-proeklogiki-ekstrateia-tis-nd>

⁷⁵ Βλ. <https://www.newsbeast.gr/politiki/arthro/5050734/ethnikes-ekloges-2019-to-programma-tis-neas-dimokratias-gia-tin-anaptyxi>

⁷⁶ Βλ. <https://www.tovima.gr/2019/07/07/politics/nd-to-programma-tou-kyriakou-mitsotaki-kai-oi-gkrizes-zones/>

⁷⁷ Βλ. <https://gr.euronews.com/2019/06/21/parousiasi-programmatos-neas-dimokratias> και <https://www.newsit.gr/ekloges/ekloges-2019-oi-desmeyseis-mitsotaki-gia-to-kyvernitiko-programma-tis-nd/2808185/> και <https://www.youtube.com/watch?v=DKUQT728XiY> καθώς και <https://www.youtube.com/watch?v=ZGdd5yzhjY>

⁷⁸ Βλ. http://www.eklogesonline.com/gpi/articles/2019July/1_MITSOTAKIS_ND_2019.pdf

Η μεσαία τάξη θα μπορούσε να ειπωθεί ότι διετελέσε στρατηγικό ρόλο και στις δυο καμπάνιες των κομμάτων. Η ΝΔ όμως ταύτισε την ύπαρξη του κόμματος με τη μεσαία τάξη, προσπαθώντας να εκμεταλλευτεί το «αρνητικό» προηγούμενο που είχε διαμορφωθεί κατά τη διάρκεια της προηγούμενης τετραετίας. Ευρισκόμενη στο προσκήνιο, η μεσαία τάξη κατόρθωσε να καταλάβει μεγάλο μέρος των εξαγγελιών που αφορούσαν τα οικονομικά μέτρα της επόμενης ημέρας. Μία από τις διαβεβαιώσεις που ειπώθηκαν από τον ίδιο τον Κ. Μητσοτάκη ήταν ότι την επόμενη ημέρα θα προχωρήσει στη κατάργηση όλων αυτών των επιδομάτων που δόθηκαν από την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ και, γενικότερα, στη κατάργηση της πολιτικής των υπερπλεονασμάτων.⁷⁹

Όπως αναφέρθηκε και στην αρχή, η ΝΔ προσέδωσε μεγάλη βαρύτητα στο ζήτημα της ασφάλειας. Συγκεκριμένα, αναγραφόταν σε πολλές περιπτώσεις στον Τύπο της περιόδου ότι «η ΝΔ έχει επενδύσει πολιτικά στο θέμα της ασφάλειας, θεωρώντας ότι οι πολίτες διακατέχονται από έντονα συναισθήματα ανασφάλειας στην καθημερινότητά τους».⁸⁰ Οι διακηρύξεις του Κ. Μητσοτάκη στο ζήτημα της ασφάλειας περιλάμβαναν προσλήψεις αστυνομικών, κατάργηση του πανεπιστημιακού ασύλου κ.α.⁸¹

Η ανασφάλεια όμως δεν ταυτιζόταν μόνο με την εσωτερική αστάθεια που επικρατούσε στη χώρα, αλλά συνδέονταν και με «εξωτερικές απειλές». Συγκεκριμένα, ο Χρήστος Σταϊκούρας αναφερόμενος στο ζήτημα της ασφάλειας δήλωσε ότι «Το περιβάλλον της ευρύτερης περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου και των Βαλκανίων είναι ασταθές».⁸² Το ζήτημα της ασφάλειας, λοιπόν, εμφανίζεται χωρίς σύνορα και χωρίς δυνατότητα αποφυγής του κεντρικού ρόλου που διαδραματίζει στη καθημερινότητα και το μέλλον των πολιτών.

Υπό την ευρεία οπτική σε ζητήματα ασφαλείας θα γίνουν αναφορές και στη «Συμφωνία των Πρεσπών». Ειδικότερα, η ΝΔ εξ αρχής υποστήριξε ότι θα ήταν σε θέση να άρει τη Συμφωνία αυτή, η οποία θεωρήθηκε από το κόμμα επιβλαβής για την εξωτερική πολιτική της χώρας, αλλά και ειδικότερα για τη θέση της Ελλάδας στα Βαλκάνια. Ο τωρινός υπουργός εξωτερικών Νίκος Δένδιας, όταν ερωτήθηκε

⁷⁹ Βλ. <https://gr.euronews.com/2019/06/21/parousiasi-programmatos-neas-dimokratias>

⁸⁰ Βλ. <https://www.tovima.gr/2019/07/07/politics/nd-to-programma-tou-kyriakou-mitsotaki-kai-oi-gkriizes-zones/>

⁸¹ Βλ. <https://www.newsit.gr/ekloges/ekloges-2019-oi-desmeyseis-mitsotaki-gia-to-kyvernitiko-programma-tis-nd/2808185/>

⁸² Βλ. http://www.eklogesonline.com/gpi/articles/2019July/5_STAIKOYRA_ND_2019.pdf

εκείνο το διάστημα για την παραπάνω Συμφωνία δήλωσε ότι είναι «Απαραίτητη η βελτίωση των προβλημάτων της Συμφωνίας των Πρεσπών».⁸³

Τα παραπάνω αποτέλεσαν τα κρισιμότερα διακυβεύματα στη περίπτωση της Νέας Δημοκρατίας κατά τη περίοδο της προεκλογικής εκστρατείας του 2019. Η οικονομία, με έμφαση στην φορολογική πολιτική, η ενίσχυση της μεσαίας τάξης και η ασφάλεια αποτέλεσαν τους βασικούς πυλώνες του προγράμματός της. Υπήρξαν ασφαλώς και άλλα ζητήματα που προβλήθηκαν εξίσου ως επίδικα, όπως η επιστροφή της νεολαίας, η δημόσια παιδεία, η δημόσια υγεία, το μεταναστευτικό κ.α.⁸⁴

2.4: Οι Τρεις Εκλογικές Αναμετρήσεις

Προκειμένου να κατανοηθεί το πολιτικό πλαίσιο των εκλογών της 7^{ης} Ιουλίου 2019 είναι απαραίτητη η αναφορά στις εκλογικές αναμετρήσεις που προηγήθηκαν, αυτές της 26^{ης} Μαΐου. Οι Ευρωεκλογές και οι Αυτοδιοικητικές εκλογές πραγματοποιήθηκαν την ίδια ημέρα και ασφαλώς συνδυαστικά διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στο αποτέλεσμα των εθνικών εκλογών. Οι καμπάνιες των δύο κομμάτων επιβεβαίωσαν τη θέση ότι οι ευρωεκλογές συνιστούν εκλογές «δεύτερης τάξης»,⁸⁵ καθώς επικεντρώθηκαν σε ζητήματα «εσωτερικής πολιτικής» γνωρίζοντας ότι αυτό που διακυβεύεται δεν ήταν η ανάδειξη μελών για το Ευρωκοινοβούλιο, αλλά η έκβαση των εθνικών εκλογών. Απαραίτητο είναι, λοιπόν, να υπάρξει μια συνοπτική ανάλυση και των τριών εκλογικών αναμετρήσεων, καθώς και των αλλαγών που συντελέστηκαν στις καμπάνιες των δύο κόμματος κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας.

⁸³ Βλ. <https://gr.euronews.com/2019/07/01/allagi-selidas-diakuveuma-eklogwn-nikos-dendias>

⁸⁴ Βλ. <https://www.newsbomb.gr/politikh/story/981715/mitsotakis-h-kalpi-ton-eyroeklogon-einai-ethniki-kalpi> και <https://www.youtube.com/watch?v=I9EG1cp3m0k> καθώς και <https://www.newsit.gr/ekloges/ekloges-2019-oi-desmeyseis-mitsotaki-gia-to-kyvernitiko-programma-tis-nd/2808185/>

⁸⁵ Βλ. Reif K. & Schmitt H., 1980, Nine second-order national elections: A conceptual framework for the analysis of European election results, *European Journal of Political Research*, 8, 3-44.

2.4.1: Οι Ευρωεκλογές της 26^{ης} Μαΐου 2019

Οι Ευρωεκλογές της 26^{ης} Μαΐου ήταν η πρώτη εκλογική αναμέτρηση μετά από σχεδόν τέσσερα χρόνια. Στα τέσσερα αυτά χρόνια είχαν προηγηθεί εναλλαγές τεσσάρων κυβερνήσεων, τέσσερις εθνικές εκλογές και ένα δημοψήφισμα. Λόγω δε του καθεστώτος οικονομικού ελέγχου και των κρίσιμων οικονομικών προβλημάτων που αντιμετώπιζε η χώρα, στην περίοδο αυτή σημειώνεται υψηλή πολιτική ένταση και κοινωνική δυσαρέσκεια.⁸⁶ Το γεγονός ότι σε σύντομο χρονικό διάστημα θα διεξάγονταν οι εθνικές εκλογές ενίσχυσε την πεποίθηση ότι οι Ευρωεκλογές της 26^{ης} Μαΐου είχαν ιδιαίτερη σημασία για τις εθνικές εκλογές που θα ακολουθούσαν. Οι βουλευτικές εκλογές ήταν προγραμματισμένες για τον Οκτώβριο του 2019. Παρ' όλα αυτά, οι ψηφοφόροι γνώριζαν ότι μέσω των Ευρωεκλογών θα μπορούσαν να στείλουν ένα ηχηρό μήνυμα τόσο στη Κυβέρνηση όσο και στην Αντιπολίτευση.

Ο ΣΥΡΙΖΑ προσπαθούσε να συσπειρώσει το εκλογικό του ακροατήριο, ώστε να καλυφθεί η διαφορά που καταγραφόταν στις δημοσκοπικές έρευνες της περιόδου. Η ΝΔ, από την άλλη, επιδίωκε την αποσταθεροποίηση της Κυβέρνησης, ώστε η ίδια να ισχυροποιήσει τη θέση της. Τα δύο κόμματα σχεδίασαν τις προεκλογικές εκστρατείες τους γνωρίζοντας ότι οι Ευρωεκλογές αποτελούν «προκριματικές» των βουλευτικών εκλογών. Έδωσαν επομένως ιδιαίτερη σημασία στο γεγονός ότι οι ευρωεκλογές και καθόριζαν σε μεγάλο βαθμό τις εθνικές εκλογές και όχι σε ζητήματα που σχετίζονται με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι αντιπαραθέσεις που λάβαιναν χώρα και οι σχετικές προεκλογικές ομιλίες περιστρέφονταν κατά κανόνα σε εγχώρια ζητήματα παρά σε ευρωπαϊκά. Το διακύβευμα των Ευρωεκλογών, τόσο για τα κόμματα όσο και για τους ψηφοφόρους, ταυτιζόταν με αυτό των βουλευτικών. Όπως σχετικά υποστήριξε ο Άδωνης Γεωργιάδης, Αντιπρόεδρος της ΝΔ, στο κανάλι της ΕΡΤ: «Το διακύβευμα των Ευρωεκλογών του 2019 είναι να φύγει ο Τσίπρας».⁸⁷ Και στα εκλογικά σποτ και τις ομιλίες του προέδρου της ΝΔ καταβάλλονταν προσπάθεια να συνδυαστεί το «ευρωπαϊκό» και «εθνικό» όραμα. Το «Αξίζουμε καλύτερα και στην Ελλάδα και στην Ευρώπη» αποτέλεσε το κεντρικό μήνυμα της προεκλογικής εκστρατείας της

⁸⁶ Βλ. Βαρδουλάκης Ε, 2019, *Διλήμματα μιας Πενταετίας. Τα στρατηγικά Πολιτικά Ορόσημα της περιόδου 2014-2019*, Αθήνα, Πεδίο, 116.

⁸⁷ Βλ. <https://syr.us/1vi>

ΝΔ, σύνθημα το οποίο υποδήλωνε την ανάγκη λήψης ορθών αποφάσεων σε όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις.⁸⁸

Αντίστοιχα και η καμπάνια του ΣΥΡΙΖΑ επικεντρώθηκε κυρίως στα εγχώρια ζητήματα, αφήνοντας λίγο χώρο στα ευρωπαϊκά. Ενδεικτικά, αναλύοντας το υλικό από τα προεκλογικά σποτ της περιόδου, μπορούμε να εντοπίσουμε εκτεταμένες αναφορές τόσο στο παρελθόν των αντιπάλων, όσο και στα «επιτεύγματα» του κόμματος. Αναφέρεται επιμελώς η «βαθιά πληγή» της κρίσης, καθώς και οι υπαίτιοι. Σε ένα από τα κεντρικά σποτ -«Ήρθε η ώρα των πολλών», παρατηρούνται και επιβεβαιώνονται τα παραπάνω, με την τετραετία του ΣΥΡΙΖΑ να διαδραματίζει τον πρωταγωνιστικό ρόλο, την κρίση και τον αντίπαλο να ακολουθεί και στο τέλος να γίνεται λόγος για τα ευρωπαϊκά ζητήματα (μεταναστευτικό).⁸⁹

2.4.1.1: Τα αποτελέσματα των Ευρωεκλογών

Τα αποτελέσματα των Ευρωεκλογών επιβεβαίωσαν τις τάσεις που καταγράφονταν όλο το προηγούμενο διάστημα και αποτέλεσαν έναυσμα ώστε να επισπευστούν οι βουλευτικές εκλογές. Η ΝΔ αναδείχθηκε πρώτο κόμμα με διαφορά 9,5% μονάδων (33,12% έναντι 23,75% του ΣΥΡΙΖΑ). Το ΚΙΝΑΛ (7,72%) και το ΚΚΕ (5,35%) κατάφεραν να σταθεροποιηθούν, αλλά όχι να εισπράξουν μεγάλο αριθμό ψήφων από την εκλογική βάση του ΣΥΡΙΖΑ. Η «Ελληνική Λύση» κατάφερε να αποσπάσει ψήφους της «Χρυσής Αυγής» και να περάσει το εκλογικό κατώφλι με 4,18%. Αντίθετα το «ΜΕΡΑ25» δεν εξέλεξε ευρωβουλευτές για λίγες μόνο ψήφους (2,99%). Τέλος, οι «ΑΝ.ΕΛ.» (0,8%) και το «Ποτάμι» (1,52%) δεν κατάφεραν να ανακτήσουν την χαμένη τους ισχύ.⁹⁰

Το εύρος της νίκης της ΝΔ ήταν το μεγαλύτερο που είχε καταγραφεί ποτέ σε Ευρωεκλογές στην Ελλάδα.⁹¹ Τα ποσοστά αυτά αποτέλεσαν πρόδρομο για την επίσπευση των βουλευτικών εκλογών και τοποθέτησαν τη ΝΔ σε θέση ισχύος.

⁸⁸ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=tWGqQfOzKp4>

⁸⁹ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=4DurMdekCBM>

⁹⁰ Βλ. Βαρδουλάκης Ε, 2019, *Διλήμματα μιας Πενταετίας. Τα στρατηγικά Πολιτικά Ορόσημα της περιόδου 2014-2019*, Αθήνα, Πεδίο, 133-134.

⁹¹ Βλ. Ibid, 134.

2.4.2: Τα αποτελέσματα των Αυτο-διοικητικών εκλογών

Και στις Αυτοδιοικητικές εκλογές, η ΝΔ κατάφερε να επικρατήσει έναντι του ΣΥΡΙΖΑ. Συγκεκριμένα η ΝΔ επικράτησε στις 11 από τις 13 Περιφέρειες και οι υποψήφιοί της ήταν πρώτοι στον Α' γύρο. Αντιθέτως, στην περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ κατάφεραν να περάσουν στον Β' γύρο σε δύο μόνο περιφέρειες, αυτές της Αττικής και των Ιονίων Νήσων. Η μοναδική νίκη του ΣΥΡΙΖΑ επιτεύχθηκε στην Περιφέρεια Κρήτης, η οποία στήριξε την υποψηφιότητα του Σταύρου Αρναουτάκη.⁹²

Ανάλογη ήταν επίσης η εικόνα και στην περίπτωση των Δήμων. Η ΝΔ κατάφερε να επικρατήσει στην πλειοψηφία των Δήμων της χώρας, με χαρακτηριστική περίπτωση αυτήν του Δήμου Αθηναίων ύστερα από εννέα χρόνια.⁹³

Μετά από τις δύο εκλογικές αναμετρήσεις της 26^{ης} Μαΐου, ο Πρωθυπουργός Α. Τσίπρας ανακοίνωσε ότι μετά τον δεύτερο γύρο των Αυτοδιοικητικών εκλογών θα προκηρύξει εκλογές. Η κύρια αναμέτρηση, λοιπόν, μετατοπίστηκε από τον Οκτώβριο στις 7 Ιουλίου.

2.4.3: Οι βουλευτικές εκλογές της 7^{ης} Ιουλίου 2019

Το αποτέλεσμα των Ευρωεκλογών και των Περιφερειακών εκλογών αντιμετωπίστηκε από τη ΝΔ ως το πρώτο βήμα «για την πολιτική αλλαγή» και αντίστοιχα για το ΣΥΡΙΖΑ ένα σήμα κινδύνου προς τους πολίτες ότι η ίδια επιλογή και στην εθνική κάλπη θα τους οδηγήσει «προς τα πίσω, κι όχι προς τα εμπρός». Με το προβάδισμα των προηγούμενων εκλογικών διαδικασιών η ΝΔ στράφηκε στους νέους και σε ένα μέλλον που η κρίση θα έχει ξεπεραστεί, ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ τόνιζε κυρίως το παρελθόν και τον ρόλο του αντιπάλου στο ξέσπασμα της κρίσης το 2008.

Η καμπάνια της ΝΔ για τις βουλευτικές εκλογές το 2019 είχε ως κεντρικό σύνθημα την «Πολιτική Αλλαγή». Με αυτό το μήνυμα, η ΝΔ αντιμετώπιζε τη κρίση και τη τετραετία του ΣΥΡΙΖΑ ως βάρη του χθες, όπου ο ελληνικός λαός έπρεπε να

⁹²Βλ. Ibid, 136.

⁹³ Βλ. Ibid, 136.

αποτινάξει και να απαλλαγεί.⁹⁴ Έχοντας το προβάδισμα λόγω των δύο προηγούμενων εκλογικών αναμετρήσεων, ο πρόεδρος της ΝΔ, Κ. Μητσοτάκης διαβεβαίωσε το εκλογικό του ακροατήριο ότι ο ίδιος και το κόμμα του δεν θα επαναπαυθούν από τα αποτελέσματα αυτά. Διατυπώνει μάλιστα τον σκοπό του να οδηγήσει όσους περισσότερους μπορεί στη κάλπη και να ενώσει ψηφοφόρους διαφορετικής ιδεολογίας έναντι στην απειλή εκλογής του ΣΥΡΙΖΑ.

Όπως ειπώθηκε και παραπάνω, ο Κ. Μητσοτάκης συνέχισε την εκστρατεία του προσδίδοντας ιδιαίτερο νόημα στον ρόλο της νεολαίας. Συγκεκριμένα, μέσα από τους προεκλογικούς του λόγους και τα προεκλογικά σποτ της περιόδου διαφαίνεται η επιστροφή των νέων ως ένα σημαντικό επίδικο. Η φυγή των νέων συσχετίζεται με το ξέσπασμα της κρίσης, οπότε η δημιουργία ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για την άμεση επιστροφή των νέων υπομνηματίζει και την επιστροφή της χώρας στην «κανονικότητα».⁹⁵

Τα περισσότερα συνθήματα της παράταξης βασίζονταν στην «Αλλαγή», στην «Ανανέωση». Αναφέρεται από τον Κ. Μητσοτάκη ότι «μόνο αν οι Έλληνες πολίτες γυρίσουν σελίδα, τότε μόνο θα επέλθει ισχυρή ανάπτυξη και η αυτοδυναμία της Ελλάδας».⁹⁶ Όπως αναφέρει και ο ίδιος: «Οι Ευρωεκλογές αποτέλεσαν το πρώτο βήμα, τώρα ο ελληνικός λαός θα πρέπει να αποφασίσει αν επιθυμεί να κάνουμε την προσδοκία βεβαιότητα, την ελπίδα πραγματικότητα».⁹⁷ Ο ελληνικός λαός, λοιπόν, πρέπει να συνεχίσει την πορεία αυτή ώστε να αποδιώξει το παρελθόν και να προχωρήσει στο μέλλον.

Ο ΣΥΡΙΖΑ, από την πλευρά του, ακολουθούσε άλλη στρατηγική. Απαραίτητο για το κόμμα μετά την ήττα των προηγούμενων εκλογικών αναμετρήσεων ήταν να υπενθυμίσουν στους ψηφοφόρους το παρελθόν και συγκεκριμένα τα χρόνια της κρίσης. Τα προεκλογικά σποτ και οι ομιλίες δομούνται με τέτοιο τρόπο ώστε

⁹⁴ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=FDwYLOYlwrw>

⁹⁵ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=DKUQT728XiY> και <https://www.youtube.com/watch?v=I9EG1cp3mok> καθώς και <https://www.newsit.gr/ekloges/ekloges-2019-oi-desmeyseis-mitsotaki-gia-to-kyvernitiko-programma-tis-nd/2808185/>

⁹⁶ Βλ. <https://www.newsit.gr/ekloges/ekloges-2019-oi-desmeyseis-mitsotaki-gia-to-kyvernitiko-programma-tis-nd/2808185/>

⁹⁷ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=ZGdd5yzhjY>

να υπομνηματίζονται οι υπαίτιοι της κρίσης, αλλά και να διαφαίνεται στο τέλος ο καθοριστικός ρόλος του ΣΥΡΙΖΑ στην έξοδο της χώρας από τα μνημόνια.⁹⁸

Πολλά προεκλογικά σποτ μάλιστα βασίστηκαν εξ ολοκλήρου στην απarıθμηση των σφαλμάτων της ΝΔ στο παρελθόν και στον κίνδυνο οι πολίτες να υποπέσουν στην «παγίδα» τους. Κεντρικό μήνυμα του ΣΥΡΙΖΑ για τις βουλευτικές εκλογές το 2019 αποτέλεσε το «Τώρα αποφασίζουμε για την ζωή μας». Με αυτό το σύνθημα προσπάθησε τόσο να «ελαφρύνει» την ήττα των Ευρωεκλογών, όσο και να «προειδοποιήσει» το ακροατήριο του για τους κινδύνους από μία πιθανή νίκη της ΝΔ.⁹⁹

Στο πλαίσιο αυτό, ο Α. Τσίπρας προσπάθησε ταυτόχρονα να εγείρει ανησυχίες γύρω από τα ζητήματα των εργασιακών σχέσεων. Τα προεκλογικά σποτ που απευθυνόταν στους «πολλούς» είχαν ως στόχο να καλλιεργήσουν αισθήματα ανησυχίας για το μέλλον εάν εκλεγεί ο Κ. Μητσοτάκης. Οι πολίτες, λοιπόν, υποστηρίζεται πως έχουν να επιλέξουν ανάμεσα σε ένα κόμμα που τους οδήγησε στη λιτότητα, την ανασφάλεια και την αδικία, και σε ένα κόμμα που πραγματοποίησε την παροντική ευημερία.¹⁰⁰

Άξια αναφοράς αποτελεί η συνέντευξη του Α. Τσίπρα στο κανάλι του ΣΚΑΪ, κι αυτό γιατί η συνέντευξη αυτή έγινε την τελευταία εβδομάδα πριν τις εκλογές, προσφέροντάς του μια ευκαιρία να «εισακουστεί» πριν την αναμέτρηση. Η συνέντευξη αυτή είχε πολύ υψηλή ακροαματικότητα και συνέβαλε καθοριστικά στην επανασυσπείρωση του εκλογικού του ακροατηρίου.¹⁰¹ Η ακύρωση επίσης του ντιμπέιτ μεταξύ των πολιτικών αρχηγών αποτέλεσε γόνιμο έδαφος

⁹⁸ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=5MGvYljPc5o> και <https://www.youtube.com/watch?v=GI65oSDL6Mg> και https://youtu.be/kkgDNk6-VAk?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J και https://youtu.be/VfkOLKoWK3o?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J και https://youtu.be/MnHkM25K6ZI?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J καθώς και https://youtu.be/8g74f-ATh2A?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J

⁹⁹ Βλ. Βαρδουλάκης Ε, 2019, *Διλήμματα μιας Πενταετίας. Τα στρατηγικά Πολιτικά Ορόσημα της περιόδου 2014-2019*, Αθήνα, Πεδίο, 139.

¹⁰⁰ Βλ. https://youtu.be/q7Vx2scB_Qw?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J και https://youtu.be/TFMerzERTTs?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J και https://youtu.be/dzhCk4OY8vU?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J και https://youtu.be/NnmycelkTUM?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J καθώς και https://youtu.be/hW0ugcuzr0?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J

¹⁰¹ Βλ. Βαρδουλάκης Ε, 2019, *Διλήμματα μιας Πενταετίας. Τα στρατηγικά Πολιτικά Ορόσημα της περιόδου 2014-2019*, Αθήνα, Πεδίο, 140-141.

σχολιασμού για την «ανικανότητα» του Κ. Μητσοτάκη να αναμετρηθεί με τον απερχόμενο Πρωθυπουργό.¹⁰²

2.4.3.1: Τα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 7^{ης} Ιουλίου 2019

Οι Εκλογές της 7^{ης} Ιουλίου θα πραγματοποιούνταν με τον εκλογικό νόμο του Προκόπη Παυλόπουλου (2008), ο οποίος πριμοδοτούσε το πρώτο κόμμα δίνοντάς του μπόνους 50 εδρών και προβλέποντας έπειτα αναλογικό καταμερισμό για τις εναπομείνουσες 250 έδρες των κομμάτων που θα περνούσαν το όριο του 3%. Βάσει των παραπάνω, η αυτοδυναμία του πρώτου κόμματος θα εξαρτώνταν άμεσα από τα κόμματα που δεν θα κατάφερναν να περάσουν το εκλογικό κατώφλι.¹⁰³ Τα αποτελέσματα της 7^{ης} Ιουλίου συνηγορούν στην υπόθεση ότι παγιώνεται ένας νέος δικομματισμός, με το άθροισμα των δύο κομμάτων να ξεπερνά το 70%. Τα κόμματα εκτός Βουλής που στις Ευρωεκλογές συγκέντρωσαν 21%, στις εκλογές του Ιουλίου συγκέντρωσαν 8%, με τη διαφορά των 13 μονάδων να μοιράζεται μεταξύ Νέας Δημοκρατίας και ΣΥΡΙΖΑ.¹⁰⁴ Η ΝΔ κέρδισε τις βουλευτικές εκλογές με 39,85%, σχηματίζοντας αυτοδύναμη κυβέρνηση και αποτελώντας την πρώτη αυτοδύναμη κυβέρνηση στη χώρα μετά το 2009. Επικράτησε στις 49 από τις 59 εκλογικές περιφέρειες της χώρας και η άνοδός της ήταν η μεγαλύτερη άνοδος που είχε κόμμα Αξιωματικής Αντιπολίτευσης μετά το 1981.¹⁰⁵

Αντίστοιχα ο ΣΥΡΙΖΑ του Α. Τσίπρα συγκέντρωσε 31,53% (1.781.174 ψήφοι) και κατέλαβε 86 έδρες. Συγκριτικά, τον Σεπτέμβριο του 2015 οι ψήφοι του ανέρχονταν σε 1.926.526. Τρίτο κόμμα αναδείχθηκε το ΚΙΝΑΛ με 8,10% και 22 έδρες. Το ΚΚΕ συγκέντρωσε 5,30% με 15 έδρες, ενώ η Ελληνική Λύση έφτασε στο 3,70%. Το ΜέΡΑ25, μετά την οριακή μη είσοδο στο Ευρωκοινοβούλιο, κατάφερε να περάσει το εκλογικό κατώφλι, συγκεντρώνοντας 3,44%. Εκτός Βουλής έμεινε η Χρυσή Αυγή, καθώς συγκέντρωσε ποσοστό 2,93%.¹⁰⁶ Κόμματα όπως το Ποτάμι,

¹⁰² Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=U-PGlg9FoDo>

¹⁰³ Βλ. <https://www.euractiv.gr/section/ekloges/news/analysi-ekloges-2019-ta-senaria-poy-exasfalizoyn-aytodynamia-sti-nd/>

¹⁰⁴ Βλ. Βαρδουλάκης Ε, 2019, *Διλήμματα μιας Πενταετίας. Τα στρατηγικά Πολιτικά Ορόσημα της περιόδου 2014-2019*, Αθήνα, Πεδίο, 141.

¹⁰⁵ Βλ. *Ibid*, 142.

¹⁰⁶ Βλ. <https://www.iefimerida.gr/ekloges/boyleytikes-ekloges-2019-ta-telika-apotelesmata>

το κόμμα Τσιτουρίδη, καθώς και οι ANEL, είχαν ανακοινώσει εξαρχής ότι δεν θα κατέλθουν στις εκλογές.¹⁰⁷

Παρ' όλο που ο ΣΥΡΙΖΑ βρέθηκε από την θέση της Κυβέρνησης στη θέση της Αντιπολίτευσης, μπορεί να υποστηριχθεί ότι κατάφερε να αποκομίσει ένα μεγάλο ποσοστό και να καθιερωθεί ως έτερος πόλος του κομματικού συστήματος. Στις εκλογές αυτές διαφάνηκε η προσπάθεια εκπροσώπησης των κοινωνικών προταγμάτων, καθώς και η ταύτιση του μέλλοντος με το κλείσιμο του 10ετή πολιτικού κύκλου που συνδέονταν με την κρίση. Η αναμέτρηση αυτή ταυτίστηκε με την δυνατότητα των πολιτών να έχουν πρόσβαση σε ένα νέο μέλλον, το οποίο θα είναι καλύτερο από το παρελθόν και θα ανταποκρίνεται στις προσδοκίες του. Η έλευση στις κάλπες και η σταθεροποίηση του δικομματισμού συνοδεύεται από ένα «μετα-μνημονιακό» μέλλον.

¹⁰⁷ Βλ. <https://www.euractiv.gr/section/ekloges/news/analysi-ekloges-2019-ta-senaria-poy-exasfalizoyn-aytodynamia-sti-nd/>

Κεφάλαιο 3: Παρελθόν, παρόν και μέλλον στον πολιτικό λόγο της ΝΔ

Η εκλογική αναμέτρηση τον Ιούλιο του 2019 υπήρξε ιδιαίτερα κρίσιμη από την άποψη ότι έφερε αντιμέτωπα δύο ευδιάκριτα πολιτικά προγράμματα: αυτό του ΣΥΡΙΖΑ (κυβέρνηση) και αυτό της ΝΔ (Αξιωματική Αντιπολίτευση). Μεταξύ άλλων, τα προγράμματα αυτά στηρίζονται σε -και εμπεριέχουν- συγκεκριμένες αναγνώσεις για το παρελθόν το παρόν και το μέλλον. Προτάσεις πολιτικής, εν προκειμένω, οι οποίες διαμορφώνονται βάσει συγκεκριμένων ερμηνειών για το τι έφταιξε και οδηγήθηκε η χώρα στο σημείο που βρίσκεται, αλλά και πως σκιαγραφείται το μέλλον αυτών των πολιτικών.

Στο κεφάλαιο αυτό, εξετάζεται ο πολιτικός λόγος της ΝΔ στη διάρκεια της συγκεκριμένης προεκλογικής περιόδου, με στόχο να αναδειχθεί το πως αναπαρίστανται, γίνεται αντιληπτό και επιδιώκεται να επικοινωνηθεί το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της χώρας. Εξετάζονται, εν προκειμένω, ομιλίες, συνεντεύξεις και προεκλογικά σποτ, στο πλαίσιο των οποίων ο αρχηγός του κόμματος (Κ. Μητσοτάκης) αναφέρεται στο επιθυμητό μέλλον μέσα από συγκριτικές αντιπαραθέσεις των πολιτικών που προτείνει με αυτές και τα πεπραγμένα του ΣΥΡΙΖΑ.

3.1: Αναπαραστάσεις του παρελθόντος

Από τη ανάλυση του πολιτικού λόγου της ΝΔ στις διάφορες εκδοχές του (ομιλίες, συνεντεύξεις, προεκλογικά σποτ) μπορούν να διακριθούν έξι βασικές αναπαραστάσεις του παρελθόντος. Πρόκειται για αναπαραστάσεις στο πλαίσιο ενός αφηγήματος το οποίο, εκτός από τις ανάγκες της συγκεκριμένης προεκλογικής εκστρατείας, αποτυπώνει επίσης στοιχεία της ιδεολογικής και πολιτικής φυσιογνωμίας του κόμματος και του στίγματος που επιδιώκει να προσδώσει η συγκεκριμένη ηγεσία του στη δεδομένη ιστορική συγκυρία. Οι αντιλήψεις αυτές, φανερώνουν συγκεκριμένους τρόπους σύλληψης της ιστορικής πραγματικότητας και των πολιτικών παρεμβάσεων που απαιτείται να αναληφθούν ώστε να επιτευχθούν συνθήκες ατομικής και συλλογικής ευημερίας.

Μια πρώτη αναπαράσταση του παρελθόντος, η οποία μπορεί να διακριθεί στον πολιτικό λόγο της ΝΔ συνοψίζεται στην απεικόνισή του ως ευμετάβλητο μέγεθος. Το ιστορικό παρελθόν εκλαμβάνεται ως μια διεργασία ανοικτή σε ποικίλες εκβάσεις και απολήξεις. Η σύλληψη αυτή, δεν παραγνωρίζει τα αντικειμενικά δεδομένα ή τις δεδομένες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, αλλά τις υπομνηματίζει ώστε να καταδείξει ακριβώς τη μετασχηματιστική λειτουργία της πολιτικής παρέμβασης. Στο πλαίσιο αυτής της αντίληψης, οι επιδόσεις της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας μεταπολεμικά αποτιμώνται με όρους «θαύματος». Παρά τη δυσμενή αφετηρία που διαμόρφωσε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, διαπιστώνεται πως η χώρα υπό την ηγεσία του Κ. Καραμανλή κατόρθωσε να διαψεύσει τα αντικειμενικά δεδομένα και να εμφανίζει αξιοσημείωτες οικονομικές επιδόσεις. Οι επιτυχίες αυτές υποστηρίζεται ότι δεν υπήρξαν τυχαίες, αλλά προϊόν συγκεκριμένων πολιτικών παρεμβάσεων και σχεδιασμών, τις οποίες ο ιδρυτής της ΝΔ υπηρέτησε με συνέπεια και στην περίοδο της μεταπολίτευσης (ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Κοινή Αγροτική Πολιτική, κ.λπ.).¹⁰⁸

Οι επιτυχίες αυτές αποδίδονται στην αποτελεσματική διαχείριση των αντικειμενικών δεδομένων της ιστορικής πραγματικότητας υπό μια εμπνευσμένη πολιτική ηγεσία που λειτουργεί με συγκεκριμένο όραμα και πολιτικό πρόγραμμα. Δεν περιορίζονται όμως μόνο στο απώτερο παρελθόν. Διαπιστώνονται και στη σχετικά πρόσφατη ιστορική εμπειρία και μάλιστα σε συνθήκες οξείας οικονομικής κρίσης. Οι πολιτικές που ασκήθηκαν όχι μόνο αντιμετώπιζαν αποτελεσματικά τα πιεστικά προβλήματα της οικονομικής συγκυρίας,¹⁰⁹ αλλά υποστηρίζεται πως έθεταν γενικότερα όρους μιας αναπτυξιακής δυναμικής με το να αντιμετωπίζουν χρόνιες παθογένειες ή στρεβλώσεις της εγχώριας οικονομίας. Πολιτικές, εν προκειμένω, όπως οι πρωτοβουλίες του Α. Σαμαρά και του Κ. Καραμανλή για τη καθιέρωση των «λευκών μητρώων» στις επιχειρήσεις, σε συνδυασμό με πολιτικές για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής,

¹⁰⁸ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=8-cLUjXvJl8> καθώς και <https://www.newsit.gr/ekloges/ekloges-2019-oi-desmeyseis-mitsotaki-gia-to-kyvernitiko-programma-tis-nd/2808185/>
¹⁰⁹Βλ. <https://syr.us/gx0>

μνημονεύονται ως επιδέξιες κινήσεις και επιλογές, τμήμα μιας μακρόπνοης και καλά μελετημένης στρατηγικής.¹¹⁰

Το παρελθόν υποδεικνύεται επίσης ως μια εκπαιδευτική διαδικασία πρόσκτησης εμπειρίας και βελτίωσης της ικανότητας της μελλοντικής κυβέρνησης. Η ΝΔ, ως ένα από τα δύο κόμματα που εναλλάσσονταν από το 1974 έως και σήμερα στο «τιμόνι» της κυβερνητικής εξουσίας, προτείνεται ως ο πλέον κατάλληλος «διάδοχος» της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ. Οι προηγούμενες κυβερνητικές θητείες του κόμματος υποδεικνύονται ως «μαθήματα» και «βοηθήματα» αντιμετώπισης κρίσεων και εμποδίων. Διαμορφώνουν απόθεμα γνώσης και κυβερνητικής εμπειρίας που λειτουργεί και ως εχέγγυο για μια αποτελεσματική πολιτική στο τώρα και στο μέλλον.¹¹¹ Ειδικότερα, οι κυβερνητικές θητείες της ΝΔ και οι πολιτικές που τις συνόδεψαν προτείνονται ως, αποδεικτικά στοιχεία της ικανότητας του κόμματος να οδηγήσει τη χώρα σε παρόμοια, αν όχι καλύτερα, αποτελέσματα.

Οι καλύτερες πολιτικές στο μέλλον καθίστανται δεδομένες, καθώς ο χρόνος έχει βοηθήσει στην εξέλιξη, αναβάθμιση, ανταπόκριση και αναπροσαρμογή της σημερινής παράταξης. Οι ρίζες της ΝΔ στην ελληνική κοινωνία υποστηρίζεται πως δεν μπορούν να αμφισβητηθούν και αποτελούν κεντρικό πλεονεκτήματα έναντι του αντιπάλου. Ο ΣΥΡΙΖΑ παρουσιάζεται εμμέσως ως «νεοφερμένος», «άπειρος» αντίπαλος, με την «απειρία» του αυτή να καταδεικνύεται στην τελευταία τετραετία ως μία από τις αίτιες λανθασμένης πλοήγησης της χώρας. Όπως αναφέρεται ρητά από τον Κ. Μητσοτάκη, η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ ανήλθε στην εξουσία με μέσο τα ψέματα, την αλαζονεία και την ανικανότητα.¹¹² Αναπόφευκτα εγκαθιδρύεται μια ιστορική συνέχεια πολιτικής ικανότητας και προσαρμογής, μια παρακαταθήκη επιδέξιας κυβερνητικής διαχείρισης. Παρουσιάζεται επίσης, η επικινδυνότητα της επιλογής του «άπειρου» και λιγότερο «δοκιμασμένου», σε βάρος μιας πολιτικής δύναμης καθιερωμένης και πολιτικά δοκιμασμένης.

Η σύγκριση πολιτικών προγραμμάτων μέσω του παρελθόντος αποτελεί ρητορική τακτική για την εξαγωγή συμπερασμάτων και μελλοντικών επιθυμιών. Έτσι, το παρελθόν μνημονεύεται ως διδαχή, η οποία θα αποτελέσει πολύτιμο

¹¹⁰ Βλ. <https://syr.us/Ex9>

¹¹¹ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=8-cLUjXvjl8>

¹¹² Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=ZGdd5yzhjY>

γνωσιακό «φορτίο» για τους τωρινούς ψηφοφόρους. Οι ψηφοφόροι, ως εκδοχή καταναλωτών, παρακινούνται να συγκρίνουν τα πολιτικά επιτεύγματα των δύο αντίπαλων παρατάξεων και συγκεκριμένα ανάμεσα στην τελευταία τετραετία του ΣΥΡΙΖΑ και την κυβέρνηση υπό την ηγεσία του Α. Σαμαρά. Οι δύο αυτές κυβερνήσεις ανέλαβαν τα καθήκοντά τους σε μια κρίσιμη περίοδο για τη χώρα. Η οικονομική, πολιτική και κοινωνική κρίση αποτελεί το βασικό κριτήριο διαχωρισμού των δύο παρατάξεων. Ο Α. Σαμαράς, υποστηρίζεται πως αποδείχτηκε «άξιος των περιστάσεων» και ικανός να οδηγήσει τη χώρα σε έναν «μεταμνημονιακό παράδεισο». Γίνονται πολλαπλές αναφορές στους σωστούς χειρισμούς του σε ότι αφορά την αντιμετώπιση της κρίσης και την αποπληρωμή των χρεών προς τους δανειστές.¹¹³ Η θετική πορεία της χώρας διαπιστώνεται πως εκτροχιάστηκε όταν ανέλαβε την κυβερνητική εξουσία ο ΣΥΡΙΖΑ. Η τετραετία αυτή υποστηρίζεται πως τροχοπέδησε την επανένταξη της Ελλάδας στον «σωστό δρόμο». Πρέπει, επομένως, να αποτελέσει διδαχή για τους πολίτες, οι οποίοι έχοντας «ζήσει» όλα τα δεδομένα, έχουν συγκρατήσει στο θυμικό τους τη λανθασμένη επιλογή του 2015. Εν κατακλείδι, τα λάθη γίνονται, αλλά δεν πρέπει να επαναλαμβάνονται.

Άλλη μια διάσταση του παρελθόντος που διαφαίνεται μέσα από τον πολιτικό λόγο της ΝΔ, είναι αυτή του παρελθόντος ως δρών υποκείμενο. Συγκεκριμένα, το παρελθόν χρησιμοποιείται ως ερμηνευτική και εξηγητική μεταβλητή των προβλημάτων του σήμερα. Το «παρελθόν» αναπαρίσταται ως δρών υποκείμενο που «ευθύνεται» για αστοχίες, ελλείψεις και προβλήματα του «σήμερα». Η πρακτική αυτή, αποτελεί στρατηγική ματαιώσης της απόδοσης ευθυνών και αποφυγής να εξειδικευτούν οι ευθύνες σε συγκεκριμένα πρόσωπα, κοινωνικές ομάδες ή πολιτικούς δρώντες. Οι δρώντες και οι πολιτικές που πραγματικά ευθύνονται για τις όποιες προβληματικές καταστάσεις αποκρύπτονται, ώστε το παρελθόν να μην βλάψει το πολιτικό μέλλον της ΝΔ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διαχείριση των σκουπιδιών, καθώς και τα γεγονότα που οδήγησαν τη χώρα σε καθεστώς οικονομικού ελέγχου.¹¹⁴ Όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζεται, «Η προβληματική διαχείριση των περιβαλλοντικών

¹¹³ Βλ. <https://syr.us/08H>

¹¹⁴ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=ZGdd5yzhjY> καθώς και <https://www.youtube.com/watch?v=8-cLUjXvjl8>

προβλημάτων μας έρχεται από το παρελθόν, όπως η διαχείριση των απορριμμάτων, όπου έχουν γίνει δυστυχώς εγκλήματα τη τελευταία πενταετία και μας κληροδοτείται ένα πολύ μεγάλο πρόβλημα που θα το βρούμε μπροστά μας». Επίσης, σε σχέση με τη κρίση γίνεται και η παρακάτω αναφορά: «Εσωτερική απογοήτευση για τους πολιτικούς, διότι απέτυχαν να διαχειριστούν μια τεράστια κρίση που προκάλεσε πάρα πολύ πόνο σε πάρα πολύ κόσμο. Υπήρχε μια διπλή απαξίωση σε σχέση με πολλά ψέματα, τα οποία ειπώθηκαν».

Κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας το 2019, ο πολιτικός λόγος της ΝΔ υπομνημάτιζε το παρελθόν ως δρών υποκείμενο που ευθύνεται γενικά για τις δυσχέρειες του σήμερα. Παρατηρείται ότι σε πολλές περιπτώσεις ο Κ. Μητσοτάκης κατά τη διάρκεια των ομιλιών του, καθώς και στα προεκλογικά σποτ, προτρέπει στους ψηφοφόρους να υλοποιήσουν μέσω της ψήφου τους την αιτούμενη «πολιτική αλλαγή». Το παρελθόν σε αυτή τη περίπτωση αναπαρίσταται ως «βαρίδι», ως ιστορικός κύκλος που έχει κλείσει και πρέπει απαραίτητα να αντικατασταθεί. Ενδεικτική είναι η αναφορά στο προεκλογικό σποτ του Κ. Μητσοτάκη, «να ελευθερωθεί η Ελλάδα από τα βάρη του χθες».¹¹⁵

Τα «βάρη του παρελθόντος» εξειδικεύονται σε συγκεκριμένες πολιτικές: φορολογία/γραφειοκρατία, απουσία κινήτρων για επενδύσεις, ισχνή ασφάλεια, οικονομία που «διώχνει» το εργατικό δυναμικό.¹¹⁶ Απαραίτητη χαρακτηρίζεται λοιπόν η απομάκρυνση και η αλλαγή από τις πρακτικές του παρελθόντος. Η συνεχής αλλαγή προτείνεται ως η πεμπτουσία της πολιτικής. Η προτροπή «να αλλάξουμε σελίδα», συμπυκνώνει την ιδεολογική παραδοχή ότι κάθε μεταβολή είναι εκ προοιμίου και εξορισμού θετική.¹¹⁷ Όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζεται, «Μετά από δέκα δύσκολα χρόνια, τώρα είναι η ώρα να γυρίσουμε σελίδα. Στις 26 Μαΐου έγινε η αρχή, στις 7 Ιουλίου ξεκινάμε. Μειώνουμε δραστικά φορολογία και γραφειοκρατία. Δίνουμε κίνητρα για επενδύσεις, χάρις τις οποίες δημιουργούνται καλύτερες δουλειές, καλύτεροι μισθοί. Νιώθουμε επιτέλους περισσότερη ασφάλεια, ισχυρή ανάπτυξη. Για να αρχίσουν να γυρίζουν τα παιδιά μας που ξενιτεύτηκαν. Για να ελευθερωθεί η Ελλάδα από τα βάρη του χθες».¹¹⁸

¹¹⁵ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=FDwYLOYlwrw>

¹¹⁶ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=BV5lEs0Y67w>

¹¹⁷ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=6keNjr2F6Vs>

¹¹⁸ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=FDwYLOYlwrw>

Η αλλαγή αυτή είναι που προσδίδει μια αισιόδοξη προοπτική στο μέλλον, με την αναπαράσταση δηλαδή του παρελθόντος της κρίσης ως περιπέτεια, μια «Οδύσσεια» που θα τερματιστεί στις εκλογές του Ιουλίου. Το πολιτικό προσωπικό της ΝΔ θα συντελέσει στον τερματισμό της κρίσης, όπως ο πολυμήχανος Οδυσσέας κατάφερε να φθάσει τελικά στον προορισμό του.¹¹⁹ Η «αλλαγή» θα επέλθει ως αναγκαιότητα, αλλά αρμόδια για την πραγματοποίησή της είναι μόνο η παράταξη της ΝΔ. Εφόσον η «αλλαγή» παρουσιάζεται ως αναγκαιότητα, με τη γαλάζια παράταξη να αποτελεί όρο της πραγματοποίησής της, αυτομάτως η εκλογή της ΝΔ στο κυβερνητικό αξίωμα λαμβάνει τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά.

Ως τελευταία διάσταση θα πρέπει να αναφερθεί η θέση του παρελθόντος ως «στιγμή» ενός συνεχούς. Το παρελθόν εκλαμβάνεται ως αδιαχώριστο τμήμα μιας ενιαίας χρονικής αναφοράς, η οποία συντίθεται από το παρελθόν, το παρόν και φυσικά το μέλλον. Οι πράξεις του παρελθόντος προοιωνίζουν το παρόν και το μέλλον. Γίνεται ένας διαχωρισμός ανάμεσα σε «καλές» και «κακές» πολιτικές πρωτοβουλίες. Οι πρώτες εγγυώνται θετικά αποτελέσματα και στο παρόν και στο μέλλον, ενώ οι τελευταίες ακριβώς το αντίθετο. Η εγγύηση αυτή συντελείται καθώς το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον παρουσιάζονται ως ενιαία και αδιαίρετα.

Καλλιεργείται λοιπόν η αντίληψη ότι ορισμένες πολιτικές, οι οποίες δεν επηρεάζονται από τον χώρο και τον χρόνο έχουν μονίμως είτε θετικές είτε αρνητικές συνέπειες. Ως θετική πολιτική του παρελθόντος αναφέρεται σε πολλές ομιλίες της ΝΔ η μείωση της φορολογίας, η οποία και συνδέεται ως πολιτική που ακολουθήθηκε από πολλούς προκατόχους του Κ. Μητσοτάκη. Εν αντιθέσει, ως αρνητική χαρακτηρίζεται η πολιτική του Α. Τσίπρα σε σχέση με τα υπερπλεονάσματα, καθώς έχει διαπιστωθεί επανειλημμένα στο παρελθόν ότι οδήγησε μόνο σε αστοχίες. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται, «Το δοκιμάσαμε το 2013-2014, όταν μειώσαμε το ΦΠΑ στην εστίαση και είδαμε ότι τελικά δεν είχαμε απώλειες εσόδων όπως κάποιοι προέβλεψαν. Το ίδιο εκτιμώ ότι θα γίνει και τώρα». Αντίστοιχα στην περίπτωση των υπερπλεονασμάτων αναφέρεται, «Η Νέα Δημοκρατία την επόμενη μέρα θα ακυρώσει στην πράξη την καταστροφική

¹¹⁹ Βλ. https://www.youtube.com/watch?v=L_QAdHY6Dwo

πολιτική των υπερ-πλεονασμάτων, που αυτή η κυβέρνηση συνειδητά εφάρμοσε. Κανείς δε ζήτησε από αυτή τη κυβέρνηση να βγάξει μεγαλύτερα πλεονάσματα από αυτά που της ζήτησαν».¹²⁰ Οι εύστοχες πολιτικές που πραγματοποιήθηκαν στο παρελθόν μπορούν να αποτελέσουν κλειδί για το μέλλον, επομένως η εκλογή των «εμπνευστών» τους προτείνεται ως η μόνη λογική επιλογή. Αντίθετα, η μη επανάληψη λανθασμένων πολιτικών μπορεί εύκολα να διευθετηθεί με τη μη εκλογή των αντίστοιχων «εμπνευστών» τους.

Το αφήγημα που συγκροτείται από τις έξι παραπάνω αναπαραστάσεις δεν επιδιώκει να επηρεάσει πολιτικά βραχυχρόνια, στη χρονική περίοδο της εκλογικής αναμέτρησης, αλλά να αποτυπώσει μακροπρόθεσμα το στίγμα που επιδιώκει να προσδώσει η συγκεκριμένη ηγεσία υπό τον Κ. Μητσοτάκη στη δεδομένη ιστορική συγκυρία. Ναι μεν μνημονεύονται συγκεκριμένες προσλήψεις του παρελθόντος, ωστόσο οι πολιτικές παρεμβάσεις της νέας ηγεσίας στο παρόν είναι αυτές που θα διαμορφώσουν το μέλλον που «αξίζουν όλοι οι Έλληνες πολίτες».

3.2: Αναπαραστάσεις του παρόντος

Σε αντίθεση με το παρελθόν, το παρόν διαπιστώνεται ότι στοχεύει μόνο στη κρίσιμη αυτή συγκυρία της εκλογικής αναμέτρησης το 2019. Σε όλο το φάσμα του πολιτικού του λόγου, ο Κ. Μητσοτάκης προσπαθεί να αναδείξει τη σπουδαιότητα και την αναγκαιότητα της σωστής επιλογής. Η «σωστή» επιλογή γίνεται ταυτόσημη με το όραμα της ΝΔ για το μέλλον, καθιστώντας την αρμόδια για τη διεκπεραίωση του μόνου μελλοντικού «σχεδίου» ευημερίας των πολιτών. Η αναπαράσταση του παρελθόντος γίνεται για να υπερτονιστεί η σημαντικότητα της απόφασης που θα κληθούν να λάβουν οι πολίτες για το μέλλον της χώρας. Το παρόν, λοιπόν, θα είναι αυτό που θα προσαρμόσει το μέλλον και συγκεκριμένα, η λογική που θα ακολουθηθεί από τους ψηφοφόρους.

Το παρόν γίνεται αντιληπτό ως μεσάζοντας ανάμεσα σε ένα παρελθόν που ταυτίζεται με την «υστέρηση» και ένα μέλλον που εξισώνεται με την πρόοδο. Αποκτά το νόημά του στο πλαίσιο ενός ανεπιθύμητου παρελθόντος και ενός

¹²⁰ Βλ. <https://www.newsit.gr/ekloges/ekloges-2019-oi-desmeyseis-mitsotaki-gia-to-kyvernitiko-programma-tis-nd/2808185/>

προσδοκώμενου μέλλοντος. Στο πλαίσιο αυτό, μπορεί δυνητικά να αποτελέσει στιγμή «ρήξης» με το παρελθόν και «αφετηρία» ενός καλύτερου μέλλοντος ή να λειτουργήσει αρνητικά ως «ρήξη» με το μέλλον και αφετηρία συνέχισης του παρελθόντος. Η διχοτόμηση αυτή «μπροστά/πίσω», καθιστά «λογική», «αναγκαία» και «επιθυμητή» τη ρήξη με το παρελθόν και τη «φυγή» στο μέλλον. Η ρήξη αυτή θα πραγματοποιηθεί όμως μόνο με τη λήψη της σωστής απόφασης στο «τώρα», αλλιώς οι πολίτες θα αναγκαστούν να παρατείνουν το παρελθόν και τις «δύσκολες» στιγμές του. Η ρήξη από μόνη της αποτελεί βασικό κριτήριο εκλογής της ΝΔ, ως «θετικής» δύναμης και εγγυήτριας για το μέλλον.

3.3: Αναπαραστάσεις του μέλλοντος

Ο προεκλογικός πολιτικός λόγος της ΝΔ εικονογραφεί το μέλλον και εμπεριέχει συγκεκριμένες αναπαραστάσεις του. Εν προκειμένω, το μέλλον αναπαρίσταται με έξι διαφορετικούς τρόπους, συνδιαμορφώνοντας ένα αφήγημα για το πως οραματίζεται και σχεδιάζει η ΝΔ το μέλλον, αλλά και πως ταυτόχρονα αυτό το μέλλον είναι αναγκαίο και μάλιστα ως μονόδρομος, χωρίς περιθώρια εναλλακτικών επιλογών. Το μελλοντικό όραμα κοινωνίας επιδιώκεται να κατοχυρωθεί ως εγχείρημα το οποίο μπορεί να μεθοδευτεί μόνο από τους ίδιους τους οραματιστές του. Πρόκειται για αντιλήψεις και πολιτικές παρεμβάσεις που στόχο έχουν ένα μέλλον ευημερίας και ένα παρελθόν «ξεχασμένο». Ένα μέλλον ευημερίας καθιστά δυνατή τη διαγραφή οποιονδήποτε παρελθοντικών δυσχερειών.

Μια πρώτη αναπαράσταση του μέλλοντος που μπορεί να διακριθεί στον πολιτικό λόγο της ΝΔ συνοψίζεται στον χαρακτηρισμό του ως «διαφορετικό». Ο χαρακτηρισμός αυτός επαφίεται στην αναγκαιότητα του μέλλοντος να προσαρμόζεται και να μεταβάλλεται ανάλογα με τις υπάρχουσες συνθήκες. Σ' έναν επερχόμενο κόσμο που αλλάζει ραγδαία, το μέλλον παρουσιάζεται ως ευμετάβλητο μέγεθος που μπορεί να ακολουθεί τις διεθνείς εξελίξεις και να προσαρμόζεται εφόσον ακολουθηθούν συγκεκριμένες πολιτικές. Για την κατανόηση του οράματος γίνεται αναφορά και υπομνηματίζεται ο ρόλος των

διεθνών αγορών, καθώς και η αντίληψη ότι με τη νίκη της ΝΔ θα αποκατασταθεί η αξιοπιστία της ελληνικής οικονομίας.¹²¹

Το όραμα αυτό, της ανταγωνιστικότητας και της άμεσης επαναφοράς των ελληνικών αγορών πίσω στο «προσκήνιο», μπορεί να υλοποιηθεί χάρη στη δυναμική που θα προσδώσει η πολιτική της νέας κυβέρνησης. Εν προκειμένω, υποδηλώνεται μια σύνδεση των διεθνών αγορών με τη Δεξιά παράταξη, καθώς η «παρουσία» της θα είναι αυτή που θα διαμορφώσει τις συνθήκες για μια αρμονική «επιστροφή» της χώρας στην προηγούμενη «ευνοϊκή» της θέση. Η απουσία από τις διεθνείς αγορές και η αποδυνάμωση της χώρας στο διεθνές περιβάλλον διαπιστώνεται πως οφείλεται στην απουσία της ΝΔ από το κέντρο λήψης των αποφάσεων (κυβέρνηση).

Επιπροσθέτως, σκόπιμο είναι να αναφερθεί η «θετική χροιά» που προσδίδεται στο μέλλον από τον πρόεδρο Κ. Μητσοτάκη. Η αντίληψη για το μέλλον σχηματίζεται κάθε φορά με θετικό πρόσημο, με στόχο να καταδειχτεί η σημασία που θα δοθεί στην αλλαγή. Τα συνθήματα «αλλαγή», «γυρίζουμε σελίδα», «για ένα καλύτερο αύριο», διατυπώνονται για να παγιώσουν την αντίληψη του μέλλοντος ως μια αλλαγή θετική, που θα μπορέσει να αποκαταστήσει την προηγούμενη «οπισθοχώρηση» της ευημερίας των πολιτών.¹²²

Για να συντελεστεί η μελλοντική αυτή αλλαγή, ο πρόεδρος της ΝΔ προσυπογράφει ότι θα συντελεστεί αρχικά αλλαγή εσωκομματικά, με την εμφάνιση και ανάληψη καθηκόντων από «νέα πρόσωπα». Η σημασία που αποδίδεται στα «νέα πρόσωπα» αποσκοπεί στην «ανανέωση» και «αναβάθμιση» της παράταξης, καθώς και στην προσπάθεια απομάκρυνσης προσώπων που έχουν υπάρξει στο στόχαστρο της ελληνικής κοινωνίας και έχουν σκιαγραφηθεί ως «επιβλαβή» για την πορεία της παράταξης. Η προσθήκη νέων προσώπων έχει επίσης ως κίνητρο τη σύνδεση της παράταξης με «νέους ψηφοφόρους», που στο παρελθόν μπορεί να απέρριπταν τη ΝΔ εξαιτίας της ίδιας της δομής της. Οι αλλαγές λοιπόν που θα συντελεστούν θα ενισχύσουν την εκλογική επικράτηση της ΝΔ, αφού το μέλλον αλλά και η ίδια παρουσιάζεται ως «αντιπρόσωπος» όλων των Ελλήνων πολιτών.¹²³ Γενικά, οι «νέοι άνθρωποι» κρίνεται πως αποτελούν

¹²¹ Βλ. https://www.youtube.com/watch?v=V1u8ufqc3Pc&feature=emb_rel_end

¹²² Βλ. <https://syr.us/08H>

¹²³ Βλ. https://www.youtube.com/watch?v=Sj65_2DlGns

θετική δύναμη, τους εγγυητές του ελπιδοφόρου και θετικού μέλλοντος. Αυτοί είναι που θα διαμορφώσουν και θα εγγυηθούν το μέλλον που οραματίζεται η ΝΔ, αλλά και αυτοί που θα το υλοποιήσουν με τρόπο βιώσιμο. Αποκομμένοι από το «σκοτεινό» παρελθόν, θα κατορθώσουν να συνεισφέρουν στη καθιέρωση ενός «θετικού» μέλλοντος.¹²⁴

Στις παραπάνω δύο αναπαραστάσεις έρχεται να προστεθεί και η αντίληψη ότι το «διαφορετικό» και «θετικό» μέλλον που αναφέρθηκε παραπάνω μπορεί να εγγυηθεί προσωπικά μόνο ο Κ. Μητσοτάκης. Το μέλλον εδώ αναπαρίσταται ως «εξαρτώμενο» από εξωγενείς δυνάμεις. Σε μια περίοδο που συνεχίζει να επιβιώνει ο «προσωποκεντρικός» χαρακτήρας των κομμάτων, ο Κ. Μητσοτάκης εμφανίζεται ως ο μόνος εγγυητής του «επιθυμητού» μέλλοντος. Ο ίδιος ο Κ. Μητσοτάκης εμφανίζεται σε ένα προεκλογικό σποτ του 2019 να «αφήνει πίσω το παρελθόν», το οποίο χρονικά περιορίζεται στη περίπτωση αυτή στη στιγμή που ο Γ. Παπανδρέου ανακοίνωνε από το Καστελόριζο το πρώτο Μνημόνιο. Στο προεκλογικό σποτ, μπορούμε να παρακολουθήσουμε συγκεκριμένα τον Κ. Μητσοτάκη να βρίσκεται σε μία βάρκα η οποία απομακρύνεται από το «Καστελόριζο».¹²⁵

Στο πλαίσιο της μελέτης του υλικού διαπιστώνεται σε σημαντικό βαθμό η σύνδεση του μέλλοντος με τις «ευκαιρίες». Αρχικά, επισημαίνεται ένας δεσμός ανάμεσα στο παρελθόν και στο παρόν που διακόπηκε: Η Ελλάδα στο παρελθόν έδινε ευκαιρίες, κάτι που με την άνοδο της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ σταμάτησε να συμβαίνει. Η κυβέρνηση που θα αναδειχτεί οφείλει λοιπόν να διασφαλίσει την ύπαρξη ευκαιριών. Η αντίληψη αυτή ωστόσο, δεν παρουσιάζεται ως αίτημα επανάληψης ή και αποκατάστασης του παρελθόντος που διακόπηκε. Είναι υποχρέωση της κυβέρνησης που θα εκλεγεί να αποτελέσει «φάρο» ευκαιριών και να διασφαλίσει ένα μέλλον που προτείνεται ότι θα είναι καλύτερο από οποιοδήποτε «μέλλον» που διακηρύχθηκε στο παρελθόν. Το διαφορετικό αυτό «μέλλον» σκιαγραφείται μέσα από το παρακάτω σύνθημα: «Για να ζήσουν τα παιδιά όλων των Ελλήνων καλύτερα από τους γονείς τους». Το σύνθημα αυτό

¹²⁴ Βλ. https://www.youtube.com/watch?v=Sj65_2DlGns

¹²⁵ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=FDwYLOylwrw>

υπονοεί ότι το «νέο» μέλλον θα είναι διαφορετικό από το «μέλλον» που βίωσε η προηγούμενη γενιά.¹²⁶

Το «νέο» μέλλον είναι σε θέση να υποσχεθεί ευκαιρίες που όχι μόνο θα συγκρατήσουν τη φυγή των νέων στο εξωτερικό, αλλά και την επιστροφή ακόμα όσων έφυγαν. Το ζήτημα του “brain-drain” καταδεικνύει στην προκειμένη περίπτωση την επιθυμία της ΝΔ να αποκαταστήσει τη «ζημιά» που προκλήθηκε τα προηγούμενα χρόνια της κρίσης, υποσχόμενη όχι μόνο υλική αλλά και συναισθηματική ευημερία, καθώς θα καταστεί δυνατή η «επιστροφή» πολλών Ελλήνων του εξωτερικού.¹²⁷ Το παρελθόν και οι πολιτικές που είχαν ως στόχο τη μετανάστευση στο εξωτερικό θα αναιρεθούν, ώστε η χώρα να είναι σε θέση να συγκρατεί τον πληθυσμό της. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται «Το πρώτο βήμα έγινε, τώρα είναι η ώρα να κάνουμε την Ελλάδα και πάλι μια χώρα που δίνει ευκαιρίες. Να χτίσουμε ένα καλύτερο μέλλον για όλους. Για να μείνουν τα παιδιά μας εδώ και να γυρίσουν τα παιδιά που έφυγαν. Για να ζήσουν τα παιδιά όλων των Ελλήνων καλύτερα από τους γονείς τους».

Σκιαγραφείται λοιπόν, το προφίλ μιας Ελλάδας που θα περιλαμβάνει αρχικά, πολλές και καλές δουλειές για όλους, ευκαιρίες ευημερίας για όλους. Επιπλέον, εγγυάται χαμηλότερη φορολογία, ιδίως σε συγκριμένες επαγγελματικές κατηγορίες, όπως οι ελεύθεροι επαγγελματίες, αύξηση εισοδήματος, ιδίως για αγρότες και τέλος προσεγγίζει το «επίμαχο» για την ΝΔ ζήτημα της ασφάλειας. Η υπόσχεση της παροχής ασφάλειας σε γυναίκες και παιδιά, αλλά και γενικότερα στον συνολικό πληθυσμό, αποτελεί μία από τις κύριες μελλοντικές επιδιώξεις του Κ. Μητσοτάκη.¹²⁸ Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται «Η Ελλάδα που θέλουμε είναι μια χώρα φωτεινή. Με πολλές και καλές δουλειές για όλους. Για να έχουν όλοι οι Έλληνες ευκαιρίες ευημερίας, με χαμηλότερους φόρους για να αυξηθεί το εισόδημα όλων. Με ασφάλεια στις γειτονιές και στους δρόμους. Αυτή είναι η Ελλάδα που αξίζουμε».¹²⁹

Τα συνθήματα αυτά που εμφανίζονται επιγραμματικά στα προεκλογικά σποτ, αλλά και στις προεκλογικές ομιλίες και συνεντεύξεις του Κ. Μητσοτάκη,

¹²⁶ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=KrLwnoeHBbQ> καθώς και <https://www.youtube.com/watch?v=DKUQT728XiY>

¹²⁷ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=I9EG1cp3mok>

¹²⁸ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=KrLwnoeHBbQ>

¹²⁹ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=DKUQT728XiY>

συγκροτούν το μέλλον ως ένα μέλλον στο οποίο θα έχουν όλοι δυνατότητα πρόσβασης. Η αναπαράσταση αυτή χαρακτηρίζεται συγκρουσιακή, καθώς στόχο έχει την κριτική απέναντι στο σύνθημα του ΣΥΡΙΖΑ για τους πολλούς. Στόχος του Κ. Μητσοτάκη, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, είναι να εντάξει στο μέλλον που οραματίζεται «όλους» τους Έλληνες πολίτες». Ο ίδιος αναφέρει πολλές φορές στις ομιλίες του «ότι κανένας Έλληνας πολίτης δεν θα μείνει απ' έξω».¹³⁰

Το μελλοντικό όραμα της ΝΔ, παρουσιάζεται αντίθετο από τη λογική «αποκλεισμού» του αντιπάλου. Ενισχύει τη θεωρία του για την ύπαρξη πολιτικών που μπορούν να αποβούν ωφέλιμες για όλα τα στρώματα της κοινωνίας και να αποτελέσουν επιστέγασμα για κάθε Έλληνα που την τελευταία τετραετία ένιωθε εγκλωβισμένος στο παρελθόν.

Τέλος, αναφορά πρέπει να γίνει στην αναπαράσταση του μέλλοντος ως «δίλημμα». Μέσα από το συνολικό υλικό που παρουσιάζεται ο πολιτικός λόγος της ΝΔ και συγκεκριμένα του Κ. Μητσοτάκη, γίνεται μια εκτεταμένη διατύπωση «διλημάτων» που θα καθορίσουν το μέλλον των πολιτών. Ειδικότερα, συντελείται μια αντιπαράθεση θεματολογίων. Διενεργείται μια υπογράμμιση των βασικών θέσεων της ΝΔ και μελλοντικών επιδιώξεων και ταυτοχρόνως στον αντίπαλο πόλο, αποδίδονται οι αντίστροφες εκβάσεις των επιδιώξεων. Το «ανεστραμμένο» και «στρεβλό» μέλλον έρχεται να καθιερωθεί ως το όραμα του ΣΥΡΙΖΑ για το μέλλον.

Το μέλλον, λοιπόν, ανάλογα με τη κρίση των πολιτών, θα έχει δύο διαστάσεις: μία της ΝΔ και μία του ΣΥΡΙΖΑ. Ξεχωρίζουν τα εξής διλήμματα: «Επιλέγουμε την προκοπή ή την καθήλωση;», «την εθνική υπερηφάνεια ή τη ταπείνωση;», «την ασφάλεια ή την ανασφάλεια;», «βάλτωμα στο χθες ή δυναμικό άλμα στο αύριο;».¹³¹ Τα διλήμματα αυτά έρχονται να υπογραμμίσουν και να προτρέψουν τους ψηφοφόρους να ακολουθήσουν το αντικειμενικά «επιθυμητό» μέλλον κι όχι το μέλλον που προσιδιάζει στο «παρελθόν» και που θα δρομολογήσει ο αντίπαλος. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Κ. Μητσοτάκης στην κεντρική του ομιλία, «[...] δεν υπάρχουν περιθώρια για πειράματα ή για κόμμα μιας χρήσης».¹³² Οι πολίτες παρουσιάζονται συνειδητοποιημένοι όχι μόνο για το μέλλον που επιθυμούν, αλλά

¹³⁰ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=ZGdd5yzhjY> καθώς και <https://www.youtube.com/watch?v=SJMEPA9fpR4>

¹³¹ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=8-cLUjXvjl8>

¹³² Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=ZGdd5yzhjY>

και για την αποφασιστικότητα τους να μην επιτρέψουν άλλα «ρίσκα». Η σκιαγράφηση του μέλλοντος του αντιπάλου, επιδιώκει την «ωραιοποίηση» και «μοναδικότητα» του οράματος της ΝΔ.

Εν κατακλείδι, οι έξι αυτές αναπαραστάσεις συμπυκνώνουν τη ρητορική στρατηγική της ΝΔ στην προσπάθειά της να πείσει το εκλογικό σώμα και να εκλεγεί κυβέρνηση. Η διχοτόμηση του μέλλοντος σε δύο εκδοχές, αυτήν που προσφέρει η ΝΔ και αυτή του ΣΥΡΙΖΑ, συντελείται με τρόπο ώστε η επιλογή της ΝΔ να καθίσταται «μονόδρομος». Για το σκοπό αυτό, άλλωστε, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην αριθμητικά πολυπληθέστερη κοινωνική ομάδα, αυτή της «μεσαίας τάξης» που χωρίς τη στήριξή της κανένα πολιτικό κόμμα δεν μπορεί να προσβλέπει στην κατάκτηση και άσκηση της κυβερνητικής εξουσίας.

Κεφάλαιο 4: Παρελθόν, παρόν και μέλλον στον πολιτικό λόγο του ΣΥΡΙΖΑ

Σε αντίθεση με το πολιτικό πρόγραμμα της ΝΔ, αυτό του ΣΥΡΙΖΑ στηριζόταν σε διαφορετικές ερμηνείες του παρελθόντος και πρότεινε διαφορετικές πολιτικές για το σήμερα και το αύριο της χώρας. Υπό την ηγεσία του Α. Τσίπρα, ο οποίος θα επωμιστεί και το κύριο επικοινωνιακό βάρος της προεκλογικής εκστρατείας, ο ΣΥΡΙΖΑ θα επιδιώξει να επικοινωνήσει μια διαφορετική πρόταση πολιτικής, σε μια προσπάθεια να συσπειρώσει το εκλογικό ακροατήριο ύστερα από την ήττα στις Ευρωεκλογές τον Μάιο του 2019. Τα πεπραγμένα της κυβέρνησής του, οι δυσκολίες που αντιμετώπισε εξαιτίας των αποτυχημένων πολιτικών του παρελθόντος, αλλά και τα θεμέλια που έθεσε για ένα ελπιδοφόρο μέλλον, θα αποτελέσουν κεντρικούς άξονες στην προεκλογική ρητορική του.

Στο κεφάλαιο αυτό, εξετάζεται ο πολιτικός λόγος του ΣΥΡΙΖΑ από την άποψη των παραδοχών, αναπαραστάσεων και αντιλήψεων που κομίζει σχετικά με το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Όπως και στη περίπτωση της ΝΔ, οι αναπαραστάσεις αυτές συνέχονται μεταξύ τους και αποτελούν το υπόβαθρο στο οποίο στηρίζεται η σχετική προεκλογική ρητορική και επιχειρηματολογία. Η εξέταση αυτών των αναπαραστάσεων μεθοδεύεται με τη συστηματική μελέτη κειμένων από την προεκλογική εκστρατεία του κόμματος, δηλαδή ομιλίες, συνεντεύξεις και τηλεοπτικά σποτ.

4.1: Αναπαραστάσεις του παρελθόντος

Από την ανάλυση του πολιτικού λόγου του ΣΥΡΙΖΑ κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας του 2019, προκύπτουν επτά αναπαραστάσεις του παρελθόντος. Οι αναπαραστάσεις αυτές, υπογραμμίζουν το παρελθόν ως κριτήριο πολιτικής. Τα λάθη και οι αστοχίες που εμπεριέχει λειτουργούν παραδειγματικά για την αποφυγή τους στο μέλλον και, με την έννοια αυτή, το παρελθόν λειτουργεί ως γνώση, υπενθύμιση και διδαχή.

Ως πρώτη αναπαράσταση του παρελθόντος θα πρέπει να αναφερθεί αυτή που υπομνηματίζει το παρελθόν ως αρνητικό. Γίνεται μια εμφανής αντιπαραβολή ανάμεσα σε ένα αρνητικό παρελθόν κι ένα θετικό μέλλον με όρους «μπροστά-

πίσω». Ειδικότερα, υπογραμμίζονται οι δυσχέρειες που προξένησαν οι πολιτικές δυνάμεις του παρελθόντος, αποδίδοντας ευθύνες όχι μόνο στην αντίπαλη ΝΔ, αλλά και σε άλλες κομματικές δυνάμεις. Το παρελθόν συνδέεται με εθνική εξάρτηση, λιτότητα, ιδιώτευση, στοιχεία τα οποία εμφανίζονται σε ένα από τα κεντρικά εκλογικά σποτ του ΣΥΡΙΖΑ.¹³³

Την αρνητική «χρoιά» του παρελθόντος στοιχειοθετεί επίσης η αναφορά στην οικογενειοκρατία. Συγκεκριμένα, στη συνέντευξη του απερχόμενου πρωθυπουργού στο κανάλι του ΣΚΑΙ γίνονται αναφορές στα μεγάλα πολιτικά τζάκια, στην περιουσία της οικογένειας Μητσοτάκη, αλλά και στην εμπλοκή προηγούμενων πολιτικών δυνάμεων σε διάφορα σκάνδαλα. Οι αναφορές σε σκάνδαλα είναι γενικόλογες και εξειδικεύονται μόνο στην περίπτωση του αντιπάλου, όταν δηλαδή γίνεται αναφορά σε σκάνδαλα που ενεπλάκη η ΝΔ στο παρελθόν (εξοπλιστικές προμήθειες, δημόσιο, φάρμακο-υπόθεση Novartis).¹³⁴

Επιπλέον, τονίζεται ότι η διαφθορά που σημειώνεται στο παρελθόν από τον αντίπαλο, αλλά και άλλες πολιτικές δυνάμεις, οδήγησαν τη χώρα στον «αγώνα για επιβίωση». Τα λάθη του παρελθόντος είναι αυτά που οδήγησαν τη χώρα στην οικονομική της κατάρρευση το 2008, με «κυβερνήτες» της να αποτελούν τους σημερινούς σφετεριστές της εξουσίας. Στην προεκλογική συγκέντρωση του ΣΥΡΙΖΑ στην Αθήνα, ο Α. Τσίπρας αποτυπώνει ξεκάθαρα στο λόγο του την υπαιτιότητα του αντιπάλου του σε σχέση με το παρελθόν, αναφέροντας χαρακτηριστικά: «Δεν θα ξαναδώσουμε τα κλειδιά του ταμείου σ' αυτούς που το χρεοκόπησαν», «δεν θα ξαναδώσουμε το τιμόνι σ' αυτούς που μας έριξαν στον γκρεμό», «δεν θα εμπιστευτούμε ξανά το μέλλον μας σ' όσους γκρεμίσανε τα όνειρα και την αξιοπρέπεια μας».¹³⁵ Το αρνητικό παρελθόν είναι ανάγκη να παραμείνει «παρελθόν» και να μην επαναληφθεί ως παρόν ή μέλλον.

Η αρνητική απεικόνιση του παρελθόντος συνάγεται επίσης από τη σύνδεσή του με την κρίση που ξέσπασε στη χώρα το 2008. Η αναπαράσταση αυτή εντάσσεται στην πρόσληψη του «αρνητικού» παρελθόντος, παρ' όλα αυτά κρίνεται σκόπιμο να αναλυθεί ξεχωριστά, καθώς αποτελεί το βασικό μοχλό πίεσης έναντι του πολιτικού αντιπάλου. Υποστηρίζεται πως η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ

¹³³ Βλ. <https://youtu.be/OstpND7TIIk>

¹³⁴ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=U-PGlg9FoDo>

¹³⁵ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=GI65oSDL6Mg>

κλήθηκε να κυβερνήσει «μια χώρα χρεοκοπημένη, λεηλατημένη, με έναν λαό ταπεινωμένο».¹³⁶ Γίνεται ειδική αναφορά και υπογραμμίζεται ο ρόλος που διαδραμάτισε ο Α. Σαμαράς το 2014 στην επιδείνωση της κρίσης. Η ΝΔ χαρακτηρίζεται ως παλιό κατεστημένο, το οποίο σε συνεργασία με τους τεχνοκράτες και την ευρωπαϊκή «τραπεζοκρατία» κατάφεραν να ρίξουν τους «πολλούς» στην εξαθλίωση.¹³⁷

Υποστηρίζεται πως στο κρίσιμο διάστημα της κρίσης, η ΝΔ με τις πολιτικές της επέλεξε τον δρόμο της υποταγής και επιδίωξε να μετακυλήσει την ευθύνη και να καταστήσει υπαίτιους γι' αυτήν τους Έλληνες πολίτες. Στην περίπτωση αυτή διατυπώνεται η ρήση που διατύπωσε ο πρώην Υπουργός και Αντιπρόεδρος του ΠΑΣΟΚ Θεόδωρος Πάγκαλος, ότι-«μαζί τα φάγαμε». Στο πλαίσιο αυτό, τίθενται επίσης και ορισμένα κρίσιμα ερωτήματα με σκοπό να «φρεσκαριστούν» οι μνήμες των πολιτών σε ότι αφορά τον ρόλο του αντίπαλου στην οικονομική κατάρρευση της χώρας. Ειδικότερα, διατυπώνεται η προτροπή ο λαός να σκεφτεί τι έζησε ο τόπος αυτός μέχρι το 2014 και, ταυτόχρονα, πως η χώρα αυτή είναι σήμερα. Να σκεφτεί που βρισκόταν και που βρίσκεται. Βρισκόταν στα πρόθυρα της χρεοκοπίας, αλλά τώρα βρίσκεται σε μια ελεύθερη χώρα. Με αυτήν την ιστορική διαδρομή ως στοιχείο που καταδεικνύει με ζοφερά χρώματα την κρίση του παρελθόντος, ο πρόεδρος του ΣΥΡΙΖΑ θα απευθύνει το εξής (ρητορικό) ερώτημα στους πολίτες: «Αξίζει λοιπόν, να ξαναγυρίζουμε πίσω στις μέρες της καταστολής, της αυθαιρεσίας, της απελπισίας;».¹³⁸

Η κριτική προς τις αντίπαλες πολιτικές παρατάξεις και τη ΝΔ ειδικότερα δεν περιορίζεται στην ευθύνη για την εμπλοκή της χώρας σε «επικίνδυνα μονοπάτια», αλλά και στο ότι δεν αποδέχονται τα σφάλματά τους. Δηλώνεται έτσι η αναξιопιστία της παράταξης της ΝΔ, με τους ψηφοφόρους εύλογα να είναι απρόθυμοι να εναποθέσουν τις ελπίδες και την εμπιστοσύνη τους σε μία πολιτική δύναμη που δεν μπορεί να κρατήσει τις προεκλογικές της υποσχέσεις, ούτε να αποδεχτεί τα σφάλματά της. Το προεκλογικό σποτ «Γνωρίζετε ποιοι

¹³⁶ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=5MGvYljPc5o>

¹³⁷ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=5MGvYljPc5o>

¹³⁸ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=GI65oSDL6Mg>

χρεοκόπησαν την χώρα», έρχεται ακριβώς να υπομνηματίσει αυτή ακριβώς την πτυχή που διαφάνηκε τα χρόνια της κρίσης.¹³⁹

Το παρελθόν εκλαμβάνεται επίσης ως κακό και επαναλαμβανόμενο έργο. Οι «δεξιές» πρακτικές που έβλαψαν τον τόπο περιγράφονται ως επαναλαμβανόμενες και κάθε φορά «αναποτελεσματικές». Η πρόσληψη αυτή διαφαίνεται έντονα στο προεκλογικό σποτ του ΣΥΡΙΖΑ «Είναι στη φύση τους». Συγκεκριμένα στο σποτ αυτό γίνεται αναπαράσταση του μύθου του Αισώπου, με τον βάτραχο να συμβολίζει την παράταξη του ΣΥΡΙΖΑ (κόκκινα μάτια), και τον σκορπιό να συμβολίζει τη παράταξη της ΝΔ (μπλε κεντρί). Ενώ λοιπόν, ο βάτραχος είναι πρόθυμος να συνεργαστεί με τον σκορπιό για να διασφαλίσει την επιβίωσή του, στην προκειμένη περίπτωση να διασφαλίσει την έξοδο της χώρας από τα μνημόνια- ο σκορπιός εν μέσω της διαδρομής τον τσιμπάει, με αποτέλεσμα να «πνιγούν» και οι δύο.¹⁴⁰

Η ΝΔ παρουσιάζεται λοιπόν επαναλαμβανόμενα επιβλαβής και ανίκανη να συνεργαστεί για τη σωτηρία της χώρας. Στη προσπάθειά της να καταλάβει την εξουσία προτιμά να «ναυαγήσει το πλοίο», από το να συνεργαστεί και να το σώσει. Η ανικανότητά της να αλλάξει την ίδια της τη φύση είναι αυτή που την καθιστά πρωτίστως ακατάλληλη να κυβερνήσει, καθώς είναι καταδικασμένη να επαναλαμβάνει τα ίδια λάθη.

Όπως και στη ΝΔ, έτσι και στην περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ το παρελθόν αναπαρίσταται ως διδαχή, ως πεδίο σύγκρισης πολιτικών προγραμμάτων και εξαγωγής συμπερασμάτων. Είναι σημαντικό να υπάρξει μια σύγκριση των πολιτικών των δύο παρατάξεων στο παρελθόν και να διαφανούν με αυτό τον τρόπο τα αποτελέσματά τους. Συγκεκριμένα, ο πολιτικός λόγος του Α. Τσίπρα επικεντρώνεται στα χρόνια της οικονομικής κρίσης, δηλαδή στο διάστημα από το 2010 μέχρι και την εκλογική αναμέτρηση το 2019. Στο προεκλογικό σποτ «Τα δέκα χρόνια που άλλαξαν την Ελλάδα», συμπυκνώνονται τα χρόνια της κρίσης, καθώς και η τετραετία της «πολιτικής ανατροπής» που ακολούθησε το 2015. Τα δύο μέρη του παρελθόντος βρίσκονται σε πλήρη αντίφαση, αφού το πρώτο παρουσιάζεται καταστροφικό, βλαβερό και ανεπιθύμητο, με τα αυστηρά

¹³⁹ Βλ. https://youtu.be/MnHkM25K6ZI?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J καθώς και https://youtu.be/dzhCk4OY8vU?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J

καθώς και https://youtu.be/g3j5ESRDVIQ?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J
¹⁴⁰ Βλ. https://youtu.be/hW0ugcuzr0?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J

οικονομικά μέτρα και την παρέμβαση ξένων δυνάμεων να αποτελούν «πρωταγωνιστές» της περιόδου. Το δεύτερο μέρος αντίθετα διακατέχεται από το αίσθημα της ανανέωσης, της ελπίδας, της εξέλιξης και τελικά της πολιτικής ανατροπής και της εξόδου της Ελλάδας από το Μνημόνιο.¹⁴¹ Άλλο ένα παράδειγμα του παρελθόντος ως «διδασχής» αποτελεί το διαφημιστικό σποτ που αναφέρεται στους συνταξιούχους πολίτες. Στο σποτ αυτό, πρωταγωνιστεί μια κυρία προχωρημένης ηλικίας, η οποία πληροφορείται στην τηλεόραση για περικοπή συντάξεων. Υπομνηματίζεται έτσι μία σύνδεση μεταξύ της ΝΔ και του συνταξιοδοτικού προβλήματος. Η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ ήταν εκείνη που τελικά κατάφερε να αποκαταστήσει τις αδικίες που είχαν συντελεστεί στο παρελθόν εις βάρος των συνταξιούχων. Αποτελεί λοιπόν, τον μόνο εγγυητή, ώστε οι αδικίες αυτές να μην ξανασυμβούν στο μέλλον.

Τέλος, ειδική αναφορά θα πρέπει να γίνει στο επίμαχο «Μακεδονικό ζήτημα», αναφορικά με το οποίο η παράταξη του ΣΥΡΙΖΑ προέβη σε σχετικές συγκρίσεις. Η «αναταραχή» που δημιουργήθηκε μετά την υπογραφή της «Συνθήκης των Πρεσπών», οδήγησε στην ανάγκη αιτιολόγησης. Γίνονται εκτεταμένες αναφορές στους χειρισμούς του ζητήματος στο παρελθόν από τις τότε κυβερνήσεις. Ειδικότερα, σε ένα από τα προεκλογικά σποτ της παράταξης εμφανίζεται ο Α. Γεωργιάδης να επιρρίπτει ευθύνες στη παράταξη της ΝΔ και ταυτοχρόνως, παρουσιάζεται μια επιστολή του Κ. Καραμανλή, τότε εν ενεργεία πρωθυπουργού, να δηλώνει τη στήριξη του στις αποφάσεις «εξωγενών δυνάμεων».¹⁴² Η «αλήθεια» λοιπόν για τη Μακεδονία παρουσιάζεται ως εξής: ο ΣΥΡΙΖΑ κατάφερε να πραγματοποιήσει μια επιτυχημένη συμφωνία, δηλώνοντας και διεκδικώντας επίσημα την επίλυση του «χρόνιου» εθνικού προβλήματος. Εν αντιθέσει, η αντίπαλη παράταξη τόσα χρόνια χρονοτριβούσε και στην πραγματικότητα προέβη σε μυστική διπλωματία με σκοπό την αποφυγή επίλυσης του ζητήματος. Ο ΣΥΡΙΖΑ κατόρθωσε μέσα σε μια θητεία του να επιλύσει ένα ζήτημα που «ταλάνιζε» την ελληνική κοινωνία ως ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της εξωτερικής πολιτικής της. Η παράταξη της ΝΔ εμφανίζεται ακατάλληλη και με ένα πέπλο «υποκρισίας» να την περιβάλλει σε σχέση με το χειρισμό του παραπάνω

¹⁴¹ Βλ. <https://youtu.be/OstpND7TIIk>, καθώς και https://youtu.be/WcEnSsNQx0Y?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J

¹⁴² Βλ. https://youtu.be/3u04-CnI6rg?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J

επίμαχου ζητήματος, καθώς και με τις αντιδράσεις που συνέβησαν κατά τη διάρκεια σύναψης της συμφωνίας.

Για την αιτιολόγηση και επεξήγηση των «θετικών» στοιχείων του παρελθόντος απαραίτητη είναι η έμφαση στην ανάγνωση του παρελθόντος ως «εμπόδιο», «περιορισμός». Συγκεκριμένα, η τετραετία διακυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ προβάλλεται ως γεμάτη από προκλήσεις, καθώς ως νέα παράταξη ανέλαβε την επίλυση όλων των προβλημάτων που προκάλεσε τα προηγούμενα χρόνια το πολιτικό κατεστημένο. Όπως τονίζεται και στο προεκλογικό σποτ «Τώρα αποφασίζουμε για τη ζωή μας», η παράταξη κατάφερε εν μέσω δύσκολων συνθηκών πάρα πολλά. Πλέον, χάρη σε αυτόν τον «αγώνα», η Κυβέρνηση έχει τη δυνατότητα να εφαρμόσει το δικό της πρόγραμμα για το μέλλον, χωρίς τη παρέμβαση της Τρόικας, παρέμβαση που στο παρελθόν αποτέλεσε εμπόδιο ανάληψης πρωτοβουλιών και την προώθηση συγκεκριμένων πολιτικών.¹⁴³

Σε πολλές ομιλίες του ο Α. Τσίπρας ενθαρρύνει τους δυνάμει ψηφοφόρους να θυμηθούν τι έζησε ο τόπος μέχρι το 2014 και, ταυτοχρόνως, πως είναι η χώρα σήμερα. Όταν ανέλαβε την εξουσία ο ΣΥΡΙΖΑ υποστηρίζεται πως η χώρα βρισκόταν στη βαθιά χαράδρα της χρεοκοπίας, αλλά τώρα χάρη στις δικές του ενέργειες η χώρα είναι ελεύθερη και οι πολίτες έτοιμοι να ατενίσουν ξανά το μέλλον.¹⁴⁴ Ο ΣΥΡΙΖΑ ήταν εκείνος που παρά τις δυσκολίες κατόρθωσε να προχωρήσει στην αναμόρφωση του κράτους, στην μεταρρύθμιση του «αναχρονιστικού» θεσμού των ΤΕΙ, στην χορήγηση επιδομάτων ενοικίου, στην μείωση των ασφαλιστικών εισφορών, στην ενίσχυση του αγροτικού κόσμου.¹⁴⁵ Εφόσον, λοιπόν, κατόρθωσε να προχωρήσει σε τέτοιες αλλαγές, παρά την ύπαρξη τόσων εμποδίων, στο μέλλον θα είναι σε θέση να κάνει ακόμα περισσότερα.

Σε αντίθεση με τις προηγούμενες προσλήψεις του παρελθόντος, των οποίων το περιεχόμενο αποτελείται από αρνητικά «ακούσματα», οι παρακάτω αναπαραστάσεις προσδίδουν στο παρελθόν ένα θετικό πρόσημο. Αρχικά, θα πρέπει να αναφερθεί η πρόσληψη του παρελθόντος ως «ένδοξο», καθώς περιλαμβάνει κοινωνικούς αγώνες και «δημοκρατικές κατακτήσεις». Στο πλαίσιο αυτό, αναδεικνύονται προσωπικότητες του παρελθόντος, οι οποίες συνέβαλαν

¹⁴³ Βλ. https://youtu.be/TFMerzERTTs?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzy52I

¹⁴⁴ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=GI65oSDL6Mg>

¹⁴⁵ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=5MGvYljPc5o>

στην εξέλιξη και ανάπτυξη της χώρας, και αποτελούν για τους πολίτες ιστορικά σύμβολα υπερηφάνειας. Ειδικότερα, στο προεκλογικό σποτ «Η δύναμη των Ελλήνων», συστρατεύονται ορισμένες από τις σπουδαιότερες προσωπικότητες της χώρας μαζί με τον Α. Τσίπρα. Γίνεται αναφορά στον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, τον Ιωάννη Καποδίστρια και τον Ελευθέριο Βενιζέλο.¹⁴⁶ Οι αναφορές αυτές γίνονται με σκοπό να καταδείξουν τα «θετικά στοιχεία» του «αρνητικού», κατά τα άλλα, παρελθόντος. Οι προσωπικότητες αυτές κατά τη διάρκεια δύσκολων συγκυριών κατάφεραν να επιτύχουν και να αναδειχθούν σε «σωτήρες» της χώρας. Έτσι και ο ΣΥΡΙΖΑ, παρέλαβε το «τιμόνι» της χώρας εν καιρώ οικονομικής δυσπραγίας και κρίσης και, παρ' όλα αυτά, κατόρθωσε το «ακατόρθωτο»: να «ξεφύγει» η χώρα από τον κλοιό της οικονομικής κρίσης και τον εξωτερικό τοποτηρητή. Ο Α. Τσίπρας, λοιπόν, ως η κεφαλή της παράταξης, αξίζει να αναδειχθεί κι ο ίδιος ως καίρια προσωπικότητα του παρελθόντος που έχει δοκιμαστεί στις προκλήσεις και που μπορεί να αποτελέσει εγγυητής του μέλλοντος.

Τέλος, «εξέχουσα» θέση στον πολιτικό λόγο του ΣΥΡΙΖΑ καταλαμβάνει η πρόσληψη του παρελθόντος ως «καίρια τομή». Η αναπαράσταση αυτή, θεμελιώνεται στην τετραετή διακυβέρνηση της χώρας από την παράταξη του ΣΥΡΙΖΑ. Η πολιτική ανατροπή περιγράφεται από τον πρόεδρο του ΣΥΡΙΖΑ ως μια κατάσταση αναγκαία που οδήγησε στην ανανέωση και «ανακούφιση» του τόπου. Η τετραετία αυτή είναι αποκομμένη από το υπόλοιπο χρονικό φάσμα του παρελθόντος και συμπυκνώνεται με την έννοια της «διαφοροποίησης». Η χώρα υπό την καθοδήγηση και μόνο του ΣΥΡΙΖΑ κατάφερε να απελευθερωθεί από τον ζυγό «εξωτερικών» και «εσωτερικών» εχθρών, καθώς και να σταθεί ξανά ανεξάρτητη πολιτικά και οικονομικά, χωρίς τη σύμπραξη άλλων δρώντων. Οι νίκες της παράταξης είναι αυτές που οδήγησαν στην «ελευθερία» της χώρας.¹⁴⁷ Ο ΣΥΡΙΖΑ κατάφερε να πετύχει εκεί που απέτυχαν οι προηγούμενοι. Κατάφερε να βγάλει τη χώρα από τη διεθνή απομόνωση, να αντιμετωπίσει το μεταναστευτικό και προσφυγικό ζήτημα, καθώς και να διεκδικήσει πίσω τον πρωταγωνιστικό ρόλο της Ελλάδας στα Βαλκάνια.¹⁴⁸ Ο διωγμός του έως εκείνη

¹⁴⁶ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=xEnW3sCKmp8>

¹⁴⁷ Βλ. https://youtu.be/MiHBWnccttc?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzy52J

¹⁴⁸ Βλ. https://youtu.be/TFMerzERTTs?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzy52J

τη στιγμή πολιτικού κατεστημένου και η ανάληψη καθηκόντων από την «νέα» παράταξη οδήγησε στη λύτρωση της χώρας και στην ανανέωσή της από τα «αρνητικά» στοιχεία του παρελθόντος. Το σποτ «Τα δέκα χρόνια που άλλαξαν την Ελλάδα», τονίζουν ακριβώς αυτή την ανανέωση. Συγκεκριμένα, μέσα σε δέκα λεπτά παρουσιάζονται συνοπτικά πολιτικές που διαμόρφωσαν τη χώρα τα τελευταία δέκα χρόνια. Τα τέσσερα τελευταία όμως χρόνια είναι αυτά που οδήγησαν στη θετική αλλαγή και στη διάρκεια των οποίων διορθώθηκε η «ζημιά» των προηγούμενων έξι.¹⁴⁹

Το αφήγημα που συγκροτείται από τις παραπάνω εφτά αναπαραστάσεις γίνεται με σκοπό να αναδειχθεί ο ρόλος του ΣΥΡΙΖΑ στην αλλαγή της χώρας. Ως προηγούμενη κυβέρνηση, αλλά και ταυτοχρόνως νέα στο περιβάλλον εξουσίας, η παράταξη του ΣΥΡΙΖΑ εμφανίζεται έτοιμη να τεκμηριώσει τα σφάλματά της στο παρελθόν και ταυτόχρονα να αναδείξει τις επιτυχίες της που δεν ήρθαν αβίαστα, αλλά με πολλούς αγώνες και ενότητα. Με τις συγκυρίες που ήταν υπαίτιες για τα σφάλματα του παρελθόντος να μη είναι πλέον «εμπόδιο», ο ΣΥΡΙΖΑ είναι σε θέση να προσφέρει μόνο θετικά στοιχεία και πολιτικές ευημερίας. Έχει η ίδια η παράταξη διαμορφώσει τα πλαίσια ελευθερίας που χρειάζεται για να αποτελέσει «διαμορφωτή» του μέλλοντος «των πολλών» και να αποτρέψει την οποιαδήποτε οπισθοχώρηση στο «αβέβαιο» παρελθόν. Το παρόν όμως είναι που θα αποτελέσει το «κλειδί» του μέλλοντος.

4.2: Αναπαραστάσεις του παρόντος

Το παρόν συμπυκνώνεται στην ημέρα των εκλογών και στην αναγκαιότητα της σωστής επιλογής. Η 7^η Ιουλίου περιγράφεται ως τόπος συνάντησης και συνδιαμόρφωσης πολιτικής. Οι πολίτες πλέον είναι αυτοί που θα αποφασίσουν για το μέλλον τους, σκεπτόμενοι πάντα το παρελθόν, αλλά και το μέλλον τους. Η δύναμη αυτή και η έμφαση που δίνεται στη ψήφο των πολιτών προσομοιάζει την Αθηναϊκή δημοκρατία και συγκεκριμένα την Εκκλησία του Δήμου. Οι εκλογές λοιπόν, ως «εκκλησία του Δήμου», όπου και μία ψήφος, μία φωνή, ένα χέρι μπορεί να καθορίσει το τελικό αποτέλεσμα.

¹⁴⁹ Βλ. <https://youtu.be/OstpND7TIIk>

Ο πολίτης είναι στην προκειμένη περίπτωση διαμορφωτής του δικού του μέλλοντος, αλλά και ταυτόχρονα υπεύθυνος για τις επιλογές του. Η σωστή επιλογή δεν μπορεί να του επιβληθεί, πρέπει ο ίδιος να είναι σε θέση να κατανοήσει ποια πολιτική δύναμη θα του προσφέρει το καλύτερο δυνατόν μέλλον. Ο Α. Τσίπρας προτρέπει ο ίδιος, όπως και το 2015, οι πολίτες να είναι εκείνοι που για μια ακόμα φορά θα οδηγήσουν σε πολιτική ανατροπή. Να είναι οι ίδιοι υπεύθυνοι για την «ανατροπή» του μέλλοντος, μη δίνοντας ξανά την ευκαιρία σε παρελθοντικές «επιβλαβείς» ομάδες να εξουσιάσουν στο μέλλον. Στις 7 Ιουλίου οι πολίτες πρέπει να ψηφίσουν και να κάνουν τη σωστή επιλογή, καθώς οι ίδιοι είναι τώρα που αποφασίζουν για τη ζωή τους.¹⁵⁰

4.3: Αναπαραστάσεις του μέλλοντος

Ο προεκλογικός πολιτικός λόγος του ΣΥΡΙΖΑ σκιαγραφεί το μέλλον και εμπεριέχει συγκεκριμένες προσλήψεις του. Ειδικότερα, το μέλλον αναπαρίσταται με έξι διαφορετικούς τρόπους. Το μέλλον που οραματίζεται ο ΣΥΡΙΖΑ παρουσιάζεται «κοινός τόπος» και «κοινή επιθυμία» όλων των Ελλήνων πολιτών. Αποτελεί μονόδρομο από τη στιγμή που οι πολίτες δεν θέλουν να επιστρέψουν στο παρελθόν αλλά να συνεχίσουν την πορεία της χώρας προς την «ανανέωση» και την «αλλαγή» της. Το μέλλον αυτό θα αποφασιστεί από τους ίδιους τους ψηφοφόρους, καθώς οι ίδιοι έχουν αποτελέσει «θεατές» του παρελθόντος ενώ τώρα θα πρέπει να γίνουν «κριτές» του μέλλοντος.

Μία πρώτη πρόσληψη του μέλλοντος που εμφανίζεται στον προεκλογικό λόγο του ΣΥΡΙΖΑ είναι η αναπαράστασή του ως «θετικό» και «ανοικτό». Η προσέγγιση του μέλλοντος ως «ανοικτού» κατανοείται ως κάτι που επαφίεται στη βούληση και τις αποφάσεις των πολιτών χωρίς να είναι προ-δοσμένη η ταυτότητα και ο χαρακτήρας του. Το μέλλον δεν είναι δεδομένο, αλλά παραμένει ενδεχόμενο, με πολλές πιθανότητες. Οι πολίτες θα είναι εκείνοι που θα το «σταθεροποιήσουν» και θα του δώσουν «μορφή». Το «ανοικτό» αυτό μέλλον, αναπαρίσταται σε όλα

¹⁵⁰ Βλ. https://youtu.be/kkgDNk6-VAK?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J, https://youtu.be/8g74f-ATh2A?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J, https://youtu.be/q7Vx2scB_Qw?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J, https://youtu.be/TFMerzERTTs?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J καθώς και https://youtu.be/ICNuVSH358Q?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J

σχεδόν τα προεκλογικά σποτ του ΣΥΡΙΖΑ, με έμφαση να δίνεται στα «θέλω» που θέλει να πραγματοποιήσει ο ΣΥΡΙΖΑ, με τα «θέλω» αυτά να ταυτίζονται με τις επιθυμίες των πολιτών.¹⁵¹

Εκτός από «ανοικτό» και «θετικό» το μέλλον παρουσιάζεται επίσης ως κάτι που δεν προκλήθηκε αυτομάτως από την εξέλιξη των πραγμάτων, αλλά κερδήθηκε με αγώνα. Συνιστά μετάβαση από ένα παρελθόν που συμβολίζει την εθνική εξάρτηση, τη λιτότητα και την ιδιώτευση σε μια κατάσταση όπου, πλέον, υποστηρίζεται πως προχωράμε «μπροστά», σε ένα μέλλον που ήδη κερδήθηκε στο παρόν και συμβολίζει τη συλλογική ευημερία. Τονίζεται η σημασία της συλλογικής ευημερίας και η προσπάθεια επίτευξής της, η οποία βασίζεται στο αν οι ψηφοφόροι θα πάρουν την απόφαση να διατηρήσουν το «θετικό» περιβάλλον που διαμόρφωσε ο ΣΥΡΙΖΑ στην προηγούμενη τετραετία ή θα συντελέσουν στο «πισωγύρισμα» της χώρας. Το σύνθημα το οποίο συμπυκνώνει αυτές τις διαπιστώσεις και χρησιμοποιείται συχνά από τον πρόεδρο του ΣΥΡΙΖΑ είναι το παρακάτω: «Θα πορευτούμε όλοι μαζί, ή ο καθένας μόνος του και όποιος αντέξει».¹⁵² Η συλλογικότητα αφορά το όραμα του ΣΥΡΙΖΑ για το μέλλον, ενώ η ατομικότητα το όραμα της ΝΔ, το οποίο είναι καταδικασμένο να αποτύχει.

Μια άλλη πρόσληψη που γίνεται εμφανής είναι η ταύτιση του μέλλοντος και του παραδείσου. Σε αυτή την πρόσληψη δίνεται ιδιαίτερη σημασία στο μέλλον που «υπόσχονται» οι αντίπαλες δυνάμεις, αλλά που προφανώς δεν μπορούν να προσφέρουν. Το μέλλον αυτό, που προσιδιάζει σε «παράδεισο», εμφανίζει εσχατολογικά στοιχεία όπως αυτά που συναντώνται στη θρησκεία. Οι συντηρητικές δυνάμεις υπόσχονται και περιγράφουν ένα δοσμένο μέλλον κατ'αντιστοιχία με το δοσμένο και μη επιδεχόμενο αλλαγής παρελθόν τους και τις πολιτικές που άσκησαν στη διάρκειά του. Στην αναπαράσταση αυτή, υπαινίσσονται ένα εσχατολογικό «μονοπάτι» που είναι υποχρεωμένοι οι πολίτες να ακολουθήσουν, εφόσον αναδειχθούν στην πολιτική εξουσία οι συντηρητικές πολιτικές δυνάμεις του παρελθόντος. Οι δυνάμεις αυτές δεν ήταν σε θέση στο παρελθόν να αφουγκραστούν τις ανάγκες των πολιτών, ούτε και να αλλάξουν

¹⁵¹ Βλ. https://youtu.be/ICNuVSH358Q?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J, https://youtu.be/q55DYN3KqdA?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J, <https://syr.us/OGZ>, καθώς και https://youtu.be/kkgDNk6-VAk?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J

¹⁵² Βλ. https://youtu.be/kkgDNk6-VAk?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J

πορεία, λόγω των περιοριστικών πολιτικών τους. Πως θα μπορούσε λοιπόν ένα περιοριστικό και προκαθορισμένο όραμα για το μέλλον, να αποτελέσει «παράδεισο» για του ψηφοφόρους; Η συλλογιστική αυτή κλείνει με τον πρόεδρο του ΣΥΡΙΖΑ να διατυπώνει το ρητορικό ερώτημα: «Τους πιστεύεις;».¹⁵³

Με βάση την παραπάνω διαπίστωση, έρχεται να προστεθεί η αναπαράσταση του μέλλοντος με όρους «δίληματος». Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται στους ψηφοφόρους ένα εύλογο δίλημμα για το πως επιθυμούν το μέλλον τους. Το δίλημμα αναπαρίσταται με όρους «μπρος» και «πίσω». Η επιλογή των ψηφοφόρων είναι αυτή που θα καθορίσει αν θα πορευτούν μπροστά με την παράταξη του ΣΥΡΙΖΑ ή «πίσω» με την παράταξη της ΝΔ. Για την υποστήριξη των παραπάνω χαρακτηρισμών ο Α. Τσίπρας σκιαγραφεί με συγκεκριμένο τρόπο το προφίλ του πολιτικού του αντιπάλου, του Κ. Μητσοτάκη. Ο πρόεδρος της ΝΔ χαρακτηρίζεται νεοφιλελεύθερος και το σχέδιό του για το μέλλον υποστηρίζεται πως διαπνέεται από κοινωνική αδικία, επιστροφή του ΔΝΤ, στενή συνεργασία με τον ΣΕΒ, την ολιγαρχική ελίτ και φυσικά με τους τεχνοκράτες οικονομολόγους του ΔΝΤ. Γίνεται εκτεταμένη αναφορά σε μη δημοφιλή μέτρα που εμπεριέχονταν στον προεκλογικό λόγο του Κ. Μητσοτάκη, όπως η καθιέρωση εφταήμερης εργασίας, η κατάργηση των συλλογικών διαπραγματεύσεων, η κατάργηση των επιδομάτων και της 13^{ης} σύνταξης, η διάλυση της δημόσιας υγείας κ.α.¹⁵⁴

Ταυτόχρονα, προχωρά και στη δική του ανάλυση, για το μέλλον που θα έχει η χώρα, αν εκλεγεί ο ΣΥΡΙΖΑ. Το όραμα αυτό υπόσχεται μια Ελλάδα ισότητας, αλληλεγγύης, μια Ελλάδα ενωμένη, δημοκρατική, σύγχρονη, ευρωπαϊκή. Δηλώνεται επίσης, ότι η παράταξη αυτή είναι η μόνη που μπορεί να αποτελέσει εμπόδιο στον δρόμο του φιλελευθερισμού, της Ευρωπαϊκής Κομισιόν και της στενής συνεργασίας μεταξύ του Κ. Μητσοτάκη και Βέμπερ.¹⁵⁵ Η προβολή των δύο παράλληλων σεναρίων στην πραγματικότητα «αφυπνίζει» και «ενημερώνει» τον Έλληνα πολίτη για τις αυριανές αποφάσεις του αντιπάλου. Την ίδια στιγμή, υπομνηματίζει την αναγκαιότητα της ύπαρξης ενός εμποδίου το οποίο θα αποτελέσει ανάχωμα σε οποιαδήποτε πολιτική δύναμη θα προσπαθήσει να σφετεριστεί το μέλλον της χώρας. Το «εμπόδιο» αυτό θα το τοποθετήσουν οι ίδιοι

¹⁵³ Βλ. https://youtu.be/8g74f-ATh2A?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J

¹⁵⁴ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=5MGvYljPc5o>

¹⁵⁵ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=5MGvYljPc5o>

οι πολίτες ψηφίζοντας την παράταξη του ΣΥΡΙΖΑ και υποστηρίζοντάς την ως συνδιαμορφωτές του μέλλοντος.

Το μέλλον μπορεί να αναπαρίσταται ως «ανοικτό», όμως η έννοια της ανάπτυξης αποκτά νέο νόημα μέσα από το αφήγημα που συγκροτείται από τον πολιτικό λόγο του ΣΥΡΙΖΑ. Συγκεκριμένα, δεν μπορεί να υπάρξει καμία έννοια «ανάπτυξης» στο μέλλον, αν αυτή δεν συνδέεται με την «πράσινη ανάπτυξη». Το μέλλον, λοιπόν, σκιαγραφείται στη περίπτωση αυτή ως στενά συνδεδεμένο με το περιβάλλον και τις πολιτικές που πρέπει να ακολουθηθούν με σκοπό την προστασία του. Στην περίπτωση αυτή έχουμε τη σύνδεση της ευημερίας των πολιτών με την προστασία του περιβάλλοντος. Η «πράσινη ανάπτυξη» είναι αυτή που θα καταπολεμήσει την κλιματική αλλαγή και θα προχωρήσει με μεταρρυθμίσεις ώστε να εκσυγχρονίσει τις υπάρχουσες δομές. Στο προεκλογικό σποτ «Η ανάπτυξη θα είναι πράσινη ή δεν θα υπάρξει» αναδεικνύεται ο ρόλος του ΣΥΡΙΖΑ ως καθοριστικός παράγοντας πραγμάτωσης των κατάλληλων συνθηκών, που θα καταλήξουν στην εκπλήρωση του στόχου.¹⁵⁶ Η περιβαλλοντική πολιτική του ΣΥΡΙΖΑ συνδέεται με τα μελλοντικά «θέλω» των πολιτών και εμμέσως με την μελλοντική τους ευημερία. Προβάλλονται εκτεταμένα τα «θέλω» που πρέπει να επιζητούν οι πολίτες από το μέλλον τους. Οι συγκεκριμένες επιθυμίες μπορούν μόνο να πραγματοποιηθούν με την σχεδίαση μιας σωστής περιβαλλοντικής πολιτικής, την οποία ο ΣΥΡΙΖΑ και μόνο, μπορεί να διεκπεραιώσει. Το ευοίωνο και επιθυμητό μέλλον, με δύο λόγια, δεν είναι χωρίς προϋποθέσεις και χαρακτηριστικά, αλλά αναφέρεται σε μια ανάπτυξη που σέβεται το περιβάλλον («πράσινη») και μπορεί να μεθοδευτεί μόνο από τον ΣΥΡΙΖΑ.¹⁵⁷

Το μέλλον αναπαρίσταται επίσης ως μη «αυτονόητο». Περιγράφεται ως συνθήκη που καθίσταται δυνατή λόγω του ΣΥΡΙΖΑ. Δεν θα μπορούσε να υπάρξει οποιοδήποτε «θετικό» μέλλον για τη χώρα εάν η παράταξη δεν είχε φροντίσει κατά τη προηγούμενη τετραετία να θέσει τα θεμέλια. Όπως αναφέρει κι ο ίδιος ο Α. Τσίπρας: «Η παράταξη έκανε ένα βήμα πίσω, για να μπορεί σήμερα μαζί με τους πολίτες να κάνουν πολλά βήματα μπροστά».¹⁵⁸ Η παράταξη του ΣΥΡΙΖΑ εμφανίζεται ως εκείνη που κατάφερε να επιστρέψει την Ελλάδα πίσω στους

¹⁵⁶ Βλ. https://youtu.be/Gp0lmnCHocg?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52I

¹⁵⁷ Βλ. https://youtu.be/ICNuVSH358Q?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52I

¹⁵⁸ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=5MGvYljPc5o>

Έλληνες και άρα εκείνη μόνο μπορεί να αποτελέσει την εγγυήτρια δύναμη που θα φροντίσει η Ελλάδα να παραμείνει στους Έλληνες.¹⁵⁹ Σε αρκετά προεκλογικά σποτ τονίζεται η συμβολή του ΣΥΡΙΖΑ στην «ελευθέρια» της χώρας, η οποία επετεύχθη με την έξοδο της Ελλάδας από τα μνημόνια και άρα από την «εξωτερική επιτήρηση». Η παράταξη, λοιπόν, που είναι σε θέση και θέλει να στηρίξει τους πολίτες στο μέλλον είναι αυτή που το έχει πραγματοποιήσει και το παρελθόν.¹⁶⁰

Τέλος, θα πρέπει να γίνει αναφορά σε μία από τις κυριότερες προσλήψεις του μέλλοντος στον πολιτικό λόγο του ΣΥΡΙΖΑ, αυτή που το συλλαμβάνει ως «δεύτερη ευκαιρία». Η «δεύτερη ευκαιρία» ασφαλώς είναι αυτή που πρέπει να δοθεί στο ΣΥΡΙΖΑ με σκοπό να μπορέσει να πραγματώσει ότι δεν του δόθηκε ως ευκαιρία στην προηγούμενη τετραετία. Η παράταξη δεν είχε την ευκαιρία να «τελειώσει αυτό που άρχισε». Εν συντομία, λόγω των πιεστικών συνθηκών ο ΣΥΡΙΖΑ δεν είχε ποτέ τη δυνατότητα να βάλει σε εφαρμογή μια καθαρά δική του πολιτική. Παρότι κυβέρνησε εν καιρώ κρίσης, τονίζεται ότι ως κυβέρνηση κατόρθωσε το ακατόρθωτο, να κάνει αυτό που οι προηγούμενες και κατεστημένες πολιτικές δυνάμεις δεν μπόρεσαν να διεκπεραιώσουν: να «ελευθερώσει» την Ελλάδα. Οι πολιτικές της όμως ήταν περιορισμένες πρωτίστως λόγω αυτών των συνθηκών. Έχοντας ξεδιαλύνει το «εχθρικό κλίμα», η παράταξη έχει πλέον την δυνατότητα να εφαρμόσει το δικό της πρόγραμμα για το μέλλον χωρίς τη παρέμβαση της Τρόικας. Το πρόγραμμα αυτό απαρτίζεται από δώδεκα δεσμεύσεις για την νέα τετραετία. Κάποιες από αυτές αναφέρονται ως εξής: δημιουργία 50.000 νέων θέσεων εργασίας, αύξηση του κατώτατου μισθού, διπλασιασμός των άμεσων επενδύσεων κ.α.¹⁶¹ Ο ΣΥΡΙΖΑ λοιπόν, αξίζει μια «δεύτερη ευκαιρία» προκειμένου να πραγματοποιήσει τη δική του ατζέντα και όχι απλώς να συνδιαμορφώνει μια πολιτική με τρίτους («Θεσμούς»).

Έχοντας ολοκληρώσει την περιγραφή των έξι προσλήψεων του μέλλοντος που διαφαίνονται στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ είναι αναγκαίο είναι να αναφερθεί η επιδίωξη αυτών των αναπαραστάσεων. Η εικόνα του μέλλοντος παραμένει «μετέωρη» και χαρακτηρίζεται από πολλαπλά «ανοικτά σενάρια». Ακόμα και σε

¹⁵⁹ Βλ. https://youtu.be/q7Vx2scB_Qw?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J

¹⁶⁰ Βλ. https://youtu.be/MiHBWnccttc?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J

¹⁶¹ Βλ. https://youtu.be/TFMerzERTTs?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J

αναφορές που αφορούν τον αντίπαλο, ο Α. Τσίπρας προσανατολίζεται σε γενικόλογες πολιτικές που θα ακολουθηθούν από τον Κ. Μητσοτάκη σε περίπτωση νίκης και που οπωσδήποτε θα αποβούν ζημιογόνες για το μέλλον της χώρας. Το μέλλον των «πολλών» μπορεί μόνο να διεκπεραιωθεί από την παράταξη του ΣΥΡΙΖΑ, η οποία αποτέλεσε στο παρελθόν στήριγμα και ανανέωση. Η επιδίωξή της λοιπόν, είναι να αδράξει τη «δεύτερη ευκαιρία» που θα της προσφέρουν οι Έλληνες πολίτες, ώστε να συνδιαμορφώσουν ένα μέλλον «των πολλών». Η «μοίρα» της χώρας παραμένει στους ψηφοφόρους.

Συμπεράσματα

Η εργασία αυτή είχε ως στόχο να εξετάσει ρητορικές χρήσεις του στον πολιτικό λόγο, το πώς αναπαρίσταται το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Για τον σκοπό αυτό, έγινε εκτενής ανάλυση των προσλήψεων του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος στον πολιτικό λόγο της ΝΔ και του ΣΥΡΙΖΑ κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας το 2019. Για την ανάλυση του θέματος και την κατάδειξη της σημασίας που έχουν οι εν λόγω στρατηγικές ρητορικής στον πολιτικό λόγο αντλήθηκε πρωτογενές εμπειρικό υλικό από προεκλογικά σποτ, ομιλίες, συνεντεύξεις και άρθρα.

Το εν λόγω αρχειακό υλικό μελετήθηκε με γνώμονα ποικίλες μεθοδολογικές και θεωρητικές προσεγγίσεις στη μελέτη του πολιτικού λόγου και εξετάστηκαν τεχνικές που συχνά χρησιμοποιούνται από τους πολιτικούς ρήτορες όταν απευθύνονται στο (εκλογικό) κοινό. Η έρευνα επικεντρώθηκε κυρίως σε στρατηγικές όπως αυτή της αφήγησης και της νομιμοποίησης. Πρόκειται για στρατηγικές οι οποίες συνδέονται στενά με τον χρόνο, τη διαχείριση και την (ανα)παράστασή του, καθώς με την πρώτη συγκροτούνται γεγονότα και με τη δεύτερη τα γεγονότα αυτά νομιμοποιούνται.

Με την επιλεκτική και σχεδιασμένη αναφορά στο παρελθόν οι πολιτικοί δρώντες δημιουργούν συγκεκριμένες (ανα)παραστάσεις ώστε να τονίσουν θετικά στοιχεία της πολιτικής τους και, αντιστρόφως, να υποδείξουν αδυναμίες των αντιπάλων. Στόχος, εν προκειμένω, είναι η μνεία του παρελθόντος με τρόπο ώστε να διαμορφωθεί μια εκδοχή του η οποία να ευνοεί τις πολιτικές επιδιώξεις του ρήτορα, χωρίς απαραίτητα η (ανα)παράσταση αυτή να είναι κατ' ανάγκη και «αντικειμενική». Στο πλαίσιο αυτό, το παρελθόν αποτελεί σημαντικό παράγοντα πειθούς, ενώ παράλληλα τροφοδοτεί συγκεκριμένες αφηγήσεις και τοποθετήσεις σχετικά με το μέλλον. Η υπόδειξη αρνητικών στοιχείων του παρελθόντος εμμέσως διαγράφει ένα μέλλον που περιγράφεται ως επιθυμητό όταν τα στοιχεία αυτά εκλείψουν, ενώ ο εξωραϊσμός του προεικονίζει ένα μέλλον που για να είναι επιθυμητό απαιτείται να επαναλαμβάνει τα στοιχεία του παρελθόντος. Η σύνδεση παρελθόντος και μέλλοντος έχει μελετηθεί από πολλούς ερευνητές, ιδίως δε τα συναισθήματα που προκαλεί αυτή η σύνδεση στο (εκλογικό) κοινό.

Ασφαλώς, το ποιος, με ποιο τρόπο και με τι επιδιώξεις χειρίζεται το παρελθόν αποτελεί αντικείμενο συνεχούς έρευνας.

Αναφορικά με το παρόν δεν υπάρχει σημαντικός αριθμός μελετών, καθώς κατά κανόνα αυτό υποδεικνύεται ως συνδετικός κρίκος του παρελθόντος με το μέλλον. Χαρακτηρίζεται από τους πολιτικούς δρώντες ως ένα κρίσιμο μεταβατικό στάδιο, μία κρίσιμη συνθήκη, η οποία είναι σε θέση να αλλάξει, αλλά και να διαμορφώσει, το μέλλον. Το παρόν προτείνεται στο (εκλογικό) κοινό ως ευκαιρία κριτικού (ανα)στοχασμού ώστε να ληφθούν οι βέλτιστες αποφάσεις για το μέλλον. Τη διαδικασία αυτή προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό οι συγκεκριμένες ιστορικές περιστάσεις. Είναι αναγκαία επομένως η συστηματική εξέταση του κοινωνικοοικονομικού και πολιτικού πλαισίου της ιστορικής συγκυρίας στο οποίο ο πολιτικός λόγος αναφέρεται στο παρόν και το αναπαριστά ρητορικά.

Τέλος, το μεγαλύτερο μέρος των ερευνών αποδίδει ιδιαίτερη έμφαση στο μέλλον και πως αυτό αναπαρίσταται. Σημαντικός αριθμός ερευνών έχουν ασχοληθεί με ομιλίες πολιτικών, αναλύοντας τις αναπαραστάσεις και τα οράματα που προσπαθούν να προωθήσουν. Μέσω του μέλλοντος παρουσιάζεται το όραμα του πολιτικού, το οποίο προσπαθεί να παρουσιαστεί ως «κοινός τόπος», ως ένα καθολικό όραμα. Ταυτοχρόνως, το μέλλον παρουσιάζεται συνήθως ως δίλλημα, με το κοινό να πρέπει να αποφασίσει ανάμεσα στο «επιθυμητό» μέλλον ή στην επανάληψη σφαλμάτων του παρελθόντος. Κατά κανόνα δε, οι αναπαραστάσεις του μέλλοντος διαπνέονται από ένα στοιχείο «πεπρωμένου», ότι δηλαδή αυτό δεν μπορεί να αποφευχθεί. Οι πολιτικοί δρώντες παρουσιάζονται από συνεχιστές του παρελθόντος, ως εγγυητές του μέλλοντος. Η δυνατότητα αυτή των πολιτικών δρώντων να διαμορφώνουν μελλοντικά σενάρια είναι κι αυτή που μελετάται συχνότερα, καθώς σημαντικό είναι να καταδειχθεί εάν και κατά πόσον αυτός που χειρίζεται το μέλλον είναι σε θέση να ελέγχει και το παρόν.

Με αυτά τα δεδομένα, η παρούσα έρευνα επικεντρώθηκε στον πολιτικό λόγο της ΝΔ και του ΣΥΡΙΖΑ κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας του 2019. Πριν από την ανάλυση αυτή, για την καλύτερη κατανόηση και ανάλυση των στρατηγικών ρητορικής και των συγκεκριμένων αναπαραστάσεων του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος, αναλύθηκε συνοπτικά το πολιτικό πλαίσιο της περιόδου στο οποίο έλαβε χώρα η προεκλογική εκστρατεία. Στην ενότητα αυτή, καταγράφηκε η θεματική ατζέντα και τα επίδικα ζητήματα

που προωθούσαν τα δύο κόμματα, με δεδομένο τον συσχετισμό δύναμης που διαμόρφωναν τα αποτελέσματα των τριών εκλογικών αναμετρήσεων.

Στην προεκλογική αναμέτρηση το 2019 το κυριότερο επίδικο ήταν αυτό της οικονομίας, με τη μεσαία τάξη να διαδραματίζει καίριο ρόλο στον πολιτικό λόγο και των δύο κομμάτων. Η ΝΔ τόνιζε το ζήτημα της ασφάλειας, ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ έδωσε μεγαλύτερη βαρύτητα στο περιβάλλον και στη πράσινη ανάπτυξη. Τόσο ο Κ. Μητσοτάκης όσο και ο Α. Τσίπρας ενέτασαν στον πολιτικό τους λόγο αφηγήσεις και αναπαραστάσεις που αφορούν στο παρελθόν, στο παρόν και στο μέλλον. Ο λόγος τους παρουσιάζει πολλές ομοιότητες, σε σχέση πάντα με τις ρητορικές στρατηγικές που έχουν ακολουθηθεί. Την ίδια στιγμή όμως διακρίνονται και σημαντικές διαφορές. Αρχικά, στην περίπτωση του παρελθόντος και οι δύο ηγέτες αξιοποίησαν επιλεγμένες χρονικές στιγμές του παρελθόντος, τις οποίες ωστόσο ερμήνευαν διαφορετικά. Αμφότεροι, επίσης, επέριψαν ευθύνες στον άλλον για τα λάθη του παρελθόντος και αποσιώπησαν επιβαρυντικά γι' αυτούς γεγονότα. Επιπλέον, και οι δύο πολιτικοί αρχηγοί επιδίωξαν συστηματικά να περιγράψουν ένα «ένδοξο παρελθόν» και τα θετικά στοιχεία που συνεισέφεραν στη δημιουργία του. Το παρελθόν παρουσιάστηκε κατά κανόνα ως διδαχή, ως μάθημα για το ακροατήριο, ως υπενθύμιση ώστε τα λάθη που υποδείχθηκαν από τον πολιτικό λόγο ότι έγιναν να μην επαναληφθούν στο μέλλον. Τέλος, αναφορικά με το παρελθόν υποδείχθηκαν κρίσιμα γεγονότα με ιδιαίτερη σημασία για το μέλλον.

Η κύρια διαφορά ανάμεσα στον ΣΥΡΙΖΑ και τη ΝΔ στην αναπαράσταση του παρελθόντος εντοπίζεται στην περίοδο του ξεσπάσματος της κρίσης και στη τετραετία της διακυβέρνησης από τον ΣΥΡΙΖΑ. Στη περίπτωση αυτή, η ΝΔ επικεντρώνεται στο γεγονός ότι στο παρελθόν έχουν υπάρξει καλές και κακές πρωτοβουλίες. Υπογραμμίζονται ωφέλιμες πολιτικές του παρελθόντος οι οποίες υιοθετήθηκαν από τη ΝΔ, καθώς και πολιτικές που υπήρξαν πρωτοβουλία του ΣΥΡΙΖΑ και αποδείχθηκαν βλαβερές για την πορεία της χώρας. Την ίδια στιγμή, ο Α. Τσίπρας αναφερόμενος στη θητεία του αναφέρεται στο παρελθόν ως εμπόδιο, ως κώλυμα. Ο ΣΥΡΙΖΑ προσπαθούσε να αποδώσει τα λάθη του παρελθόντος στο γεγονός ότι δεν ήταν σε θέση να ακολουθήσει δική του πολιτική, καθώς υπήρχαν οι δεσμεύσεις από τους «Θεσμούς».

Το παρόν σκιαγραφήθηκε με τον ίδιο τρόπο και από τις δύο πολιτικές δυνάμεις. Και οι δύο προσπάθησαν να αναδείξουν τη σημασία της «ορθής» απόφασης και επιλογής, καθώς και την κρισιμότητα της εκλογικής αναμέτρησης. Το παρόν περιγράφεται ως «τόπος» για σκέψη και περισυλλογή, με τους πολίτες να πρέπει να σκεφτούν αυτά που αναφέρθηκαν για το παρελθόν και να συμφωνήσουν με ένα συγκεκριμένο όραμα για το μέλλον. Ο ΣΥΡΙΖΑ ταυτίζει το παρόν με την πολιτική ανατροπή και η ΝΔ αντίστοιχα με τη σωστή επιλογή.

Στη περίπτωση του μέλλοντος, οι ρητορικές αναπαραστάσεις παρουσίαζαν πολλά κοινά. Και οι δύο ηγέτες παρουσιάστηκαν ως εγγυητές του μέλλοντος και αποκλειστικοί δρώντες για τη μεθόδευσή του. Ταυτόχρονα, το μέλλον παρουσιάζεται ως δίλημμα, ως δύο επιλογές οι οποίες συνδέονται με τις δύο πολιτικές δυνάμεις, με το όραμα του αντιπάλου να ταυτίζεται με την επανάληψη βλαβερών γεγονότων και το πισωγύρισμα σε ένα «ειδεχθές» παρελθόν. Το μέλλον παρουσιάζεται επίσης με θετική χροιά, με πολλές αλλαγές που απαιτείται να πραγματοποιηθούν ώστε να επιτευχθούν προϋποθέσεις ευημερίας των πολιτών. Στη περίπτωση της ΝΔ, οι αλλαγές αυτές προβάλλονται μέσα από τις συχνές αναφορές στα «νέα πρόσωπα» που εντάχθηκαν στο κόμμα. Αντίστοιχα, στην περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ προβάλλεται η δυνατότητα συνέχειας των προηγούμενων ετών διακυβέρνησής του, αλλά με επουσιώδεις αλλαγές στο πρόγραμμά του και την εισαγωγή της πράσινης ανάπτυξης ως μείζον διακύβευμα για τον μέλλον.

Η κυριότερη διαφορά στην αναπαράσταση του μέλλοντος μεταξύ των δύο κομμάτων βρίσκεται στην ταύτιση του μέλλοντος με τις ευκαιρίες. Στη περίπτωση της ΝΔ παρουσιάζονται οι ευκαιρίες που θα έχουν οι πολίτες εάν αποφασίσουν να συνταχθούν με τη ΝΔ. Η εισαγωγή νέων προσώπων και ο υπομνηματισμός της συνιστά προσπάθεια να επικοινωνηθεί ένα πολιτικό προφίλ που απομακρύνεται από το παρελθόν του κόμματος και τις κατηγορίες ότι φέρει ευθύνες για την κρίση. Η «νέα» ΝΔ, με τα νέα πρόσωπα που τη στελεχώνουν, μπορούν και θα προσφέρουν νέες ευκαιρίες που οι απερχόμενοι δεν είχαν σε θέση να προσφέρουν στους πολίτες.

Στην περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ, το μέλλον ταυτίζεται με το «δικαίωμα» να του δοθεί μία δεύτερη ευκαιρία κυβέρνησης. Ο ΣΥΡΙΖΑ, όπως ήδη αναφέρθηκε, ισχυριζόμενος ότι οι πολιτικές του δεν διαμορφώθηκαν αποκλειστικά απ' αυτόν,

αλλά από τους «Θεσμούς», ζητά από τους ψηφοφόρους την επανεκλογή του ώστε να αναδείξει και να εφαρμόσει το δικό του πολιτικό πρόγραμμα. Ενώ, λοιπόν, στην περίπτωση της ΝΔ καταβάλλεται προσπάθεια να εμφανιστεί το κόμμα ως «νέο», με νέο πολιτικό πρόγραμμα, ο ΣΥΡΙΖΑ αντίθετα επιδιώκει την (κυβερνητική) συνέχεια για να λειτουργήσει ο ίδιος όπως είναι. Η ΝΔ, με άλλα λόγια, αλλάζει αυτοβούλως, ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ αλλάζει με έξωθεν παρέμβαση.

Στο μεγαλύτερο μέρος του, ο πολιτικός λόγος των δύο κομμάτων ακολουθεί το ίδιο μοτίβο, με τις στρατηγικές να ταυτίζονται, αλλά με το περιεχόμενο των αναπαραστάσεων να αλλάζει και να εξυπηρετεί διαφορετικές σκοπιμότητες. Ο χρόνος χρησιμοποιήθηκε εκτεταμένα και από τους δύο ομιλητές και αυτό αναδεικνύει τη σημασία και τη μελέτη του χρόνου στο πλαίσιο του πολιτικού λόγου. Η εργασία αυτή θέλησε να καταδείξει τη σημασία του χρόνου και τις ρητορικές χρήσεις του στη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας το 2019 και να επισημάνει βασικά ερωτήματα τα οποία ενδεχομένως αποτελέσουν έναυσμα για μελλοντικές έρευνες. Εν προκειμένω, σκόπιμο είναι να μελετηθούν τα ζητήματα ηθικής που εγείρει ο πολιτικός λόγος με την επιδέξια χρήση ρητορικών σχημάτων που αποσκοπούν στο να αποσπάσουν την εκλογική συγκατάθεση του κοινού. Κατά πόσο, με άλλα λόγια, οι αναπαραστάσεις αυτές, που έχουν ως στόχο τη χειραγώγηση των πολιτών ανταποκρίνονται στο δημοκρατικό ιδεώδες; Σημαντική είναι, επίσης, η μελέτη των ιδεολογικών θεμελιώσεων και επιπτώσεων του πολιτικού λόγου, τα γενικότερα ιδεολογικά σχήματα που επηρεάζουν τις στρατηγικές ρητορικής που επιλέγονται. Τέλος, μια κρίσιμη παράμετρος στη μελέτη του πολιτικού λόγου είναι η εξέταση των τρόπων με τους οποίους οι συνθήκες της παγκοσμιότητας ενσωματώνονται, αναπαρίστανται, προσλαμβάνονται και ερμηνεύονται. Ζήτημα, ασφαλώς, εξαιρετικά κρίσιμο όσο και αχαρτογράφητο μέχρι σήμερα.

Βιβλιογραφικές πηγές:

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Βαρδουλάκης Ε, 2019, *Διλήμματα μιας Πενταετίας. Τα στρατηγικά Πολιτικά Ορόσημα της περιόδου 2014-2019*, Αθήνα, Πεδίο.

Μητσοτάκης Κ., 2019, Το σχέδιο μας για μια ισχυρή ανάπτυξη και αυτοδύναμη Ελλάδα, *Greek Politics Journal (GPJ)*, VOLUME XIV Elections 2019.

http://www.eklogesonline.com/gpj/articles/2019July/1_MITSOTAKIS_ND_2019.pdf>.

Σταϊκούρας Χ., 2019, Η Νέα Δημοκρατία καταθέτει στους πολίτες σχέδιο που απαντά στις προκλήσεις, *Greek Politics Journal (GPJ)*, VOLUME XIV Elections 2019.

http://www.eklogesonline.com/gpj/articles/2019July/5_STAIKOYRA_ND_2019.pdf>.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

-, 2003, *Re/reading the past: critical and functional perspectives on time and value*, edited by J. R. Martin and R. Wodak, *Discourse Approaches to Politics, Society and Culture*, Amsterdam, John Benjamins B.V., 8.

Alessandrini A., 2003, 'Reading the future', *Cultural Studies*, 17, 211-29.

Arbour B., 2014, *Political messages, winning personalities and personal appeals*, NY: Palgrave Macmillan.

Aristotle. *The Rhetoric and Poetics of Aristotle 1954*. Trans. W. Rhys Roberts. New York: Modern Library.

Bourdieu P., 2001, *Language & Symbolic Power*, 6th edn (trans, Raymond G and Adamson M), Cambridge, MA, Harvard University Press.

Cap, P., 2008a, Towards the proximization model of the analysis of legitimization in political discourse, *Journal of Pragmatics*, 40.

Cap P., 2021, Alternative futures in political discourse, *Discourse and Society*, SAGE, 32(3).

Chilton, P. and Lakoff, G., 1995, Foreign policy by metaphor, in C. Schaffner and A. Wenden (eds). *Language and Peace*, Melbourne, Australia, Harwood Academic Publishers.

Chilton P., 2004, *Analyzing Political Discourse: Theory and Practice*. London: Routledge.

Dunmire P., 1997, 'Naturalizing the future in factual discourse: A critical Linguistic Analysis of a Projected Event', *Written Communication*, 14, 221-63.

Dunmire L. P., 2005, Preempting the future: rhetoric and ideology of the future in political discourse, *Discourse & Society*, 16.

Dunmire P., 2011, *Projecting the future through Political Discourse*, Discourses approaches to Politics, Society and Culture, Amsterdam, John Benjamins B.V.

Edelman M., 1971, *The Symbolic Uses of Politics*, Urbana: University of Illinois Press.

Edelman M., 1971, *Politics as Symbolic Action: Mass Arousal and Quiescence*, Chicago: Markham.

Edelman M., 1988, *Constructing the Political Spectacle*, Chicago: University of Chicago Press.

Elder, C. D. and Roger W. C., 1983, *The Political Uses of Symbols*, New York: Longman.

Fairclough N., 1992, *Discourse and Social Change*, Cambridge: Polity Press. Menz, F., 1989, *Manipulation Strategies in Newspapers: A Programme for Critical Linguistics*.

Fairclough N., (2000a), '*Representations of Change in Neo-Liberal Discourse*', available at: www.cddc.vt.edu/host/Inc/Lncarchive.html.

Fairclough, N., 2005, 'Critical discourse analysis in researching language in New Capitalism: Overdetermination, transdisciplinary, and textual analysis'. In *Systemic Functional Linguistics and Critical Discourse Analysis: Studies in Social Change*, Lynn Young and Claire Harrison (eds.), 103-122. London: Continuum.

Fraser, J. T., 1975, *Of Time, Passion, and Knowledge* (2nd edition), Princeton University Press, 36.

Giddens, A., 1979, *Central Problems in Social Theory. Action, Structure and Contradiction in Social Analysis*, London: Macmillan.

Grosz E., 1999, '*Becoming...An Introduction*', in E. Grosz (ed.), *Becomings: Explorations in Time, Memory, and Futures*, Ithaca, New York: Cornell University Press.

Habermas J., 1981, *Theorie des kommunikativen Handelns*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Hammer S., 2010, The role of narrative in political campaigning: An analysis of speeches by Barack Obama, *National Identities*, 12(3).

Koven, M., 2001, "Comparing bilinguals" quoted performances of self and others in telling of the same experience in two languages, *Language in Society*, 30, 513-558.

Labov, W. and Waletzky, J. 1967, Narrative analysis: Oral versions of personal experience, in J. Jelm (ed.), *Essays on the Verbal and Visual Arts*, Seattle, University of Washington Press.

Labov, W., 1972, The transformation of experience in narrative syntax, *Language in the Inner City*, W. Labov, Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.

Leeuwen Van Theo, 2008, Discourse and Practise, New Tools for critical Discourse Analysis, London: Oxford University press.

Levitas R., 1993, 'The Future of Thinking About the Future', in J. Bird, B. Curtis, T. Putnam, G. Roberston and L. Tickner (eds), *Mapping the futures Local Cultures, Global Change*, London: Routledge.

Menz F., 2000, *Selbst-und Fremdorganisation im Diskurs*, Wiesbaden: Deutscher Universitätsverlag.

Mitten R., 1987, *Die Vergangenheit bewältigen?* Vienna, Unpublished manuscript.

Orwell G., 1949, 1984, New York, Harcourt, Brace Jovanovich.

Parker L. D., 2004, Presenting the past: perspectives on time for accounting and management history, *Accounting, Business & Financial History*, Routledge, 14(1), 1-27.

Polak, F., 1973, *The Image of the Future*, Amsterdam: Elsevier Scientific Publishing.

Previts, G.J. and Bricker, R., 1994, Fact and theory in accounting research: presentmindedness and capital market research, *Contemporary Accounting research*, 10: 625-41. In: *ibid.* 19.

Rank H., 1980, Analyzing Political Rhetoric, *The English Journal*, 69(9).

Reif K. & Schmitt H., 1980, Nine second-order national elections: A conceptual framework for the analysis of European election results, *European Journal of Political Research*, 8.

Reyes A, 2011, *Voice in Political Discourse: Castro, Chavez, Bush and their Strategic Language*, New York, Continuum International Publishing Group.

Reyes A., 2011, Strategies of legitimization in political discourse: from words to actions, *Discourse & Society*, New York, SAGE.

Schmidt T., 1990, *The Future as 'Not Yet'*, in D. Wood (ed.) *Writing the Future*. London: Routledge.

Simon A. F., 2002, *The Winning Message: Candidate Behavior, Campaign Discourse, and Democracy*, New York: Cambridge University Press.

Smith R. M., 2003, *Stories of peoplehood*. Cambridge, Cambridge University Press.

Tulis J., 1988, *The rhetorical presidency*, Princeton: Princeton University Press.

Van Leeuwen T., 1996, *The Grammar of Legitimation*, London, Scholl of Media/London School of Printing.

Van Leeuwen, T., 2002, The representations of social actors, in M. Toolan (ed.), *Critical discourse Analysis*, London, Routledge.

Van Leeuwen T., 2007, Legitimation in discourse and communication, *Discourse & communication* 1(1).

Van Leeuwen T., 2008, *Discourse and Practice: New Tools for Critical Discourse Analysis*, New York, Oxford University Press.

West P. M., 2010, *Air Wars: Television Advertising in Election Campaigns, 1952-2008*, Washington DC: CQ Press.

Wodak, R. (Ed.), 1989, *Language, Power, and Ideology*, Amsterdam: Benjamins.

Wodak, Ruth, Florian, Mitten, Richard & Stern, Frank, 1994, *Die Sprachen der Vergangenheiten. Öffentliches Gedenken in österreichischen und deutschen Medien*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Αρχειακό Υλικό:

Ηλεκτρονικές πηγές: (Άρθρα)

Δρούγκα Ν., 'Η αλλαγή σελίδας το διακύβευμα των εκλογών', *euronews*, (updated 01.07.2019) <<https://gr.euronews.com/2019/07/01/allagi-selidas-diakuveuma-eklogwn-nikos-dendias>>.

Μαλούτας Θ. & Σουλιώτης Ν., 'Περί της Μεσαίας τάξης', *Εφημερίδα των Συντακτών* (efsyn), (updated 03.07.2019) <https://www.efsyn.gr/politiki/ekloges/ekloges-2019/202264_peri-tis-mesaias-taxis>.

Περδικάρης, Α., 'Εκλογές 2019: Οι δεσμεύσεις Μητσοτάκη για το κυβερνητικό πρόγραμμα της ΝΔ', *NEWSIT*, (updated 21.06.2019) <<https://www.newsit.gr/ekloges/ekloges-2019-oi-desmeyseis-mitsotaki-gia-to-kyvernitiko-programma-tis-nd/2808185/>>.

Τζιόπα Ν., 'Ευρωεκλογές 2019: Για πρώτη φορά ξεκάθαρο το Διακύβευμα τους, *Ελληνικές Γραμμές*, (updated 08.05.2019) <<https://syr.us/1vi>>.

ΤοΒΗΜΑ Team, 'Ο Κυριάκος Μητσοτάκης ξεκινά την προεκλογική εκστρατεία από το Καστελόριζο', *ΤΟ ΒΗΜΑ*, (updated 03.06.2019) <<https://www.tovima.gr/2019/06/03/politics/o-kyriakos-mitsotakis-ksekina-tin-proeklogiki-ekstrateia-apo-to-kastelorizo/>>.

ΤοΒΗΜΑ Team, 'ΝΔ: Το πρόγραμμα του Κυριάκου Μητσοτάκη και οι «γκρίζες ζώνες»', *ΤΟ ΒΗΜΑ*, (updated 07.07.2019) <<https://www.tovima.gr/2019/07/07/politics/nd-to-programma-tou-kyriakou-mitsotaki-kai-oi-gkrizes-zones/>>.

Euractiv & Skai, 'Ανάλυση-εκλογές 2019: Τα σενάρια που εξασφαλίζουν αυτοδυναμία στη ΝΔ', *EURACTIV*, (updated 04.06.2019)

<<https://www.euractiv.gr/section/ekloges/news/analysi-ekloges-2019-ta-senaria-poy-exasfalizoyn-aytodynamia-sti-nd/>>.

Euronews, 'Η παρουσίαση του προγράμματος της Νέας Δημοκρατίας', *euronews*, (updated 21.06.2019) <<https://gr.euronews.com/2019/06/21/parousiasi-programmatos-neas-dimokratias>>.

Newsroom, 'Εθνικές εκλογές 2019: Το πρόγραμμα της Νέας Δημοκρατίας για την ανάπτυξη', *newsbeast*, (updated 11.06.2019) <<https://www.newsbeast.gr/politiki/arthro/5050734/ethnikes-ekloges-2019-to-programma-tis-neas-dimokratias-gia-tin-anaptyxi>>.

Newsroom, 'Μητσοτάκης...made in USA: Σε αμερικάνικα πρότυπα η προεκλογική εκστρατεία της ΝΔ', *NEWSBOMB*, (updated 11.06.2019) <<https://www.newsbomb.gr/politikh/story/989253/mitsotakis-made-in-usa-se-amerikanika-protypa-i-proeklogiki-ekstrateia-tis-nd>>.

Newsroom, 'Εκλογές 2019: Αυτό είναι το πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ', *CNN Greece*, (updated 27.06.2019) <<https://www.cnn.gr/ekloges/story/182328/ekloges-2019-ayto-einai-to-programma-toy-syriza>>.

Newsroom, 'Η κάλπη των ευρωεκλογών είναι εθνική κάλπη', *NEWSBOMB*, (updated 01.07.2019) <<https://www.newsbomb.gr/politikh/story/981715/mitsotakis-h-kalpi-ton-eyroeklogon-einai-ethniki-kalpi>>.

Newsroom, 'Ο Αλέξης Τσίπρας πρωταγωνιστής στο νέο σποτ του ΣΥΡΙΖΑ', *ΕΘΝΟΣ*, (updated 02.07.2019) <<https://www.ethnos.gr/politiki/48078-o-alexis-tsipras-protagonistis-sto-neo-spot-toy-syriza-vid>>.

Newsroom, 'Εκλογές ΣΥΡΙΖΑ/ΝΔ: τα αποτελέσματα', *Sputnik News*, (updated 03.07.19) <<https://sputniknews.gr/politiki/201905303589389-ekloges-syriza-nd-apotelesmata-maxi/>>.

NEWSROOM IEFIMERIDA. GR, 'Βουλευτικές εκλογές 2019: Τα τελικά αποτελέσματα των κομμάτων', *iefimerida*, (updated 08.07.2019) <<https://www.iefimerida.gr/ekloges/boyleytikes-ekloges-2019-ta-telika-apotelesmata>>.

Newsroom, 'Απολογισμός 2012-2019: οι επιτυχίες, τα λάθη, οι συγκρούσεις, τα διδάγματα', *Η ΑΥΓΗ*, (updated 15.02.2020) <<https://syr.us/OGZ>>.

EPT A.E. (06.07.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 21 Δεκεμβρίου, 2020, από <https://www.youtube.com/watch?v=GI65oSDL6Mg>

Νέα Δημοκρατία (Επίσημη Σελίδα). (n.d.). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 21 Δεκεμβρίου, 2020, από https://www.youtube.com/watch?v=V1u8ufqc3Pc&feature=emb_rel_end

Νέα Δημοκρατία (Επίσημη Σελίδα). (14.04.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 19 Δεκεμβρίου, 2020, από <https://www.youtube.com/watch?v=tWGqQfQzKp4>

Νέα Δημοκρατία (Επίσημη Σελίδα). (12.05.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 21 Δεκεμβρίου, 2020, από <https://www.youtube.com/watch?v=6keNjr2F6Vs>

Νέα Δημοκρατία (Επίσημη Σελίδα). (16.05.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 21 Δεκεμβρίου, 2020, από <https://www.youtube.com/watch?v=BV5lEs0Y67w>

Νέα Δημοκρατία (Επίσημη Σελίδα). (19.05.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 21 Δεκεμβρίου, 2020, από <https://www.youtube.com/watch?v=DKUQT728XiY>

Νέα Δημοκρατία (Επίσημη Σελίδα). (21.05.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 19 Δεκεμβρίου, 2020, από <https://www.youtube.com/watch?v=8-cLUjXvJl8>

Νέα Δημοκρατία (Επίσημη Σελίδα). (22.05.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 21 Δεκεμβρίου, 2020, από https://www.youtube.com/watch?v=Sj65_2DlGns

Νέα Δημοκρατία (Επίσημη Σελίδα). (23.05.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 21 Δεκεμβρίου, 2020, από <https://www.youtube.com/watch?v=SJMEPA9fpR4>

Νέα Δημοκρατία (Επίσημη Σελίδα). (04.06.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 19 Δεκεμβρίου, 2020, από <https://syr.us/dIO>

Νέα Δημοκρατία (Επίσημη Σελίδα). (12.06.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 19 Δεκεμβρίου, 2020, από <https://www.youtube.com/watch?v=I9EG1cp3mok>

Νέα Δημοκρατία (Επίσημη Σελίδα). (19.06.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2020, από

<https://www.youtube.com/watch?v=DKUQT728XiY>

Νέα Δημοκρατία (Επίσημη Σελίδα). (20.06.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 19 Δεκεμβρίου, 2020, από

<https://www.youtube.com/watch?v=FDwYLOYlwrw>

Νέα Δημοκρατία (Επίσημη Σελίδα). (25.06.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 21 Δεκεμβρίου, 2020, από

<https://www.youtube.com/watch?v=KrLwnoeHBbQ>

Νέα Δημοκρατία (Επίσημη Σελίδα). (29.06.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 21 Δεκεμβρίου, 2020, από

https://www.youtube.com/watch?v=L_QAdHY6Dwo

Νέα Δημοκρατία (Επίσημη Σελίδα). (04.07.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 19 Δεκεμβρίου, 2020, από

<https://www.youtube.com/watch?v=ZGdd5yzhjY>

Νέα Δημοκρατία (Επίσημη Σελίδα). (04.07.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 19 Δεκεμβρίου, 2020, από

<https://www.youtube.com/watch?v=ZGdd5yzhjY>

Σύριζα (Επίσημη Σελίδα). (11.05.2019). Home [You tube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 21 Δεκεμβρίου, 2020, από

<https://www.youtube.com/watch?v=xEnW3sCKmp8>

Σύριζα (Επίσημη Σελίδα). (22.05.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2020, από

<https://www.youtube.com/watch?v=4DurMdekCBM>

Τσίπρας Α. (24.05.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2020, από <https://www.youtube.com/watch?v=5MGvYljPc5o>

Σύριζα (Επίσημη Σελίδα). (19.06.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2020, από

https://youtu.be/g3j5ESRDVIQ?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J

Σύριζα (Επίσημη Σελίδα). (21.06.2019). Home [You tube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 21 Δεκεμβρίου, 2020, από

https://youtu.be/WcEnSsNQx0Y?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52J

Σύριζα (Επίσημη Σελίδα). (23.06.2019). Home [You tube channel]. You tube.
Ανακτήθηκε 21 Δεκεμβρίου, 2020, από
https://youtu.be/q55DYN3KqdA?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52

[L](#)

Σύριζα (Επίσημη Σελίδα). (24.06.2019). Home [You tube channel]. You tube.
Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2020, από
https://youtu.be/hW0ugcuzr0?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52

Σύριζα (Επίσημη Σελίδα). (25.06.2019). Home [You tube channel]. You tube.
Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2020, από
https://youtu.be/dzhCk40Y8vU?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52

Σύριζα (Επίσημη Σελίδα). (27.06.2019). Home [You tube channel]. You tube.
Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2020, από
https://youtu.be/NnmycelkTUM?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52

Σύριζα (Επίσημη Σελίδα). (28.06.2019). Home [Youtube channel]. You tube.
Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2020, από
https://youtu.be/ICNuVSH358Q?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52

Σύριζα (Επίσημη Σελίδα). (28.06.2019). Home [You tube channel]. You tube.
Ανακτήθηκε 21 Δεκεμβρίου, 2020, από
https://youtu.be/MiHBWnccttc?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52

Σύριζα (Επίσημη Σελίδα). (29.06.2019). Home [You tube channel]. You tube.
Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2020, από <https://youtu.be/OstpND7TIik>

Σύριζα (Επίσημη Σελίδα). (02.07.2019). Home [Youtube channel]. You tube.
Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2020, από
https://youtu.be/TFMerzERTTs?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52

[V](#)

Σύριζα (Επίσημη Σελίδα). (03.07.2019). Home [Youtube channel]. You tube.
Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2020, από https://youtu.be/kkgDNk6-VAk?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52

Σύριζα (Επίσημη Σελίδα). (03.07.2019). Home [Youtube channel]. You tube.
Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2020, από
https://youtu.be/Gp0lmnCHocg?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52

Σύριζα (Επίσημη Σελίδα). (03.07.2019). Home [You tube channel]. You tube.
Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2020, από

https://youtu.be/MnHkM25K6ZI?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52

I

Σύριζα (Επίσημη Σελίδα). (03.07.2019). Home [You tube channel]. You tube.

Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2020, από <https://youtu.be/8g74f->

ATh2A?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52

Σύριζα (Επίσημη Σελίδα). (03.07.2019). Home [You tube channel]. You tube.

Ανακτήθηκε 21 Δεκεμβρίου, 2020, από <https://youtu.be/3u04->

CnI6rg?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52

Σύριζα (Επίσημη Σελίδα). (03.07.2019). Home [You tube channel]. You tube.

Ανακτήθηκε 21 Δεκεμβρίου, 2020, από <https://youtu.be/8g74f->

ATh2A?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52.

Σύριζα (Επίσημη Σελίδα). (03.07.2019). Home [You tube channel]. You tube.

Ανακτήθηκε 21 Δεκεμβρίου, 2020, από

https://youtu.be/Gp0lmnCHocg?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52

Τσίπρας Α. (24.05.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 18

Δεκεμβρίου, 2020, από <https://www.youtube.com/watch?v=5MGvYljPc5o>

Τσίπρας Α. (01.07.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 18

Δεκεμβρίου, 2020, από

https://youtu.be/q7Vx2scB_Qw?list=PL_hV_vfEOt1w4XkKNtBDeKQuHSAxzv52

SKAI.gr. (02.07.2019). Home [Youtube channel]. You tube. Ανακτήθηκε 18

Δεκεμβρίου, 2020, από <https://www.youtube.com/watch?v=U-PGIg9FoDo>